aylık dergi

Özgür İnsan

sayı 6/kasım 1972

EMANET
BÜLENT ECEVİT

yeni bir plānın başlangıcında
ÖZHAN ULUATAM

ÖZGÜR İNSAN'ın bu sayısında

Ön kapak düzeni — Fahri Karagözoğlu

ÖZGÜR İNSAN

AYLIK DERGİ - 1 / Kasım / 1972 Yıl: 1 Sayı: 6

Sahibi ve Sorumlu Müdürü : ÖNDER SAV

Yönetim yeri:
Esat Cad. 57/8
Küçükesat - Ankara

Tel : 17 14 85

Haberleşme adresi:
P. K. 46
Küçükesat - Ankara

Basıldığı yer: BİLGİ BASIMEVİ

İlân tarifesi:
Tek Sütun santimi 50 TL.
Tam Sayfa ilân 2000 TL.
Arka Kapak iç sayfa 3000 TL.

ÖZGÜR İNSAN'A ABONE OLMAK İÇİN:

Bir yıllık Abone bedeli olan 50 TL. nı bulunduğunuz yerin PTT şubesinden Önder Sav 10078395 sayılı hesaba POSTA ÇEKİ ile göndermeniz ve adınız, soyadınızla birlikte açık adresinizi, hangi sayıdan itibaren abone olmak istediğinizi adresimize iletmeniz gerekmektedir.

Emanet

Bülent ECEVİT

Yüklü sözler vardır. İnsanların, toplumların yaşamına yön veren, insanlara güç veren, ödev bilinci, sorumluluk duygusu veren sözler... Eksilmeden eskimeden kuşaktan kuşağa geçen ve bir toplumun geleceğini etkileyen sözler...

Herkesin bildiği her gün kullandığı sözlerdendir bunlar. Ama belli anlarda ve anlamlarda, belli koşullar içinde, belli kişilerce söylendiğinde değişik bir ağırlık edinirler, yüklü sözler olurlar.

Atatürk'ün 1927'deki **SÖYLEV**'inin son bölümüne girerken söylediği **«BU NETİCEYİ TÜRK GENÇLİĞİNE EMANET EDİYORUM»** sözü de bu anlamda bir yüklü sözdür. İnsanlık tarihinin en yüklü sözlerinden biridir.

*

«BAŞLANGIÇTA SÖZ VARDI»... Evrenin ve insanın oluşuyle ilgili bir açıklamadır bu...

Cumhuriyetin başlangıcında da Atatürk'ün **«Bu neticeyi Türk gençliğine emanet ediyorum»** sözü vardır.

Bu söz, bu emanet sözü, Türkiye Cumhuriyetinde kuşaktan kuşağa geçerek bugünleredek erişmiştir. Bugün de söylendiği gündeki kadar yüklüdür.

Atatürk'le, Atatürkçülükle ilgili türlü yorumlar yapılabilir, bu yorumlar yasalarla belirlenebilir, yasaklarla sınırlanabilir, «akademi»lerde dondurulabilir. Ama hepsi aşınır, Atatürk'ün **«Bu neticeyi Türk gençliğine emanet ediyorum»** sözü, tükenmez ve önlenmez bir enerjiyle yüklü bir kaynak gibi ışır.

Bir kanıt gerekirse, 27 Mayıs Devriminde o sözden daha önde bir etken düşünülebilir mi?

Cumhuriyetin ellinci yıldönümü yaklaşırken bir terslik oldu: Atatürk'ün gençliğe emanetiyle emanetin yüklendiği gençlik karşı karşıya gelmiş gibi bir görüntü belirdi.

Atatürk'ün kurduğu Devletle, Atatürk'ün tüm yapıtlarını emanet ettiği gençlik birbirleriyle ters düştüler.

Gerçi ters düşen gençliğin tümü değildir ama gençliğin tümüne Devlet kendi varlığını tehdit eden bir güç gözüyle bakmaktadır şimdi.

Cumhuriyet tarihinin en büyük dramıdır bu...

Bu dram sona ermeden esenliğe çıkamaz Cumhuriyet. Bu dram sona ermeden Atatürk'ün kurduğu Devlet Atatürk'ün çizdiği yolda yürüyemez.

*

Vardığı sonucu ve başlattığı süreci neden gençliğe emanet etti Atatürk?

Çünkü Atatürk temelini attığı ve kurmağa başladığı yapıtın ancak belirli bir yöndeki sürekli devrimci atılımlarla yükselebileceğini biliyordu.

İnsanlar yaşlandıkça onlardaki devrimciliğin tükenebileceğini ve tutuculuğa dönüşebileceğini, oysa **EMANET** bir genç kuşaktan yeni gelen genç kuşağa aktarılırsa devrimci hızın kesilmeyeceğini düşünüyordu.

Bayrak yarışı gibi... Bir koşucunun soluğunun tükenmeğe başlayabileceği yerde soluklu bir koşucunun bayrağı alıp da hız kesilmeden ereğe doğru koşturabilmesi gibi...

Atatürk gençlerin, ne kadar değişik koşullar içinden gelirlerse gelsinler, henüz koşullanmadıklarını, sınıflaşmadıklarını, kurulu düzene çıkar bağlarıyle veya alışkanlıkla bağlanmadıklarını biliyordu.

Bu niteliğiyle gençlik, yalnız ülkemizde değil, bütün dünyada, çağımızın hızlı değişimine ayağını ve kafasını uydurabilen tek toplumsal güç olmuştur.

Üstelik çağımızda eğitimin ve haberleşmenin yaygınlaşması ve –özellikle gelişen toplumlarda– gençlerin aile baskısından daha erken kurtulabilmesi, kişiliğin daha erken gelişmesini, gençlerin daha erken erginleşmesini de sağlamıştır.

Çağımız gençliğinin bu niteliği ve yeteneği anlaşıldıkça başka ülkelerde başka önderler de gençliğin devrimci gücünden yararlanmayı düşünmeye başlamışlardır. Atatürk'ün yüceliği oradadır ki, çağımızın ve çağımızdaki toplum - gençlik ilişkilerinin bu özelliği henüz belirginleşmeden, çizdiği yöndeki devrimci atılımlar için en başta gençliği sorumlu ve ödevli kılmayı, kurmağa başladığı yapıtı gençliğe emanet etmeyi düşünebilmiştir.

Ülkemizde terslik nerede nasıl başlamıştır?... **EMANET**'le gençliğin karşı karşıya geldikleri gibi bir görüntü belirmesinin sorumluluğu kimlerdedir?

Gençlik sorumluluğu yetişkinlere, yöneticilere, Devlete yükleyemez. Çünkü **EMANET** ondadır. Çünkü herkesten önce o sorumludur **EMANET**'ten...

Öyle sanıyorum ki terslik, Türkiye'deki yeni genç kuşağın, bunalımda ve yöntemde yabancı ülkeler gençliğine, özellikle gelişmiş ülkeler gençliğine özenmesiyle, onların devrimci eylemlerinden, öğretilerinden yöntemlerinden esinlenmesiyle başlamıştır. Bu da haberleşmenin ve ülkeler arası etkileşmenin kaçınılması güç olan bir sonucudur.

Öyle sanıyorum ki, ters düşmenin bir başka nedeni de, gençliğin, özentici bazı yetişkin «devrimci»ler etkisine fazlaca girmiş olmasıdır.

Bu etkinin altına giren gençlerden çoğu şimdi ya ölmüş ya hapisde ya tutuklu ya da bütün kapılar bir bir önlerinde kapandığı, daralan bir çember kendilerini boğmağa başladığı için sıkışıp kalmış durumdalar... Fakat nerede onları ateşe süren, ölüme süren, çıkmaza süren yetişkin ve «tecrübeli» «devrimci»ler?... Çoğu kendi gemisini kurtarmış ya da yok olup gitmiş, gençleri ateşin ortasında yapayalnız bırakıvermiş.

Öyle sanıyorum ki, ters düşmenin bir başka nedeni de çağımız Türkiye'sindeki devrimci gençlikten bir bölümünün halktan kopmuş olmasıdır. Halkı hor görmüş, ona yabancılaşmış olmasıdır.

Oysa Atatürk, o halkın ta içine girerek, rütbesinden yetkisinden silâhından soyunup halktan biri gibi halkla bütünleşerek devrimci eylemine ve kurtuluş hareketine girişmişti.

27 Mayıs 1960 Devriminde, Atatürk'ün gençliğe emanetinden daha önde bir etken düşünülemeyeceğini belirtmiştim.

Fakat o emanetin gereğini nasıl yerine getirebilmişti gençlik?... Halkla bütünleşerek, halk çoğunluğunun kendisini desteklediğini bilerek ve barış isteyen, barış içinde devrim isteyen Türk halkına, «Türk gençliği etrafımı yıkmam» diyor türküsüyle seslenerek, **EMANET**'in gereğini yerine getirebilmişti. Yakmamıştı, yıkmamıştı, kimsenin canına kıymamıştı. Ürkütüp de soğutup da yanından uzaklaştırmamıştı halkı. Yalnızlaşmamıştı. Halktan ve toplumdan soyutlanmamıştı.

Ama bu terslik sona erecek, bu dram bitecek, gençlik ergeç toplum içinde bu soyutlanma durumundan kurtulabilecektir.

Yetişkinler, yöneticiler, siyasetçiler bilmelidirler ki çağımızda, hele bu çağın Türkiye'sinde, hele Atatürk Türkiye'sinde gençliğin gücüne set çekilemez.

Çağımız dünyasını biçimlendiren büyük bilimsel buluşlardan birçoğunu yaşları 30'u bulmayan gençler başarmıştır.

Çağımız Türkiye'sini bırakınız... Ulusal tarihimize bakınız... Osmanlı Devletine güç katan, canlılık katan hakanlardan çoğu gencecik insan-

lardı. Kimisi bugünün Türkiye'sinde milletvekili bile olamayacak yaşta idiler. Fatih Sultan Mehmet ikinci kez tahta çıktığında 19 yaşına varmamıştı. İstanbul'u aldığında 21 yaşında idi.

Uzak tarihimizi bırakınız... Çanakkale savaşında Mustafa Kemal 34 yaşında bir komutandı.

Böyle bir çağda ve böyle bir toplumda, erginlik yaşına girdiklerinde gençlere oy hakkı tanınmayacak!... Dernekleşme hakkı tanınmayacak!... «Oturun oturduğunuz yerde, derslerinize çalışın, başka şeye karışmayın» denecek!... Böyle bir çağda ve toplumda Devlet, olup bitenlerin gerçek sorumluluğunu ve sorumlularını araştırmadan, ayrılık gözetmeden, tümüyle bir genç kuşağı mahkûm edecek!...

Bunalımdan çıkış yolu bu olmasa gerektir... Bu ancak, gençliğin zorla arttırılan bunalımını bütün topluma yansıtmak demektir.

Gençlik için halkla bütünleşebilmek, toplumla yabancılaşmaktan kurtulabilmek, Atatürk'ün **EMANET**'ini taşıyabilmesi için ne kadar gerekli ise; Devletin de gençliğe çağımızda ve Atatürk Türkiye'sinde gereken yeri ve yetkileri tanıması o kadar gereklidir.

Gençlik için de, toplum ve Devlet için de başka çıkış yolu yoktur.

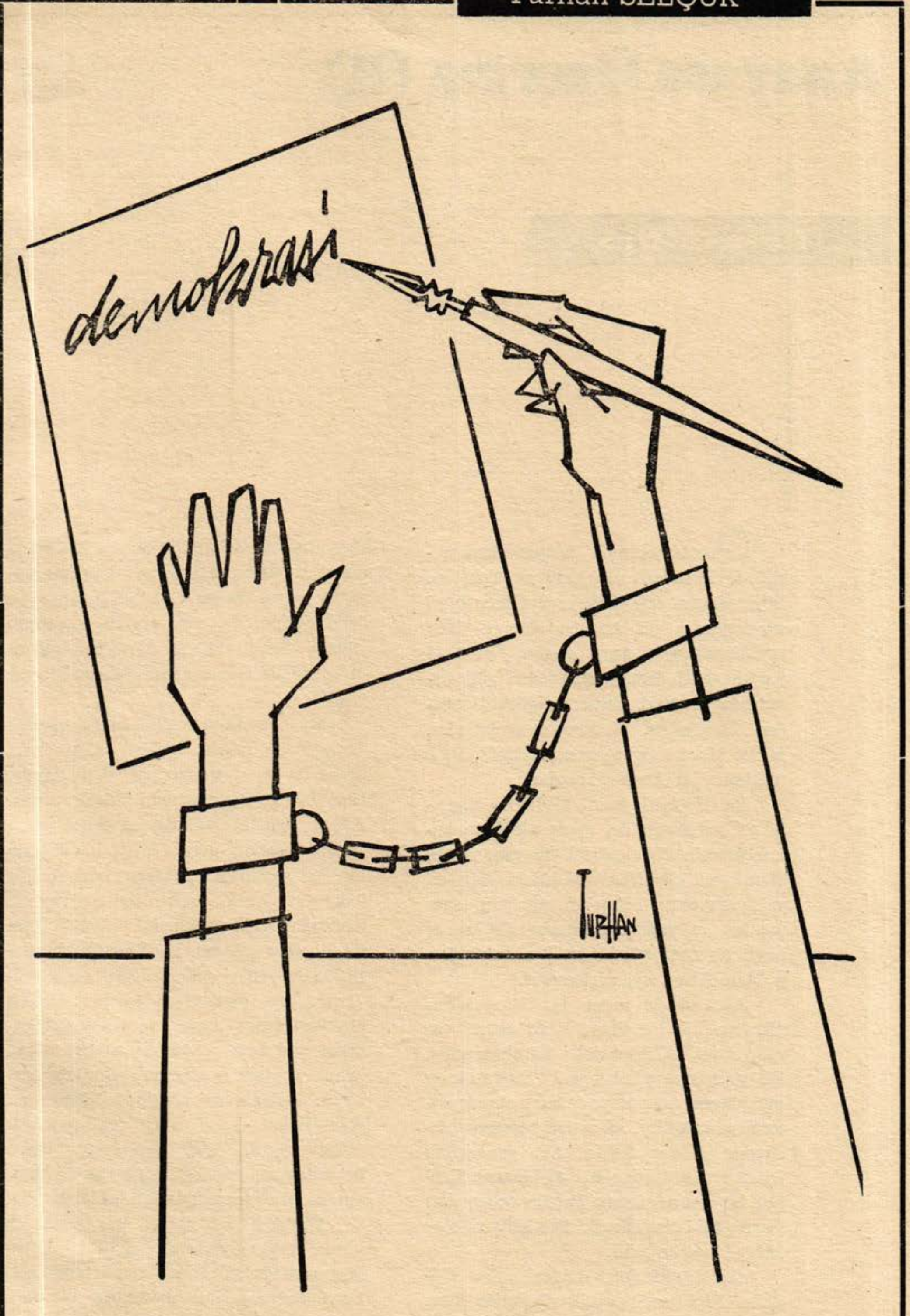
*

Anayasa değiştirilebilir, yasalar çıkarılabilir, yasaklar konulabilir, cezaların en ağırları biçilebilir... Fakat Anıtkabirin ve okulların duvarlarından Atatürk'ün Cumhuriyeti gençliğe emanet eden sözleri indirilebilir mi?... Okullarda okutulan kitaplardan o sözler çıkarılabilir mi?... Buna hiçbir kimsenin ve yasanın, hiçbir iktidarın gücü yetmez.

Buna kimsenin gücü yetmedikçe, **EMANET**, kuşaktan kuşağa taşınacaktır. Atatürk'ün Cumhuriyetini, en başta, o **EMANET'İN** bilincine eren, o **EMANET**'in sorumluluğuna varan genç kuşaklar yaşatacaktır.

Onun için, Devlet gençlikle, gençlik de toplumla bağdaşmanın yolunu bulmalıdır. Bulmak zorundadır.

Turhan SELÇUK

Anayasa Üzerine (II)

Turan GÜNEŞ

Önceki yazımda Anayasamızın eksikleri, kusurları olduğunu söylemiştim. Böyle olunca değişiklik yapma istemlerini suç saymam söz konusu olamaz. 1969 seçimlerinden sonra, orman, partilere yardım, eski demokratların affı gibi konularda yapılmak istenen değişikliği olağan karşıladım. Senatonun seçimlerini, Millet Meclisi seçimlerine denk düşürme girişimine de karşı çıkmadım.

Bu değişikliklerin hiçbirinin özgürlükçü demokrasi ile, uygar ülkelerin hukuk prensipleriyle çelişkili bir yanı yoktu. Hatta yeni maddeler bizi onlara daha da yaklaştırıyordu. Fakat 12 Mart'tan sonra yapılan ve yapılmak istenen değişmeler böyle bir amaç gütmüyor. Bunların kalkış noktası Anayasayı suçlamadır.

AP, oldum olası bu Anayasadan şikayetçi idi. Bu şikayetin iki nedeni var sanıyorum. AP'liler daha kuruluşlarında, DP ye miraşçı çıktılar ve 27 Mayısa karşı olduklarını, Anayasaya da karşı olarak göstermeye çalıştılar. **«Hayırda hayır vardır.»** sloganı bundan doğdu. AP. yöneticileri için Anayasa dostu olmamak bir çeşit Sembol, bir siyasal silahtır. Partiler de, modası geçmiş dahi olsa ellerindeki silahları kolay kolay bırakamazlar.

İkinci muhalefet nedeni daha ciddidir. AP, kendi politik girişimine karşı Anayasal kuruluşlardan direnç geldiği zaman bunu, yanlış olarak, Anayasanın suçu sayıyor ve yeni Anayasa ile hükümetin eli kolu bağlanmıştır kanısına varıyor. Sayın Demirel, kendi kusurlarını örtmek için de, Anayasanın kusurunu bahane olarak kullandı ama, ben çoğunlukla iddialarında samimi olduğuna inanıyorum.

Ne var ki onun bu iddiaları temelinden yanlıştır ve kendi kendini aldatmaktan başka bir şeye yaramaz. AP'lilerin içinde, hep 1950-1960 döneminin özlemi vardır. AP, o zamanki politika modelini uygulamayı tasarlar, durur. Oysa o dönemin toplum ve siyaset anlayışı artık geride kalmıştır. Geride bırakan da, Anayasanın maddeleri değil toplumdaki güçlerin yeni bir dengeye gitmesidir. 1924 Anayasasını tümü ile geriye getirsek bile, gene iktidarlara karşı direnmeler olacaktır. Hukuk kuralları kendi başlarına, matematik değerler gibi kesin anlam taşımazlar; zaman içinde toplum şartlarına göre değerlenirler, anlam ve kapsam değiştirirler. Aynı hukuk kuralı 1960 dan önce bir anlam taşırdı, 1960 dan sonra başka bir anlam taşıyor. Tıpkı çok kez 12 Mart'tan öncesi ile sonrasının farklı olduğu gibi.

Yanlışlık bir ikinci bakımdan da şudur: 1961 Anayasası ile 1924 Anayasası arasında hükümet veya icranın yetkileri açısından hemen hemen hiç fark yoktur, hatta icranın düzenleme alanının genişlediğine Anayasa Mahkemesinin ka-

rarları şahittir. O halde 1961 Anayasasının hukuk kuralı olarak hükümete ne gibi sıkıntı çıkardığı da anlaşılamamaktadır.

Sayın Demirel'in bu yanlışı sadece onda kalmıyor. Siyaset adamlarından tutun da, hukukçulara kadar, aklı eren ermeyen herkes eline kalemi alıp yeni Anayasa'nın icrayı zayıflattığını söylüyor. Hangi madde, hangi hüküm zayıflatıyor diye soran da yok, düşünen de yok. **Buna ilim demezler, batıl inanç derler. Çok kez ülkemizde böyle bilimsel sorunlar çabucak batıl inançlara dönüşür. Türkiye'de lâiklik devriminden sonra, dinsel inançların yerini alan böyle din dışı batıl inançlar herhalde sosyologlar için ilginç bir konu olsa gerek.**

1971 DEĞİŞİKLİKLERİ

12 Marttan sonra ülkemizde görülen olaylar *(meşhur deyimle anarşik olaylar değil, tüm olaylar)* yıllar yılı Türkiye'yi yönetmiş olan kişileri, partileri, kurumları şaşkına çevirmiştir. Bunlar bizim için o kadar yeniydi ki, hiç birimiz ömür boyu böyle şeyler görmemiş olduğumuz gibi, bunların mahiyetini, nedenini bilebilecek durumda değildik.

Bundan ötürü de, olayların karşısında davranışlarımız en geçersiz en ilkel şekilde olmuştur: «27 Mayıs'dan önce olmayıp, şimdi olan nedir? Anayasa. O halde bütün bu olan bitenin suçlusu o olsa gerek. O halde onu değiştirelim, yeni kurallar koyalım, eski huzurlu günlere dönelim.»

Hukuk kuralları ile her şeyi düzene koyabilme kanısı, aslında bizim eğitim sistemimizden gelir. Bizim eğitimimizde, insan, kişilik, özgürlük gibi kavramlar, hem değer yargıları anlamında, hem de sosyolojik anlamda bulunmayan kavramlardır. Bu nedenle toplum düzeni deyince hep aklımıza emirler, yasaklar gelir. Reformların kaynağını da Anayasa'da bulmağa çalışmak az çok bu anlayışın ürünüdür.

Anayasayı değiştirme bir hukuk zorunluğu olarak değil, bu ilkelliğimizin bir zorunluğu olarak ortaya çıkmıştır.

1971 Eylülünde Anayasada yapılan değişikliklerin her birinin hukuki incelemesini ve değerlendirmesini yapsak çok uzun ve konumuz dışında olacaktır. Burada iki hususu belirtmek istiyorum: Bu değişiklikler hem gereksiz, hem de hukuk açısından şaşılacak kadar yanlış ve bilgisizcedir. Tabiî bazı maddeler de ayrıca tehlikeli bir doğrultuya girmişlerdir.

Önce gereksizlikten söz edeyim. Değişiklik isteyenlerin başlıca yakınması, özgürlüklerin kötüye kullanılmasını Anayasanın önlememiş olması. Bunun hukukça anlamı şudur: Türkiye'de özgürlükler kötüye kullanılıyor, milli bütünlük hem sınıfsal açıdan, hem bölgesel açıdan tehlikeye düşüyor. Bunu önlemek için yeni kanunlara ihtiyaç var. Bu kanunlara da Anayasa engel oluyor.

Şimdi bir çelişkiye işaret edeyim. **Türkiye'de 12 Marttan bu yana özgürlüklerle ilgili kanun çıkarılmış değildir. Sıkıyönetim Mahkemeleri çok daha önce çıkarılmış kanunları uyguluyorlar. Bu kanunların hiç biri de 12 Marttan önce Türk Mahkemelerince Anayasaya aykırı sayılmamıştır. Bunlarla da pekâlâ anarşi önlenebilmiştir. O halde nereden çıktı Anayasanın yetersizliği, engelleyici oluşu.**

Bu söylediklerime somut bir örnek vereceğim. Kürtçülük akımlarını önlemek için Anayasanın 11. maddesine, «Özgürlüklerin devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünü ortadan kaldırmak için kullanılamayacağı» kuralı kondu. Sanırsınız ki, değişiklikten önce bu kural Anayasada yoktu. Oysa 3. madde şöyle der: «Türkiye devleti ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür.» Ceza Kanununda, Siyasi Partiler Kanununda bununla ilgili müeyyideler vardır. Nitekim bunlara dayanarak Anayasa Mahkemesi TİP'i kapattı.

Bu örnek bilgisizlik için de geçerlidir. Fakat onun daha katmerlisi de vardır. Örneğin 114. maddede yapılan değişiklik böyledir. Bu madde idarenin yargı organlarınca denetlenmesiyle ilgilidir. Siyasi olsun, idari olsun her yetki sahibinin denetlenmeyi hoşgörü ile karşılaması bir uygarlık işidir. İnsanlığın ve onunla birlikte hukukun gelişmesi sonucu bugünkü hukuk devletine gelinmiştir. Türkiye'de

«muasır medeniyet seviyesinde olmak» iddiasındadır ama, herkes bu ilke kendisinden başkasına uygulansın ister. Bundan ötürü de iktidarlar Mahkemeleri, denetim yollarını pek sevmezler.

Erim Hükümeti de AP'nin davranışına uyarak —benzer eğilim 1961'de bazı CHP Bakanlarında da görüldü ya— bu denetimi kısıtlamak istedi. Ama öyle bir madde getirdiler ki, bu sakat amacı bile sağlamıyor. Danıştay'ın bugünkü yetkileri olduğu gibi kalıyor, yalnız bir hukukçuyu şaşırtacak anlamsızlıklar madde haline dönüşüyor. Partilerarası komisyonun bir üyesi bu durumu şöyle anlatmış: «Mimar Sinan, yaptığı minareye bir çocuğun eğri demesi üzerine onu, çocuk şimdi düzeldi diyene kadar iple çektirmiş. Çocuğun yanılgısı kamu oyuna yayılıp da herkes minareyi eğri sanmasın. Biz de işte böyle yapıyoruz.» Yani sayın üye gerçeği biliyor «Olağanüstü koşullar» nedeniyle durumu idare ediyor.

Bu gibi değişiklikler Anayasamızın itibarını düşürüyor, ama pek de tehlikeli olmuyor. Tehlikeli hükümler de var. Basınla ilgili değişikliğin başımıza neler getireceği, Basın Kanunu tasarısı ile anlaşıldı. **Bunları gördükçe insan, değişikliği hazırlayanların bu işlerden anlamaz oluşuna seviniyor. Çünkü, anlamsız ya da gereksiz gördüğümüz değişiklikler amaçlarına uygun olsaydı, kimbilir nasıl olacaktı.**

1972 DEĞİŞİKLİKLERİ

Yukarıda söylediklerimizi son değişiklik girişimleri için de söyleyebiliriz. Tabiî, bunları bilebildiğimiz, görebildiğimiz kadar. Çünkü, Partilerarası Komisyon çalışmaları, savaş planları hazırlar gibi kapalı kapılar arkasında yapıldı. Demokratik bir ülkede böyle bir yöntem ilk kez görülmektedir. Bir de üstelik yeni değişiklikleri kimin ne için istediği de pek belli değildir.

Değiştirmelerin sistematik bir incelemesini yapmak da zor. Ortada metinler bile mevcut değil. Bu nedenle bazı konulara değinmekle yetineceğim.

Birincisi gene 114. madde, Danıştay'ın yetkilerinin kısılması sorunu. Ülkemizde memur güvenliğinin fazla olduğu, Danıştay'ın sık sık yürütmeyi durdurduğu iddia ediliyor. Doğrudur, memleketimizde memur güvencesi yanlış anlaşılmaktadır. Ama bunun Danıştayla, Anayasa ile ilgisi yoktur. Kanunlarımız böyledir. «Modern memur hukuku» kamu işleriyle memur haklarını bağdaştıran derin ve çetrefil bir iş, buna kimse el atmıyor. Anayasayı değiştirmeye kalkıyor. Bilgisizlik, maalesef.

Diğer bir konu, bütçenin parlamentonun her iki meclisinde ayrı ayrı görüşülmesi yerine, bîrleşik oturumda görüşülmesidir. Bütçenin iki kez görüşülmesi zaman alıyor, hükümet iki ayrı yerde aynı şeyleri tekrarlamak zorunda kalıyor. Bunları önlemek istiyorlar. İlk bakışta haklı görülebilir. Ama bu ilk bakış tersinden bakıştır. Sağlam bakış «Neden» iki yerde görüşüldüğüne bakmak ve bu «Neden»in doğruluğunu araştırmaktır. Çift görüşme, Senato diye bir şey icat etmemizden doğuyor. Ya bu senato gereklidir, o halde çift görüşme zorunlu olur; ya da çift görüşmeye gerek duyulmaz Senato kaldırılır.

Gerçekte Senato yersizdir, lüzumsuzdur. Dünyada Senatoların kaldırıldığı bir çağda biz, başkalarından görerek Senato kurduk. Bunun neye yarayacağını, neyi temsil ettiğini kimse söyleyemez. Türkiye'de halktan başka temsil edilen bir sosyal ve siyasal güç yok ki onu Senatoda şekillendirelim. Şimdi bu münasebetsiz kurumu kaldırmıyoruz, kaldıramıyoruz; bütçede bir araya getirerek, eğer çifte görüşmenin, —eğer varsa— yararını da yok ediyoruz. Bunlar ciddi şeyler değildir.

Doğrusu istenirse, buna benzer değişiklikler asıl iki konuyu tek başına bırakmamak için ortaya atılmaktadır. Bu iki konu «**Güvenlik Mahkemesi**» ve «**Üniversite tasfiyesi**»dir. Diğerleri bunların yaratacağı tepkiye karşı tampon görevi yapıyor.

Anlayabildiğimiz kadar Partilerarası komisyonda Üniversite canını kurtarmış görünüyor. Ne var ki, Başbakanın sıkıyönetimin uzatılması görüşmelerinde Mecliste söyledikleri, ondan bundan duyduklarımız Türkiye'yi yönetenlerin, ne kadar sakat düşünceler içinde olduklarını

gösteriyor. Yazımın başlarında söylediğim gibi, daha önceleri ülkemizdeki işitilmeyen sözler, düşünceler, görülmeyen olaylar karşısında hepimiz şaşkına döndük. Şimdi bazılarımız bu düşüncelerin tabiî kaynağı olan Üniversiteleri kurutacak olursak, eski babadan kalma Türye'ye döneriz sanıyorlar. **Oysa bu sadece Üniversiteleri kurutur: düşünceleri değil. Yirminci yüzyıl uygarlığında her düşünce sistemi gibi eleştirilen fakat varolan birçok felsefe ve siyaset doktrinleri bizde «eşkiyalık», «dinde çıkmışlık» gibi görülürse, bu doktrinler gene yaşar, fakat Türkiye'ye kimse medeni bir ülke demez.**

Bana sorarsanız, Üniversitenin kişiliğini Anayasa maddesi ile sağlamaya çalışanlar da yanılgı içindedir. Taşıma suyla değirmen dönmez derler. Kurumların da, insanların da kişiliği salt kanunla sağlanmaz. 12 Marttan sonra Üniversite yöneticilerinin davranışları bunu pek güzel gösteriyor. Fakat bu ayrı bir yazı konusu olur.

Anayasa değişikliğinin en çok üzerinde durulan tarafı «Güvenlik mahkemeleri»dir. Bir kısım suçları muhakeme etmek için ayrı Mahkeme kurmakta aslında bir olağanüstülük yoktur. Olabilirki, belli suçlar bir ülkede sık sık ve çok sayıda işlenir, bunlar için de bir ayrı yargı organı kurulur.

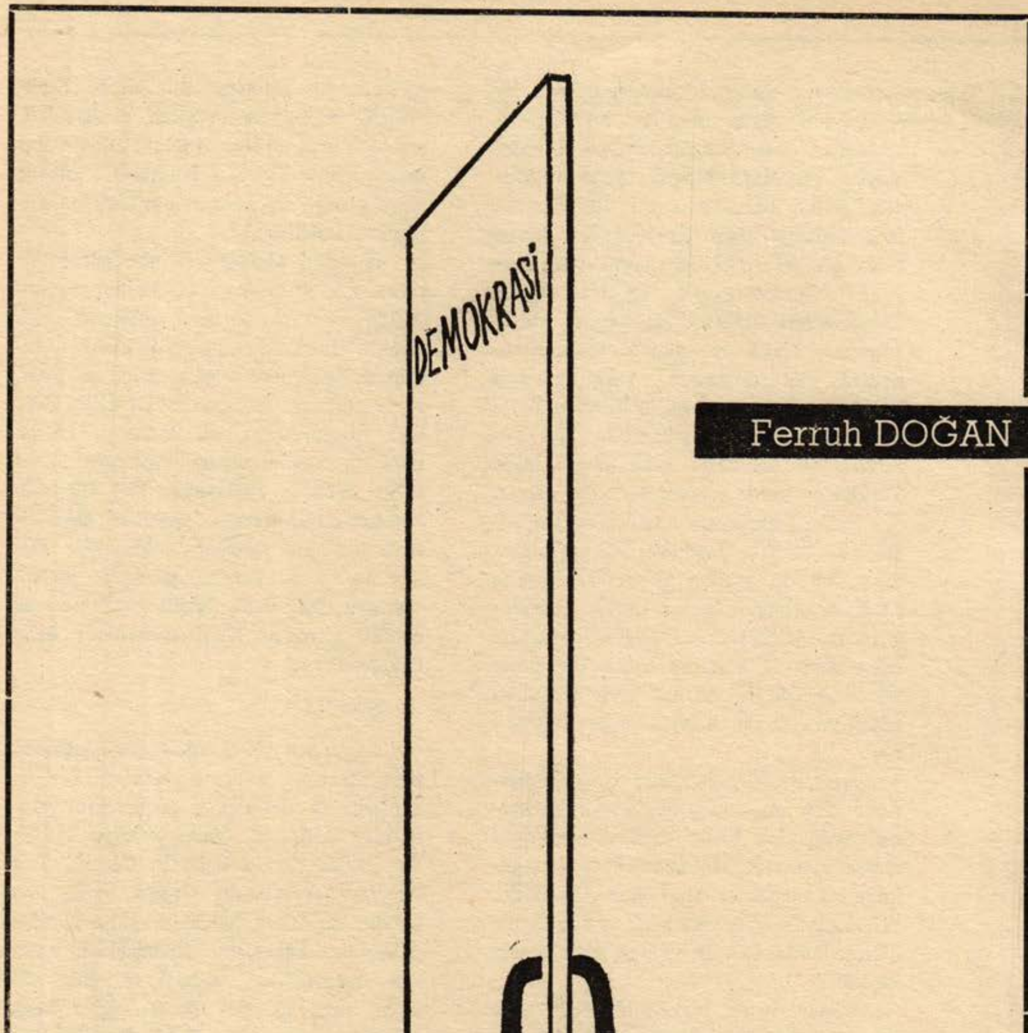
Şimdi, bizde bu Mahkemeler niye kurulmak isteniyor, ona bakalım. Bunlar için söylenen «Devlet Güvenliği» ile ilgili suçlara bakacaklardır. Terim aslında pek açık anlamlı olmamakla beraber, başka ülkelerde aşağı yukarı casusluk, ihtilal teşebbüsü gibi suçları kapsamaktadır. Yurdumuzu casusların, ihtilalcilerin sardığını aklı başında kimse iddia edemez. Ayan beyan görünen odur ki, bu Mahkemeler bizde ters sayılan düşünceleri, insanları muhakeme edecek. Böyle bir yargı organı hiç bir demokratik ülkede mevcut değildir. Mevcut olmasını da düşünmek imkansızdır.

Güvenlik Mahkemelerinin düzeni üzerinde çok duruluyor. Üyelerinin bağımsızlığı, normal temyiz yollarının açık olması, savunma hakkının mahfuz tutulması için dikkat gösterilsin deniliyor. Böyle olunca da sakıncalar azalacaktır diye düşünülüyor. Bir hukukçu olarak bunların önemini elbette anlıyorum. **Fakat bütün bunların sağlanması bizi Güvenlik Mahkemesi kurmaya yönelten düşüncelerin ilkelliğini ortadan kaldırmaz. Düşünceye karşı kuralla, müeyyide ile savaşmaya kalkışmak ilkelliktir. Bence bu ilkellik güvenlik Mahkemelerinden daha tehlikelidir.**

SONUÇ

Bu yazıda, Anayasa değişikliklerinden bazı örnekler vermekle yetindim. Bu örneklerin de derinleme incelemesini yapmaktan çekindim, çünkü «Özgür İnsan» bir meslek dergisi değildir. Önemli olan Anayasa sorununun altında yatan özlemdir. Bu özlem, babadan kalma Türkiye özlemidir. **Ülkemizde ilerlemekten «muasır medeniyet»e varmaktan çok söz edilir ama, aslında birçok güçler bunu gerçekten istemezler. Daha doğrusu ilerlemenin getirdiği sorunlardan öyle ürkerler ki, hemen geriye eski düzene dönmek isterler. Çünkü bu sorunları çözecek yeteneğe sahip değildirler. Anayasa değişikliklerinin sosyolojik anlamını ben burada görüyorum.**

ÖZGÜR İNSAN'ın bu
Sayısındaki karikatürler
«Demokrasi Özlemi»
ÜZERİNE ÇİZİLDİ

Ferruh DOĞAN

"Demokrasiden Vazgeçilmedikçe Bu Plan Uygulanamaz"

Geçen ayın en önemli birkaç olayını şöylece özetleyebiliriz: Başbakan Ferit Melen'in siyasal parti liderleriyle yaptığı görüşme. Bu görüşmeler içinde kamuoyunun özellikle dikkatini çekeni CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ile yapılanıydı, Ecevit'in görüşmeden sonra basına yaptığı açıklama, görüşülen konulara aydınlık getirdiği gibi CHP'nin ve liderinin görüşlerini de yansıtması bakımından ilgi çekiciydi.

İkinci önemli olay AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in hemen hemen bütün yurdu kapsayan gezisi, yaptığı konuşmalar, AP Genel Kongresi ve sonuçları olarak belirlenebilir.

CHP'nin Ticaret Bakanı Naim Talû için gensoru girişimi de dikkatleri üzerine çeken, özellikle CHP yönünden anlam kazanan bir olaydı.

Kamuoyunun büyük ilgisini çekmese de olsa üzerinde durulması gereken önemli olay 3. *Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Senato'da daha sonra da Millet Meclisi'nde görüşülmeye başlanmasıdır.*

3. *Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Millet Meclisi'nde görüşülmeye başlanması, konu üzerinde dikkatleri biraz daha toplanmasına yol açtı. Bunda da Plana verilen önemden çok, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in dolayısıyle CHP'nin tutumunun belirlenmesi önemli bir etken oldu.*

ayın olayları

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Millet Meclisi'nde görüşülmeğe başlanması sırasında siyasal partiler, Plan'la ilgili görüşlerini açıkladılar. Planı Başbakan Ferit Melen, bir konuşmayla Millet Meclisi'ne sundu. Hükümet görüşünü yansıtan bu konuşmadan sonra AP, DP, MGP, CHP Plan üzerinde konuştular. CHP adına Genel Başkan Bülent Ecevit'in konuşması, CHP'nin Plana verdiği önemi belirlemesi bakımından da ayrıca anlam kazandı.

Bu görüşmeler sırasında AP'nin ilginç tutumu, daha doğrusu çelişkili tavrı dikkatlerden kaçmadı. CHP adına yapılan konuşma ise, pek beklenmişe benzemiyordu. Bu bakımdan da sürpriz etkisi yarattı. Ama CHP'nin son zamanlarda ağırlığını duyurucu tutumunun olağan, zorunlu bir uzantısı olarak kabul edildi.

HÜKÜMETE GÖRE YENİ PLAN

Melen Hükümeti'nin 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı üzerindeki görüşlerini Başbakan daha önce Senato'daki sunuş konuşmasında açıklamıştı. Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada bu doğrultuda oldu Başbakan Melen, Kalkınma Planı'nın tutarlılığı, olumluluğu üzerinde durdu. Türkiye'nin **«sınaileşmek zorunda»** olduğunu söyledi. Bu zorunluğu gerçekleştirecek girişimlerin Plan'da yer aldığını belirtti. Plan hedeflerine ulaşmanın, kalkınmayı gerçekleştirmenin, «fedakârlık» isteyen bir iş olduğu üzerinde durdu. **Bu «fedakârlığın» kime düştüğünü her ne**

kadar kesinlikle açıklamadı ama Plan üzerinde yapılan küçük bir inceleme, yükün gene halkın sırtına, köylünün, çiftçinin, küçük esnaf ve sanatkârın, memur kesiminin omuzlarına verildiğini ortaya koyuyordu.

Başbakan Ferit Melen, 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uzun dönemli bir stratejiye dayandırıldığını belirtti, bunun gerekçesini de şöyle açıkladı:

«Herşeyden önce, Birinci ve İkinci Plan dönemlerinde sağlanan başarılara rağmen, ülkemiz bugün de önemli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Gerçekten Türk toplumu, geçmiş on yıllık dönemde, gayri safi milli hasıladaki artış, sanayiin milli gelir içindeki payını yükseltmek, ihracatı arttırmak, yatırımları süratlendirmek, eğitim, sağlık ve yerleşme gibi sosyal hizmetleri yurt düzeyinde yaymak konularında önemli adımlar atmıştır. Ancak Üçüncü Plana girerken memleketimiz yine hızlı nüfus artışının yarattığı istihdam sorunu, süratle gelişen şehirleşmenin yolaçtığı çeşitli meseleler, hedef aldığımız kalkınma temposuna ve şekline ayak uydurması güç olan bir eğitim düzeni, iç tasarruf açığı ve istenen şekle ulaşmamış bir dış ticaret yapısına sahip olmak gibi sorunların 5 veya 10 yıllık sürelere sığdırmak mümkün değildir. Bu sorunlar daha uzun bir zaman içinde bazı önceliklere uyarak ve birbirleriyle dengeli bir şekilde çözümlenmek durumundadırlar. Kalkınma hedeflerimizi uzun bir dönem için tesbit etmek ve gelişmemizin doğrultularını uzun süre için belirlemek, bu nedenle zorunlu görülmüştür.»

Başbakan Ferit Melen, ülkemizin sanayileşmesinin zorunluğu üzerinde de du muş, bunun 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda özellikle ele alındığını belirttikten sonra şunları söylemiştir:

«Sanayileşerek kalkınma amacımızın bir gereği olarak Üçüncü Plan döneminde sanayi sektörüne 128 milyar liralık yatırım yapmayı öngörüyoruz. Bu miktar İkinci Plan döneminde bu sektörde gerçekleştirilen yatırımların sabit fiyatlarla iki misline yakındır. Türkiyemiz son 10 yılda çeşitli alanlarda sağladığı başarılarla bugün artık hızlı ve köklü bir sanayileşme hamlesini yapabilecek bir seviyeye gelmiştir. Gerçekten bugün mevcut yetişmiş insangücü, altyapı, hammadde ve aramalı potansiyeli, yeterli döviz rezervi gibi sanayileşme faaliyetlerinin ön şartları hazırlanmış bulunmaktadır. Öteyandan, gerek hızla artan nüfusumuza imkân yaratmak zorunluğunu, gerekse 22 yıl sonra AET ile gümrük birliğini gerçekleştirmek kararımız, sanayileşmeyi, bütün sorunlarımızın tek çözüm yolu olarak ortaya çıkarmaktadır.»

CHP'NE GÖRE YENİ PLAN

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın CHP adına eleştirisini Genel Başkan Bülent Ecevit yaptı. Genel kanı, CHP.-nin planı savunacağı noktasında toplanıyordu. Plan fikrinin savunuculuğunu yıllardanberi yapan CHP, bu gerekirliği çıkış noktası yapacak, hazırlanmış olan Planı da savunacaktı. Bu kanıyı getiren nedenler arasında Plan'da görünüm olarak kamu kesimine ağırlık verilmiş olması da vardı. Değerlendirmeyi böyle yapanlar, özellikle AP, nasıl olsa CHP Planı savunacaktır, biz eleştirir kamuoyunda puan toplarız hesabı içine girdiler. AP adına yapılan konuşma bu doğrultudaydı. AP Planı beğenmiyor, 1973 seçimlerde tek başına iktidara geldiklerinde gerekli değişiklikleri yapacaklarını söylüyorlardı. Plan'da gerekli gördükleri değişiklikleri yapabilecek oy çokluğunu elin de tutan AP'nin neden seçimlere kadar beklemeği yeğlediğini anlamak pek kolay değildir.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, kırk sayfaya yaklaşan uzun bir konuşma ile 3. Beş Yıllık Planı eleştirdi. Ecevit'in konuşması geliştikçe, eleştiriler yoğunlaştıkça CHP'nin sayılan hesaplar dışında bir tutum içinde bulunduğu görüldü.

CHP Genel Başkanı Ecevit, kırk sayfaya yaklaşan uzun konuşmasında 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı temel noktalarından ele aldı, bir bir eleştirdi. Tutarsızlıklarını ortaya koydu. Plandan beklenen amacın ne olduğunu, ne olması gerektiğini açıkladı. Elde Plan'ın hangi kesimin ekmeğine yağ sürdüğünü örnek-

leriyle belirledi. Ecevit'in, CHP adına yaptığı konuşması, CHP'nin belirlenmiş «ortanın solu» politikasına bağlılığının da bir örneği oldu.

Ecevit'in konuşması, Plan üzerinde yaptığı açıklamalar, yorumlar, değerlendirmeler ve eleştirmeler bir CHP ağırlığının varlığını da duyurdu. Bu bakımdan da ayrı bir anlamı, önemi vardı konuşmanın.

CHP Genel Başkanı konuşmasını, kısa bir giriş yaptıktan sonra, altı ana bölümde toplamıştı. Ecevit, önce Plan'daki «başarısızlıklar»ı işledi. Örnekler verdi. Sonra «3. Planın Nitelikleri» üzerinde durdu. «Hızlı Kalkınma Zorunluğu Karşısında Türkiye'nin Temel Güçlükleri»-nin neler olduğunu anlattı. «Planın iç tutarsızlıkları» üzerinde önemle durdu, bu tutarsızlıkları örneklerle belgeledi. Planın halk yararına bir kalkınmayı gerçekleştiremeyeceği kanısını «Düzenin çıkmazı»nda aramak gerektiğini söyledi. Bu çıkmazın nedenlerini açıkladı. Sonra da «Halkçı düzen»in ne olduğunu anlattı. CHP'nin uygulamayı amaçladığı «Halkçı düzen»i anlattı. Ancak böyle bir düzenin gerçekleştirilmesiyle, Plandan beklenen olumlu sonuçların alınabileceğini, Plan'ın «Halkçı Düzen» açısından ele alınmasının zorunluğu üzerinde durdu.

Konuşma, tutarlı, yol gösterici, uyarıcı nitelikteydi. Böylece CHP Genel Başkanı Ecevit, yapıcı bir eleştiri örneği verdi.

BAŞARISIZLIKLAR NELERDİR?

Konuşmasına, «Geride bıraktığımız 10 yıllık planlı kalkınma deneyleri bazı olumlu sonuçlar sağladı. Herşeyden önce, kalkınmanın mucizelerle, raslantılarla veya gelişigüzel atılımlarla değil, sistemli, ve tutarlı çabalarla gerçekleşebileceği anlayışı toplumda yerleşmeye başladı. Ekonomiyi bir bütün olarak görme, toplum sorunları arasındaki bağlantıları fark etme yeteneği yaygınlaştı. Planlamanın toplumdaki gelişme hevesini ve hızını kısan bir dar ceket olduğu yolundaki kuşkular kısa zamanda dağıldı. Başlangıçta Planlamaya en çok karşı olanlar bile, yavaş yavaş planlamanın önemini kavradılar.» diye başlayan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, geride bıraktığımız planlı dönemin «başarısızlıklar»ı üzerinde durdu. Bu yargısını, verdiği örneklerle belgeledi.

Ecevit, geçen dönemin «başarısızlıkları»nı işlerken özetle şunları söyledi:

«Tarım, hava koşullarına bağlılıktan kurtulamadı ve bu alanda Plan hedeflerine ulaşılamadı. Birinci Beş Yıllık Planda tarım için saptanan gelişme hızı hedefi % 4,2 iken, gerçekleşme % 3,2'de kaldı; İkinci Planda hedef %4,1'di, fakat gerçekleşme % 3,1'de kaldı.

Sanayide ise hedefin büsbütün gerisinde kalındı. Birinci Planın sanayi için gösterdiği hedef % 12,3 oranında bir gelişme hızı idi; fakat ancak % 9,7 oranında bir hız sağlanabildi. İkinci Plan döneminde ise hedefin daha da gerilerine düşüldü. Sanayide gelişme hızı hedefi olduğu halde, ancak % 7,6 oranında bir hız sağlanabildi. Sanayideki gelişmenin iç bileşimi de Plan hedeflerine uymadı.

Daha hızlı, dengeli ve sağlıklı bir gelişmenin gereği olan yapı değişikliği, ne tarımda, ne sanayide ne de ihracatta gerçekleşebildi

Sanayide kapasite kullanımı düşük bir düzeyde kaldı.

Özel kesimde, pek çok özendirici tedbirlere rağmen, Plan disiplini asgari ölçüde bile sağlanamadı.

Devlet yönetimine ve ekonominin kamu kesimine, yeterince etkinlik kazandırılamadı.

Ciddî reformlar yapılamadı.

Kalkınma için gerekli insangücünün yetiştirilmesi bakımından, eğitimle kalkınma gerekleri arasında bağlantı kurulamadı.

Gene, Planlı dönemlerde işsizlik sorunları çözülemedi.

Gelir dağılımında genel bir düzelme sağlanamadı.

Bölgeler arası dengesizlik giderilmedi.

Ekonominin dönemsel bunalımlara düşmesi önlenemedi.

Ulusal ekonomimiz Avrupa Ekonomik Topluluğu Üyeliği için hazırlanamadı.

Bütün bunlar, hiç kuşkusuz, önemli ve düşündürücü başarısızlıklardır. Fakat

bu ve benzeri başarısızlıklar yüzünden Planlamanın değerine gölge düşmüş olmaz.

Daha İkinci görüşmelerinde de belirtmiş olduğumuz gibi, bu başarısızlıkların başlıca nedenlerinden biri, Plan disiplini sağlamak için gerekli araçların yeterince kullanılmamış ve oluşturulmamış olmasıdır.

Başarısızlıklarda, bize göre, bundan daha ağır basan bir etken de, Türkiye'nin artık eskiyen ekonomik ve sosyal düzeninde gerekli değişiklikleri yapmaktan ısrarla kaçınılmış bulunmasıdır.»

3. PLANIN NİTELİKLERİ

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, geçen plan dönemlerinin başarısızlıkları özetledikten sonra, konuşmasının ikinci kesiminde «3. Planın Nitelikleri» üzerinde durdu. Ecevit «Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının göze çarpıcı bazı nitelikleri»ni şöylece sıraladı:

«Planın dönemlerde sağlanabilen ve sağlanamayan sonuçlar, oldukça gerçekçi bir biçimde gözler önüne serilmiştir. Aşılamayan darboğazlara —çoğu kez çaresi gösterilmemekle beraber— cesaretle değinilmiştir.

Gelişme yolumuz üzerindeki tehlikelerden bazıları açık açık belirtilmiştir. O sırada, özellikle, Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üyelik yolunda ihtiyatsız ve hazırlıksız biçimde atılan adımların sakıncaları, tehlikeleri ısrarla anlatılmağa çalışılmıştır.

Ancak bu arada, gelişme sorunlarımızı gerçekçi olarak değerlendirebilmek bakımından önem taşıyan bazı bilgilerin saklanmağa çalışıldığı gözden kaçmamaktadır.

Bunların en başında, gelir dağılımıyle ilgili veriler, bilgiler gelmektedir. Duyulduğuna göre, bu konuda bazı bilgiler, Devlet Planlama Teşkilâtınca Plan metnine konulduğu halde, Hükümet tarafından çıkarılmıştır.

Öyle anlaşılıyor ki bilgilerin gizlenmiş olmasının nedeni, gelir dağılımı bakımından çok karanlık bir tablonun ve umut kırıcı eğilimlerin ortaya çıkmış bulunmasıdır.

Oysa bir toplumun, gelişmesi, esenliği, mutluluğu bakımından, gelir dağılımının önemi, gelir artışından da daha önemli sayılmak gerekir.

Eğer bir toplumda gelir dağılımı bozuksa ve ekonomik gelişme ilerledikçe gelir dağılımındaki bozukluk devam etmekte, hele artmakta ise, bu, çok tehlikeli bir göstergedir, sağlıksız bir gelişmenin belirtisidir.

Bir ilginç örnek de şudur:

Plânda, pek çok konuyla ilgili olarak uluslararası karşılaştırmalar yapılmakla beraber, görevler ve lokavtlar nedeniyle yitirilen işgünü sayısı bakımından böyle bir karşılaştırma —çok önemli ve gerekli olmasına rağmen— yapılmamıştır. Plânda verilen sadece Türkiye'ye ilişkin tabloda, grevler ve lokavtlar yüzünden her yıl yüzbinlerce işgünü yitirildiği görülmektedir. Bu teknik dilin ardındaki gerçeği okuyamayanlar için, verilen sayılar göz korkutucu olabilir. Oysa, Plânın saklamağa çalıştığı gerçek, aslında hiç de göz korkutucu değildir. Plânın ihmal ettiği uluslararası karşılaştırmayı bizim yaptığımız vakit şöyle bir durumla karşılaşıyoruz:

Grevler ve lokavtlar dolayısiyle 1970 yılında yitirilen işsaatleri, Birleşik Amerika'da binde 44, Batı Almanya'da binde 1,3, Fransa'da binde 2,9, İngiltere'de binde 16, İtalya'da binde 34 dür. Türkiye'de ise binde birden ibarettir.

Yeni Plânın gözümüze çarpan bir niteliği de şudur:

Kalkınma için, daha hızlı gelişme için, nasıl bir yön tutulması, ne gibi sorunların çözülmesi, hangi darboğazların aşılması gerektiği, bir çok basımlardan ayrıntılı biçimde anlatılmakla beraber, bu amaçlarla ilgili politikalar ya hiç belirtilmemekte ya da çok müphem bırakılmaktadır.

Plânın stratejisi vardır fakat uygulama politikaları yoktur. Hedefler saptanmakta, fakat, çoğu kez, o hedeflere nasıl ulaşılacağı anlatılmamaktadır. Bu, önemli bir eksikliktir. Çünkü Plânın uygulanma yeteneğine gölge düşürmektedir.

Uygulama için, öngörülen hedeflere ulaşılması için izlenmesi gereken politikalar belirtilmemekle beraber, stratejide bir temel siyasal tercih bütün açıklığı ile

ve acılığı ile yapılmıştır. Stratejideki temel siyasal tercih şudur:

Sosyal adaletin bilinmeyen bir zamana ertelenmesi pahasına, GENİŞ HALK TOPLULUKLARININ YOKSULLUĞU PAHASINA kalkınma...

Bir başka önemli strateji tercihi ise, tarımın ihmali bakımından sınaileşmesidir.

Uygulama politikasına yer vermemesi —ya da çok yetersiz ölçüde yer vermesi— bakımından, bu Plân daha çok, ekonometrik hesaplara, hatta bazan soyut hesaplara dayanan bir belge, bir hedefler dizgesi niteliğini taşıyor.

Bir başka deyişle, Plân, nelerin olması gerektiğini saptamış; nelerin olabileceği, bunlara uydurulmağa çalışılmış. Fakat nelerin nasıl olabileceği, genellikle cevapsız bırakılmış.

Oysa yalnız böyle soyut veya ekometrik hesaplarla plânlı kalkınma gerçekleşebilseydi, elektronik beyinlerle de Devlet yönetilebilirdi.

Plân, nerelerde, hangi alanlarda reform ihtiyacının duyulduğunu belirtmekle yetiniyor, fakat reformların nasıl olacağını, nasıl olması gerektiğini hemen hiç anlatmıyor. **Sanki «reform», sözcük olarak belirgin ve somut bir şeymiş gibi, bir çok sorunlar için, «reformcu bir anlayışla ele alınacaktır» deyip bırakıyor. Arasıra da buna «Atatürkçü» niteliği ekleniyor.**

Bu Plânın en büyük talihsizliklerinden biri, Devlet yönetimi bakımından olsun, toplum sorunlarının çözümü bakımından olsun, politikanın reddedildiği, hor görüldüğü, ve gerek «reform» gerek «Atatürkçülük» kavramlarının iyice yozlaştırılıp bulanıklaştırıldığı bir dönemde hazırlanmış olmasıdır.

Bu Plânın bir başka talihsizliği de, halkın etkisinin çok az duyulduğu, buna karşılık ekonomik bakımdan güzlü bazı çevrelerin etkisinin yönetim üzerinde ağırlığını artırdığı bir dönemde hazırlanmış olmasıdır.»

«BİR LOKMA BİR HIRKA» FELSEFESİ

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın «nitelikleri»ni belirler, eleştirilerini yaparken:

«Normal demokratik rejime geçildiğinde, halk siyasette gene ağırlık kazanmağa başladığı zaman, bu planın gerçekçilikten ne kadar uzak olduğu —eğer bu haliyle uygulanmağa kalkışılırsa— ne büyük bunalımlara yol açacağı görülecektir.» dedi.

Ecevit, planda halkın bir yana itilmiş olduğu noktasına da dikkati çekti ve «**Herşeye dar bir ekonomizm açısından bakılmıştır**» dedi.

3.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın «Bir lokma bir hırka felsefesi»ne dayandırıldığı üzerinde de duran Ecevit, konuşmasını şöyle sürdürdü:

«Sosyal adalet ertelenmiş, bölgelerarası adalet ertelenmiş, işsizlik sorununun çözümü ertelenmiştir.

Tarımdan adeta umut kesilmiştir,

Sınaileşmeye öncelik verilmekle beraber, yatırımları artırmak için, kaynakların ve kapasitelerin daha iyi kullanılmasından, verimliliğin artırılmasından, çok tasarrufun artırılması öngörülmüştür.

Bir başka deyişle ekonomik açıdan bu plan,

«İŞTEN ARTMAZ, DİŞTEN ARTAR» felsefesine dayalıdır.

Sosyal açıdansa, bu Plan; geniş halk toplulukları için,

«BİR LOKMA BİR HIRKA» felsefesine dayalıdır.

Mübalağa etmediğimin açık delili Stratejinin şu paragrafında görülebilir:

«**Perspektif dönemde** (*yani 22 yıllık dönemde*) **herkesin asgari beşeri ihtiyaçlarının** (*beslenme, sağlık, barınma, giyim*) **karşılanmasına imkân verecek bir gelir seviyesine, sağlık ve sosyal güvenliğe kavuşturulması esas olacaktır.**

Bunun bir anlamı da şudur:

22 yıl sonra adam başına yıllık milli gelir 1500 dolar olacaktır ama, gelir dağılımında büyük adaletsizlik olacağı için, adaletsizlik bugünkünden de çok daha yüksek ölçülere varmış olacağı için, büyük çoğunluğun milli gelirden payı adam başına 1500 doların çok altında kalacaktır.»

Ecevit, Planın bu niteliği ile «geniş halk topluluklarının yoksul kalması»nı, dahası «bir kısmının nisbi olarak yoksullaşmasını göze aldığı»nı belirtti.

AET konusuna de değinen Ecevit, «Planın üzerinde AET gölgesi ve korkusu karanlık bir bulut gibi durmaktadır.» dedi.

PLANIN SİYASAL ÖZELLİĞİ

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, konuşmasında 3.Beş Yıllık Kalkınma Planının nitelikleri üzerinde durur, bunları eleştirirken «Planın bütününden ve stratejisinden çıkan, fakat metninde kelimelerle belirtilmeye en önemli siyasal özelliği» üzerinde de durdu.

Ecevit, Planın bu «siyasal özelliği»ni şöyle belirtti:

«— İşsizliğin uzun süre devamını,

— Sosyal adaletin de yaygın sosyal güvenliğin de uzun süre ertelenmesini,

— İşçi ücretlerinde artışın sınırlanmasını,

— Köylünün yoksul kalmasını, hatta yer yer bir ölçüde yoksullaşmasını öngören,

bütün bunları hızlı kalkınmanın ve sınaileşmenin kaçınılmaz gerekleri sayan bir plan.»

Ecevit, bu nitelikleri ağır basan bir planın «halk iradesine dayanan bir siyasal rejimde» uygulanamıyacağı noktası üzerinde önemle durdu. Ecevit, bu Planın uygulanabilmesi için demokratik bir düzenin değil, bir «dikta rejimi»nin varlığının sözkonusu olabileceğini söyledi. Ecevit bu konuda özetle şöyle dedi:

«Halk iradesinin özgür tartışma ortamında serbestçe oluşacağı ve halkın serbest oylarıyla iktidarları değiştirebileceği bir siyasal rejimde, halk, bu Planın sosyal adalete karşı koyduğu barajları mutlaka yıkar. Yıkması, demokrasinin gereğidir.

Öyle olunca, bu Planı temeldeki stratejisine uygun olarak yürütebilmenin bir tek çaresi vardır: Bir dikta rejimi... Hem de, halktan yana bir dikta değil, büyük ticaret ve sanayi burjuvazisinin siyasal güç olarak ağır basacağı bir dikta rejimi...»

Ecevit, Planı hazırlayanların, imzalayanların, istemiyerek de olsa Planda bazı «tavizler» verenlerin niyetleriyle siyasal amaçlarının böyle bir «dikta rejimi» olabileceğini sanmadığını da söyledikten sonra, planın demokrasiden vazgeçilmedikçe uygulanamıyacağı üzerinde durdu. Ecevit bu konuda şunları söyledi:

«Demokrasiden vazgeçilmedikçe bu Plan, uygulanamaz. Uygulanmasında ısrar edilecek olursa, o zaman da korkarım ki toplumda patlamalara yol açar.

Bu Plan, yalnız sosyal adaleti değil, belirli konuların dışında sosyal planlamayı da reddeden bir Plandır.»

Ecevit, bunun Anayasaya aykırılığı üzerinde de durdu. Planın hedefinin «herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşama seviyesi» olmadığını, 1973'den 22 yıl sonra bile «asgari beşeri ihtiyaçları karşılama» olduğunu söyledi.

Ecevit, Plandaki bir kandırmacaya da dikkatleri çekti. Bu konuda özetle şöyle dedi:

«Planda, devletçiliğe önem verilmiş gibi bir görüntü yaratılarak ayrıca bir üçüncü sektörden sözedilerek, bazı ilerici çevrelerin bunu ilerici bir plan sanmaları ve öylece avunmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

İlerici çevreler, onların da ötesinde halk, bu aldatıcı görüntüye herhalde kolay kanmayacaklardır. Fakat, ekonomik ve sosyal görüşleri bakımından tutucu bazı çevreler bu görüntüye şimdilik aldanmışa benserler. Böyleleri arasında, bu planın karşısında «aşırı devletçi» diyerek, «sosyalist bir plan» diyerek çıkanlar bile görülmektedir.»

KAMU KESİMİ NE YAPACAK?

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, 3.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın «nitelikleri» sıralar, somut örnekler verir, eleştirilerini yaparken Plan'ın kimi tutucu çevrelerin ileri sürdüğü «Aşırı devletçi» ya da «sosyalist» bir görüşle hazırlandığı savlarının gerçek dışı olduğunu da belirtti.

«Gerçekte bu Plan, ekonomik ve sosyal bakımdan sağcı bir tutumun birçok belirtilerini açıkça taşımaktadır.» dedi.

Ecevit, konuşmasında «Planın stratejik tercihini yapanlar»ın konuya yanlış yaklaşımlar yaptığını da belirtti, şöyle dedi:

«Öyle anlaşılıyor ki bu Planın temel stratejik tercihini yapanlar, Türkiye'nin hızlı kalkınmak ve gelişmiş ülkelere, belli bir süre içinde, biraz olsun yaklaşmak zo-

runluğunda olduğunu; fakat bunun için olanaklarının, kaynakların çok sınırlı bulunduğunu düşünmüşlerdir; böyle bir zorunluk karşısında sosyal düşüncelerin kaldıramayacağımız bir lüks sayılacağını; ancak halk çoğunluğunun bir süre ağır fedakârlıklara, yoksunluklara katlanması pahasına, her türlü sosyal düşünceyi bir yana bırakmak pahasına, bu işin üstesinden gelebileceklerini düşünmüşlerdir. Fakat bu, çağımız Türkiye'si için çıkar yol değildir.

Türk halkı, artık, devletten sadece güvenlik beklemiyor... Bir lokma ve hırka beklemiyor... Bir takım asgari hizmetler beklemiyor... Türk halkı artık devleti, sadece hizmetinde bulunduğu bir varlık olarak değil, kendisine hizmet edecek bir varlık olarak görüyor. Devleti, kendi dışında ve üstünde değil, kendi elinde, kendi iradesine bağlı, daha doğrusu kendi iradesinden oluşan bir güç olarak görüyor... En azından, öyle görmek istiyor.»

TEMEL GÜÇLÜKLER

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, konuşmasının üçüncü bölümünü «Hızlı Kalkınma Zorunluğu Karşısında Türkiye'nin Temel Güçlükleri»ne ayırmıştı. Türkiyenin ekonomik gelişme ve sınaileşme alanında geç kaldığını belirten Ecevit, batı ülkelerinin kalkınmada, sanayileşmede geçirdiği evreler üzerinde durdu. Türkiyenin koşullarıyla kalkınmasını gerçekleştiren batı ülkeleri arasındaki önemli ayrımların neler olduğunu belirtti. Bunun nedenleri üzerinde durdu. «Temel güçlükler»in neler olduğu bilinmedikçe, bu güçlüklerin ortadan kaldırılmasına da olanak bulunamıyacağı gerçeği açıktır. «Temel Güçlükler»in «ne»liği ne ölçüde gerçeklere uygun biçimde ortaya konabilirse, çözüm yollarının da o ölçüde gerçeklere uygun olacağı, dolayısiyle uygulamada olumlu sonuçlar alınacağı da bilinmesi gereken gerçekler arasındadır. Ecevit, konuşmasının bu bölümünde, bu konuyu enine boyuna işledi. Sorunlar, nedenler, çözüm yolları üzerinde durdu.

Ecevit, «Temel güçlükler» konusunda özetle şöyle konuştu:

«Kısaca, Türkiye, Doğuda ve Batıda, kendinden önce kalkınmış sınaileşmiş ülkelerin yararlandığı başlıca olanaklardan yoksun olarak hızlı planlı kalkınma dönemine girmiş bulunmaktadır.

Şimdi Türkiye hızlı ekonomik gelişmeyi, hem bütün o olanaklardan yoksun olarak hem de sosyal adalete uygun biçimde ve demokratik rejimde gerçekleştirmek zorundadır.

Henüz, gelişmiş ülkeler ölçüsüyle sıçrama noktasına bile varmış sayılamayacak sanayiini, daha büyüme çağında iken, insafsız bir dış rekabete açarak kalkınmak zorundadır.(...)

Büyük kaynaklar harcamak pahasına yerleştirdiği nitelikli işgücünü gitgide artan bir hızla yitirerek, kalkınmış ülkelere kaptırarak kalkınmak zorundadır.

Çok hızlı bir nüfus artışının yükünü taşıyarak kalkınmak zorundadır.

Hiç kuşkusuz son derece çetin bir durumdur bu... Ama bu durumun üstesinden gelmek zorundayız, Türk halkının üstün yetenekleri, kalkınma kararlığı ve Türkiye'nin kaynakları, bu durumun üstesinden gelebilmeyi sağlayacak düzeydedir.

Ne var ki, Türkiye bunu ancak kendine özgü bir kalkınma modeli oluşturarak başarabilir.

Bu, hızlı kalkınma uğruna sosyal adaleti feda etmeyecek, fakat sosyal adalet uğruna da gelişme hızını kesmeyecek bir model olmalıdır.

Somunun hem daha hızlı büyüyeceği hem de daha adaletle bölüşüleceği bir model olmalıdır.»

TUTARSIZLIKLAR

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit konuşmasının dördüncü bölümünü «Planın İç Tutarsızlıkları»na ayırmıştı. Böylece 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı, türlü yanlarıyle ele alınmış, eleştirilmiş oluyordu. Ecevit, Plan üzerinde özenli bir çalışma yaptı, CHP'nin temel anlayışı açısından bir değerlendirmeye gittiği görülüyordu.

Yapılan eleştiriler, 3.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ülkemizin kalkınmasına da, sanayileşmesine de katkıda bulunabilecek nitelikte olmadığı somut biçimde ortaya koyuyordu. CHP'nin bu bilinçli top-

lumunun Planın özünde bir değişiklik yapılmasını sağlamasa bile, ilerde yapılacak çalışmalara olumlu katkılarda bulunacağını sanmak, boş bir sanı olmasa gerektir.

Ecevit, planda kaynakların verimli kullanılması yerine tasarrufların artırılması yolunun yeğlendiği üzerinde durdu. Bunun sakıncalarını belirtti. Özellikle tarım alanının Planda geri planda bırakılışının sakıncalarını belirtti. Sanayileşmenin gerçekleştirilebilmesinin tarımı savsaklamakla değil, ona da gereken önemi vermekle sağlanabileceğini belirtti.

Ecevit bu konuda özetle şöyle dedi:

«Yeni Plan, tarımla sanayi arasında kesin bir seçme yapılabileceği gibi yanlış bir varsayımdan hareket ederek, tarımı tehlikeli ölçüde (*hem ekonomik bakımdan hem de sosyal bakımdan tehlikeli ölçüde*) **ihmal etmektedir. 1,7 katından ibarettir, buna karşılık, bazı önemli sanayi dallarında uzun dönem için öngörülen nüfus başına üretim artışı ortalama 15 katı bulmaktadır.**

Oysa, tarım bu kadar cılız ve verimsiz bırakılırken, hızlı sınaileşebilmek için zorunlu olan, tarımdan sanayie kaynak aktarma ve ham madde sağlama olanağı son derece sınırlı kalacaktır.

Aslında, Türkiye durumundaki herhangi bir ülke için (hattâ, sömürgesi olmayan herhangi bir ülke için) tarımla sanayi arasında seçme yapmak, ağaçla kök arasında seçme yapmak kadar anlamsızdır.

Plandan, vergi düzeninde herhangi bir değişiklik yapılmayacağı anlaşılıyor. Geçmişteki uygulamaya ve geleneklerimize bakılırsa bunun anlamı şudur: Darda kaldıkça dolaylı vergilere daha çok ağırlık verilerek, dar gelirli halka biraz daha yük olunacaktır. Fakat bunun da bir sınırı olacağına göre, Planın vergi politikası (daha doğrusu politikasızlığı) da, öngörülen yatırım hedeflerine ulaşılabilmesi için gerekli tasarruf hacminin gerçekleşmesini engelleyecektir. (...)

«Özetlersek, Plandaki iç tutarsızlık, Türk ekonomisini bir açmaza sokacağa benzemektedir.

Kaynaklar yeterince değerlendirilemeyeceği için, tasarruflar ancak geniş halk topluluklarının yoksul kalması pahasına sağlanmağa çalışılacaktır.

Ona rağmen, Plandaki tasarruf hedefine ulaşılamayacağı için, ya yatırım hedeflerinin büyük ölçüde gerisinde kalınacak, ya da toplum büyük bir enflasyon ve devalüasyon bunalımına sürüklenecektir. O zaman da halk daha çok ezilecektir. Kalkınmamız büsbütün aksayacaktır.

Böylece, Planın ekonomik amaçlarına ulaşılamayacağı gibi, o amaçlar uğruna halka yüklenecek ağır fedakârlıklara da boşuna katlanılmış olacaktır.»

DÜZENİN ÇIKMAZI

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, konuşmasının beşinci bölümünü «Düzenin Çıkmazı»na ayırmıştı. Ecevit, bu bölümde 3.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın bir çıkmaza saplanmış olmasının nedeni «Türkiye'nin ekonomik ve sosyal düzeninin çıkmazı»na bağladı. Ülkemizde sosyal ve ekonomik düzen bir çıkmazda olduğu için, bu düzende bir değişiklik yapmaya yönelmedikçe, hazırlanacak Planların çıkmazlardan kurtulmasına olasılık da sağlanamıyacaktı. Ecevit, konuşmasının bu bölümünde bu konuya ağırlık verdi.

Nasıl bir düzen olmalıdır? sorusunun cevabını da Ecevit konuşmasında şöyle verdi:

«Öyle bir düzen olmalıdır ki bu, halkı yoksullaştırarak değil, halkı zenginleştirerek, yatırım ve kalkınma için gerekli tasarruflar sağlansın...

Öyle bir düzen olmalıdır ki bu, halkın zenginleşmesi, verim ve üretim artarak sağlansın...

Öyle bir düzen olmalıdır ki bu, verim ve üretim artışına en büyük katkıyı yapan halk, o artıştan en büyük payı alsın...

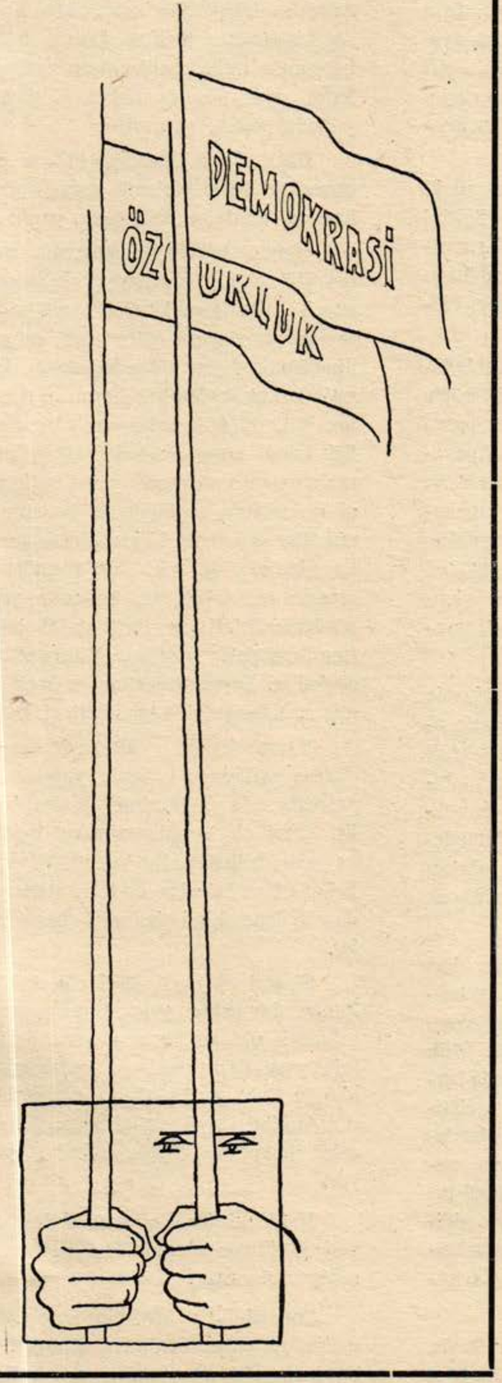
Öyle bir düzen olmalıdır ki bu, halkın emeğinden oluşan sermaye, en başta, halkın eliyle yatırımlara yönelsin...

Halk, somunu kendi elleriyle büyültsün, kendi iradesiyle bölüşsün...

Öyle bir düzen kurulduğunda, halk, kalkınmanın en başta kendi yararına olacağını bilecek, ve kalkınma için gerekli fedakârlıkların ölçüsünü de kendisi biçecektir... Adaletle biçecektir...

Öyle bir düzen kurulmalıdır ki ülke-

Tan ORAL

mizde, ekonomiye devlet değil bir avuç insanın elindeki servet de değil, doğrudan doğruya halk egemen olabilmelidir.

Devletin gücü olacaktır gene ekonomide... Fakat bu güç, her şeyden önce, halkın örgütlenebilmesi ve ekonomiye öncülük ödevini yapabilmesi için kullanılacaktır.

Özel girişimin yeri olacaktır gene ekonomide... Hem de sürekli ve güvenli bir yeri olacaktır. Fakat özel girişim, toplumun hizmetinde çalışacaktır.

Nasıl olabilir böyle bir düzen?...Nasıl işleyebilir?...

Bunun için Anayasayı ve demokratik rejimi değiştirmek mi gerekir?

Tam tersine, Anayasayı tam işletmek, demokrasiye gerçeklik kazandırmak gerekir.»

HALKÇI DÜZEN

Bülent Ecevit, konuşmasının son bölümünde «Halkçı Düzen»i anlattı. «Halkçı Düzen»e girildiğinde kalkınmanın, dengeli sanayileşmenin, ulusal gelirdeki adaletli dağılımın, yoksulluktan kurtulmanın nasıl olacağını örnekleriyle gösterdi.

Kamu kesimi ve özel kesimin yanıbaşında bir halk kesiminin nasıl örgütleneceğini, kalkınmaya nasıl katkıda bulunacağını, somunun nasıl daha büyüyeceğini ve nasıl büyüyen somunun adaletli biçimde bölüşüleceğini türlü yönleriyle işleyerek anlatan Bülent Ecevit, Planın çıkmaza girmesinin böyle bir halkçı düzende sözkonusu olamıyacağını belirledi.

Bülent Ecevit, konuşmasını şöyle bitirdi:

«Sonuç olarak bu Plan, Türkiye'deki bozuk düzenin çıkmazından kendini kurtaramadığı içindir ki, Türkiye'ye çıkış yolunu gösterememiştir.

Ve insana değer vermeksizin, halka değer vermeksizin, sosyal adaletin gereklerini yerine getirmeksizin, kuru bir kalkınma öngördüğü için de, korkarız ki, daha doğarken halk desteğinden yoksun kalmaya mahküm olmuştur. Oysa demokraside halk düşünülmeden ve halkın desteği sağlanmadan hiç bir şey yapılamaz.»

Sorumluluğu Yaymanın Sakıncası

Başbakan Ferit Melen ile CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit arasında uzun süren görüşme geçen ay içinde kamuoyunun yakın ilgisini çeken olaylardan biri oldu. Ecevit, Melen'le yaptığı konuşmasını daha sonra kamuoyunun da bilgisine sundu.

Siyasal liderlerle Başbakan arasındaki konuşmalar, kamuoyunun haklı ilgisini ve merakını çekmişti. Konuşmaların ağırlık noktasının Anayasada yapılması öngörülen değişikliklerle ilgili olduğu biliniyordu.

Özgürlükçü demokrasinin sağlıklı biçimde ülkemizde uygulanabilmesi böyle bir değişiklikten sonra kesinlikle sözkonusu olamıyacaktı. CHP baştan beri Anayasada yapılmak istenen değişikliklere karşı çıkmıştı. CHP'nin olumlu oyu sağlanamadıkça da, bu tür bir değişikliğin gerçekleştirilmesi olanakları yoktu. Özgürlükçü demokrasinin samimi savunucuları olanlar, bütün umutlarını CHP'ne bağlamışlardı.

Kamuoyu, bir bakıma Türkiye'de demokrasinin kaderini belirleyebilecek olan bu konuşmaya bu bakımdan büyük önem veriyordu. CHP, amacını anlatabilecek, değişikliklerin özgürlükçü demokrasinin yararına olamıyacağını anlatabilecek, sarsıntısız ve en kısa sürede olağan döneme geçişin sağlanmasını başarabilecek miydi?

Genellikle değişikliklerin yalnız biri üzerinde hükümetin ısrarlı olduğu anlaşılıyordu. Bu da Milli Güvenlik Mahkemelerinin kurulmasıyla ilgiliydi. CHP, Milli Güvenlik Mahkemeleri'nin Anayasada herhangi bir değişikliğe gidilmeden de «ihtisas mahkemeleri» niteliğinde kurulabileceği kanısını taşıyordu. CHP, kesin zorunluk görülüyorsa bu tür mahkemelerin kurulabileceğini ama bu kuruluşa gidilirken demokratik özgürlüklerin sınırlandırılmamasına özen gösterilmesi gerektiğini savunuyordu.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Başbakan Ferit Melen'le yaptığı görüşmeden sonraki açıklamasında, görüşmenin Anayasa değişikliklerinden başka konuları da kapsadığını belirtti. Ecevit, hükümet başkanına türlü konular üzerindeki görüşlerini açık yürekli anlatmış, uyarıcılık görevini yerine getirmişti.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Başbakan Ferit Melen'le yaptığı görüşme üzerine, özetle şu açıklamayı yaptı:

«Sayın Başbakan, güvenlik mahkemeleriyle ilgili bir Anayasa değişikliğinde ısrarlı... Bu konuda CHP yetkili organlarının çok duyarlı olduklarını, yargı erkinin bağımsızlığına gölge düşürecek, demokratik hukuk devleti kurallarını ve Anayasanın bütünlüğünü zedeleyecek bir değişikliği kabul etmeyeceklerini söyledim. İtirazlarımızın ve kaygılarımızın başlıca hangi noktalarda toplandığını belirttim. Bu noktalar üzerinde bizim itirazlarımızı ve kaygılarımızı giderici bir formül aranmasına razı olunursa, konunun yeniden görüşülebilmesi için, Parti yetkili organlarına meseleyi yeniden götürebileceğimi söyledim. Sayın Başbakan anlaşabileceğimiz umudunda olduğunu belirtti. (...)

Yayınevleriyle kitabevlerine karşı davranışlardan ve evlerde yapılan kitap aramalarında yasak olmayan kitaplara gelişi güzel el konulmasından duyduğum kaygıları belirttim. Bu konuda Sayın Başbakana bazı belgeler sundum. Daha yakından ilgilenecekleri inancını bana verdiler.

Siyasal olaylarla ilgili olarak sorumluluğu böylesine yaygınlaştırmanın çok sakıncalı olduğu kanısındayım. Sorumluluğu yaygınlaştırmanın ne kadar sakıncalı olduğu 27 Mayıs 1960'tan sonra görülmüştür. Aradan 12 yıl geçtiği halde, bu sakıncalar hala bir ölçüde etkisini gösteriyor.

Kaldı ki bu kez sorumluluk çerçevesi 27 Mayıs sonrasından da çok daha geniş tutulmuştur.

Sorumluluğu böylesine yaygınlaştırmakta ne yarar vardır?... Şikâyetçisi olduğumuz şiddet eylemleri ancak liderler

tarafından oluşturulup yürütülebilir. Asıl kışkırtıcılarla ve liderlerle yetinmeyip, 12 Mart öncesinin ortamı içinde bir takım eylemlere sürüklenmiş olan binlerce genci veya çocuğu gözaltına almanın, tutuklamanın, üniversitelerden çıkartmanın, güçsüz ve umutsuz bırakmanın, tedavi edici hiçbir yönünü göremiyorum.

Bu arada, olur olmaz jurnallere itibar edilmesi yüzünden, hiçbir olayla, eylemle ilişiği olmayan kimseler de gözaltına alınmakta, tutuklanmakta, ve nice ıstırap çektikten sonra, hiçbir suçları olmadığ, anlaşılarak serbest bırakılmaktadırlar. Bu uygulama hem jurnalciliği teşvik etmekte hem de bazı kimseleri zorla aşırı uçlara itmektedir.

Yalnız binlerce genç değil, pekçok öğretmen de küskün duruma itiliyor, onur kırıcı davranışlarla karşılaşıyor... Birçok devlet personeli, personel kanunundan doğan haklarını alırken, öğretmenlerin hâlâ alamamış olmaları (hiçbir art niyetten ileri gelmese bile), öğretmenler arasındaki kırgınlığı artırıyor.

Bu yol, genç kuşakları sağlıklı bir sosyal ve siyasal yönelim içinde yetiştirmenin yolu olmasa gerekir.

Kamuoyuna bu açıklamamı bitirirken, sonuç olarak şunu belirtmek isterim:

Sayın Başbakanla uzun görüşmemiz benim için çok yararlı olmuştur. İkimiz de açık yürekle konuştuk. Toplantıdan ayrılırken gazeteci arkadaşlarıma söylediğim gibi, bizim de, Sayın Başbakanın da bütün devlet yetkililerinin de amacımız bir: Hepimiz, demokratik rejim ortamına bir an önce ulaşmayı, ülkede huzurun bir an önce ve güvenilir biçimde sağlanmasına yardımcı olmayı istiyoruz. Bundan hiç kuşkum yok. Ancak teşhislerde, tedavi yöntemlerinde, amaca ulaşmak için bulunan yollarda bazı görüş ayrılıklarımız, düşünce ayrılıklarımız var. Bu ayrılıkları da ancak, iyi niyetli ve açık yürekli görüşmelerle, giderebilir veya uzlaştırabiliriz.»

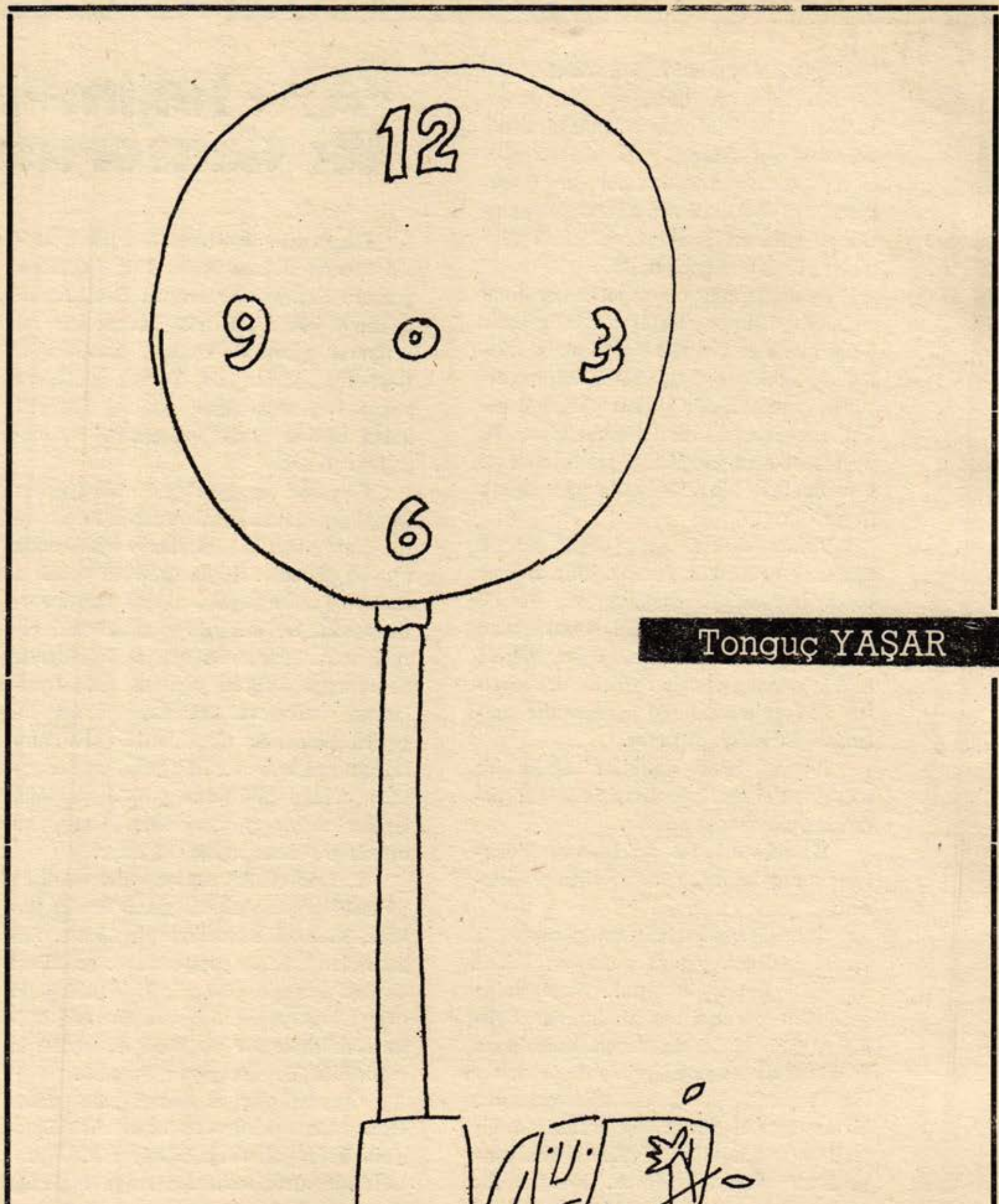
"Ara Rejim"in İlk Gensorusu

Geçen ayın olaylarından biri de CHP'nin Ticaret Bakanı Naim Talû hakkında gensoru önergesi vermesiydi. Gensorunun hükümet için mi, Ticaret Bakanı için mi verilmesi gerektiği konusu tartışılırken, Başbakan Melen de Ticaret Bakanını yalnız bırakmıyacağını, gensoru önergesi kabul edilirse bunu hükümetin üstleneceğini açıkladı.

Gensorunun gerekçesi biliniyordu: Bu yıl gene taban fiyatları düşük tutulmuştu. Tarımda türlü girdilerin fiyatlarında artışlar olmuştu. Köylü ürününü pahalıya mal ettiği halde düşük bedelle satmaya zorlanıyordu. Bu haksızlığın giderilmesi gerekiyordu. Ticaret Bakanı ise, hükümette de tartışma konusu yapılan taban fiyatlarının «istikrar»ın sağlanması adına değiştirilmemesinde direniyordu. «İstikrar» sağlanırken bunun bütün yükü de her zaman olduğu gibi gene yoksul çiftçinin, işçinin sırtına yükleniyordu. CHP, bu ortada görünen gerçeğe el atmıştı.

2. Erim Hükümeti'ne **«özel sektörün güvendiği adam»** olarak giren Ticaret Bakanı, Melen hükümetinde de Ticaret Bakanı olarak görev yapıyordu ve gerçekten de özel kesimin güvenilir kişisi olduğunu ortaya koyuyordu. Gensoru önergesi Millet Meclisinde AP ve MGP'nin oylarıyla reddedildi. DP önergeye arka çıktı.

Olayın ilginç ve önemli yanı şudur: Önergeden beklenen sonucun alınabilmesinin kolay olmadığı biliniyordu. Ama CHP'nin artık sesinin çıkmaya başladığı da bu vesileyle ortaya kondu. CHP, siyasal inancı doğrultusunda girişimlerde bulunmak zorundaydı. «Ortanın solu» politikası özel kesime biraz ters düşmüş bile olsa, halkçı bir düzen kurmanın ardında olan CHP'nin üreticinin haklarını savunması vazgeçilmez ödevlerinden biridir. Gensoru önergesi CHP'nin üreticinin haklarını savunmakta, sesini yükseltmekte kararlı olduğunu belirlemesi bakımından bir önem ve anlam taşımaktadır.

Tonguç YAŞAR

Bir Üretim Örgütlenme Denemesi Üzerine

görüşme

Sayın Kemal Seli, ekonomik ve sosyal kalkınma alanında, değişik ve ilginç bir denemeye girişmiş ve dar bir bölgede bu denemeyi gerçekleştirmiş bir iş adamı. Birbirinden bağımsız köy ünitelerinde kurulan, hizmet ve emek işbirliğine dayanan bu üretim örgütlenme denemesini, Sayın Seli'den dinlemek; denemenin nedenini, amacını ve başarı derecesini okurlarımıza duyurmak istedik. Kamuoyuna yansıması ve tartışılması gerektiğine inandığımız bu deneme üzerinde arkadaşımız Ahmet N. Yücekök'ün, Sayın Kemal Seli ile yaptığı konuşmayı aşağıda okuyacaksınız.

SORU: 1— Sayın Seli, gelişmekte olan toplumların ekonomik ve sosyal kalkınmasında çok etkin olabilecek bir üretim ve üretici örgütlenmesi biçimini Türkiye'de ilk olarak uygulamış olduğunuzu biliyoruz. Birbirinden bağımsız köy üniteleri içinde kurduğunuz işletmelerde o köy halkının çalışmasını sağlıyarak, hizmet ve emek işbirliğine dayanan ortak girişimler düzeyinde yeni tür bir üretim deneyini geliştirmiş ve başarıyla uygulamış bulunuyorsunuz. Bir özel teşebbüscü olarak Türkiye'de özel teşebbüsün bilinen katkılarının ve üretim biçiminin dışında kalan ve üzerinde uzun yıllar çalışmış olduğunuz bu üretim ve örgütleşme deneyine hangi etkiler altında ve nasıl başladınız?

Cevap: 1- Sorunuzun cevaplandırılmamasına, herkesin bildiği bir gerçeği dile getirmekle başlayacağım. Türkiyede iki türlü özel teşebbüs vardır.

Birincisi, yâni özel teşebbüse bu günkü damgasını vurdurmuş olanlar, daha çok oportünist bir zihniyetin etkilerini taşırlar.

Azınlıkta olan ikinci gurupta ise; kazanç ve servet isteği, başta değer ölçüleri olmak üzere, meslek haysiyeti, yapıcı bir güce ifade verme, ve sosyal sorumluluk gibi duygularla sınırlanmıştır.

Son yirmi yıl içinde, Türkiyemizdeki şartlar birinci gurubun yararına ve onları tutumlarında haklı gösterir biçimde gelişmiştir. Aynı şartlar değer ölçülerimizden davranışlarımıza kadar, bir ulusun yaşantı ve gelişmesinde mühim olan bütün temel unsurları yıpratmış ve memleketimizi de bu gün içersinde bulunduğu bunalıma sürüklemiştir.

Kendi adıma konuşmam gerekirse; benim bütün fikir ve çalışma hayatım mensubu olduğum bir kuşağın karakteristik vasıflarını taşır.

Bu kuşak, Cumhuriyetin ilk on beş yılında yetişip dış memleketlere tahsile giden ve dışarda kaldıkları uzun yıllarda kendilerini belirli ihtisas kollarında yetiştirmiş bulunan bir teknokrat gurubudur.

Yoksul bir Anadoludan başlayıp, Avrupa ve Amerikada süregelen hayatımızda izlediğimiz çelişkiler, iradelerimizi kamçılamış ve ihtiraslarımıza yön vermiştir. İkinci dünya harbinden önce Berlin mühendislik okulunda başlamış olan yüksek okul hayatım, savaşın başlaması üzerine Amerika'da Stevens Technology okulunun endüstri Mühendisliği kısmında sonuçlandı. Daha sonra bir süre savaş sanayiinde çalıştım. Savaş sonunda Amerikan ekonomik ve endüstriyel gücünü daha iyi tanıyabilmek için kendime za-

man ayırdım. Bu arada bir ahbabımın destek ve katılmasıyla iş hayatına atıldım, Kısa bir süre sonra Newyork'ta Wall Street'te proje ve finansman işleri üzerinde kendi firmamı kurdum...

Bir kaç yıllık ilginç bir devreden sonra, bu durumun daha uzun süre devam edemeyeceğini düşünmeye başladım ve bir kaç dalda gelişmiş başarılı bir iş hayatına rağmen...

İşlerimi toparlayıp memlekete dönmeye hazırlandığım, 1948-1949 yıllarında, soğuk harp hızlanmış ve Truman Doktrini, Marshall planı ve dış yardımların önemi, günün konuları haline gelmişti... Bu konularla ilgili olarak yıllarca önce başlamış, bazı çalışmalarım vardı.

Türkiyenin kaderini etkileyebilecek olan bu yardımların uygulama şekli beni çok ilgilendiriyordu. Ortada bir Amerikan yardımı vardı. Bu bir fırsattı. Fakat, bu yardım bünyemizin tam bir teşhisine dayanarak değil, kritik bir devre için kısa hedeflere ve klasik metodlara göre tasarlanmıştı. Bu yardım en rasyonel uygulamasıyla belki güçlü bir başlangıcı verebilecek, fakat ekonomimizi ve gelecekteki endüstrimizi ancak devamı süresince, harekette tutabilecekti.

Bizim muhtaç olduğumuz uygulama ise, kendi kendini güçlendiren donatan, hızı artan ve belirli bir sürede kendimize yeterli olmayı bize vaad eden bir ekonomik ve sosyal gelişmenin başlatılması idi.

Biz gelişmemizin kaderini, miktar ve süresi belirsiz olan bir yardımın devamına mahküm etmemeliydik. Bu yardımları tüm potansiyelimizi oluşturan unsurlar arasında zincirleme reaksiyonlar yaratacak, bizi aşamalara götürecek bir katalizör olarak değerlendirmeliydik. Bu ise ayrı bir görüşe dayanan memleket çapında bir örgütlenme sorunu idi...

Sonuç olarak epeyce tereddütten sonra, Türkiyeye dönüşümü biraz daha geciktirerek düşüncelerimi bir kitaba dökmeye karar verdim. İşlerimi kısa zamanda tasfiye ederek Newjersey' de bir köy evine çekildim... Altı aylık aralıksız bir inceleme ve çalışmadan sonra New Era (Yeni Devir) olarak isimlerdinmiş olduğum bu kitabın temel konularını hemen hemen bitirmiştim.

Bu sırada çok sevdiğim babamı kaybettim. Biraz da bu olayın etkisinde; üzerimde çalıştığım kitabı bırakıp, bildiklerimizi uygulamak için Türkiye'ye dönmeğe karar verdim. Düşündüklerimin bir bölümünü belirli bir ölçüde uygulayabilecek olanaklara sahiptim ve belki Türkiyedeki uygulamayı da etkileyebilirdim. Nihayet teknik bir insan için düşündüklerinin canlı bir uygulamasını görmekten daha zevkli bir çalışma olamazdı.

Köy kalkınması ve istihdam konusunda tasarlamış olduğum örgütlenme anlayışını uygulamak kararıyla Türkiye'ye döndüm.

Temel ilke; Türk köyünü, ve Türk köylüsünü tecrit edilmiş olmaktan kurtarmak, modern bir işletmecilik ve de santralize bir sanayi bünyesinde, standart ham maddeden pazarlamaya kadar gerekli her hizmeti verebilecek olan bir örgütleşmeyle onlara, ulaşmak, ve bu suretle bir taraftan emeklerini bilinçli bir şekilde üst seviyede değerlendirirken diğer taraftan sosyal ve ekonomik yaşantılarına yeni bir görüşü mal etmekti.

Çeşitli teşebbüs alanlarını inceledikten sonra, üzerinde bir tecrübem olmamasına rağmen iplik ve halı sanayiini deneyim için en uygun buldum.

İşte; merkezi Konya'daki modern iplik ve boya tesisleri olmak üzere orta Anadoludan Doğu Karadenize kadar her biri 200'er işçilik on iki köy ünitesi bünyesinde binlerce işçinin eğitimi ve örgütlenmesine bu şekilde başlanmış oldu...

GÜÇLÜ KALKINMADA BİZİM ÖLÇÜMÜZ

SORU: 2 / **Türkiye'de kalkınma genellikle ekonomik bir birikim olarak nitelenir. Ekonominin büyümesi, ulusal hasılanın artması gibi gelişmeler kalkınmanın tek ve somut ölçüsü olarak tanımlanır. Türkiye gerçekten hızlı bir ekonomik büyüme içersindedir.Fakat sizin kalkınma anlayışınızın bundan daha farklı olduğunu toplumsal içeriği daha dengeli ve daha kapsamlı bir kalkınma modelini savundu-**

ğunuzu biliyorum. Güçlü ve sürekli bir kalkınma konusunda görüşlerinizin temel ilkelerini ve Türkiye'deki uygulamadan farklı bulduğunuz noktaları belirtir misiniz?

Cevap: 2- Daha önce kısaca belirtmiş olduğum gibi, gelişmekte olan ülkelerin bünyesinde, atıl iş gücü başta olmak üzere, geniş bir atıl potansiyel birikimi vardır. Bu potansiyellerin değerlendirilme şekli ve ölçüsüne göre ekonomik gelişmeyi güçlü veya güçsüz olarak sınıflandırmamız mümkündür. Millî hasıladaki artış, özellikle dış yardım ve borçlanmalara dayandığı takdirde, her zaman ekonominin ve sosyal yapının sağlığı ve geleceği bakımından bir teminat değildir.

Türkiye'deki yatırımlar ve kalkınma politikası, en iyimser bir değerlendirmeyle, daima dar bir ekonomik ve endüstriyel açıdan planlanmıştır. Milli hasıladaki artışlar, olanaklarımızın akıllıca değerlendirilmiş olmasının gelişmekte ve olduğumuzun açık bir delili olarak, ilan edilmiştir. Sosyal ve ekonomik problemlerini halletmiş memleketler için uygun görülebilecek olan bu klasik görüşün Türkiye için geçerli olmadığı gelir gurupları arasında açılmış olan uçurumlarla sabittir. Bu uçurumlar sadece sosyal adaletsizliğin değil fakat aynı zamanda ekonomik yetersizliğin ve kalkınmamızdaki güçsüzlüğün de bir delilidir.

Türkiye gibi gelişmeye susamış bir memleketin sürekli ve kendi kendini güçlendiren bir kalkınmayı yuürütebilmesi sadece klasik yatırım metotlarına dayanan bir ekonomik ve endüstriyel problem değildir.

Güçlü ve aşamalara gidebilen bir kalkınma, ekonomik ve endüstriyel problemlerle birlikte sosyal ve psikolojik faktörleri de kapsayan, ve her yönde alacağı tedbirlerle bu unsurlar arasında tamamlayıcı ve hızlandırıcı bir denge kurmayı planlayan geniş bir kavrama dayanmalıdır. *Güçlü bir kalkınma, tüm katılışı hedef tutan, ekonomik hareketin dışında kalmış milyonlarca insanın yaşantı ve zihniyetini etkilemeyi öngören, memleket çapında bir evrimin oluşturulmasıdır. Böylesine bir evrimin oluşturulması diğer bir deyimle, bir milletin kendi potansiyeline uyanışı, endüstri çağına yeni bir doğuşudur.*

Bu iki görüş arasındaki farkı daha açık bir şekilde belirtebilmek için teknik bir örnek vermek isterim. Bilirsinizki pervaneli uçaklar yıllarca kullanılmıştır. Pervanenin havayı tırnaklayarak uçağı ileri çekmesi prensibine dayanan bu sistemle ses duvarının aşılması mümkün olmayınca, itici bir güce dayanan jet sistemine gidilmiştir.

Türkiyenin son yirmi yıl zarfında, mutlu bir azınlık yaratarak kaderini o azınlığın olanak ve girişimine bağlaması, pervaneli ve hem de her tarafı aksayan bir motorla ses duvarını aşmak istemek kadar olanaksızdır. Bizim muhtaç olduğumuz bir itici güç sistemidir. Bu itici güç ise halk çoğunluğunun sosyal ve ekonomik hayatımıza katkı potansiyelidir, diğer bir deyimle tüm katılıştır.

HALKIN TÜM KATILIŞI...

Soru: 3- **Tüm katılış denince akla ekonomik bakımdan tam verili olabilme olanağı bulamayan milyonlarca insan geliyor. Halkımızın büyük çoğunluğunu meydana getiren böyle bir kitlenin sosyal ve ekonomik yaşantısı sizce ne tür katkı ve uygulama ile verimli hale getirilebilir? Yatırımlarımız yalnızca mutlu bir azınlığın gerek ve girişim anlayışına göre değil, fakat «tüm katılışın» gereklerine göre nasıl planlanmalıdır? bu konuda sizin deneyiniz nasıl uygulanmış ve sonuçları ne olmuştur?**

Cevap: 3- Sorun'un milyonlarca insanı kapsadığını düşündüğümüz zaman, konu gerçekten karışık ve halli imkansız gibi görünür. Ama, bu milyonları yaşadıkları bölgelere göre sınıflandırır ve yine bu bölgeler içersinde içinde bulundukları koşulların özelliklerine göre ayırırsanız konu kolaylaşmaya başlar.

Türkiye'nin en uzak bir köyünden, küçük, orta ve büyük şehirelerin gecekondularına kadar serpilmiş olan bu milyonlarca insanı her şeyden evvel yaşadıkları bölgelerin özellikleri bünyesinde ele almak gerekir.

Verimli bir ekonomik faaliyetin dışında kalmış olan bütün bu milyonların tüm katılışlarının sağlanmasında değişmez, temel ilke, örgütleşmedir. Bölgelere göre değişen ve yine bu Bölgelerde köylere ve şehirlere göre değişen husus, bu örgüt anlayışının, bölgenin imkan ve özelliklerine, ve halkın katılış düzeyine göre tasarlanmasında ve uygulanmasındadır.

Örneğin doğuda ki bazı köylerde yaşayan ve her türlü olanak ve girişimden yoksun insanlarla, Doğu Karadenizde girişimci fakat imkânları olmayan ve yine Ege Bölgesindeki olanak ve girişimciliği üst düzeyde değerlendirilmesi gereken vatandaşlarımıza verilmesi gereken hizmetler ayrı ayrıdır...

Şimdi, uygulama ile ilgili olarak daha kesin bir örnek verebilmek için köy konusunu ele alalım...

Anadolunun atıl potansiyel ve Anadolu köyleri denince genel olarak akla gelen nedir? Çorak tarlalar ve bu tarlalar üzerinde, toprakla olan ilkel ilişkisi dışında zamanı ve enerjisiyle ne yapacağını bilmeyen insanlar gelir.

Tarlalara açılan kanallar ve bu kanallarla ulaşan su bu toprakların üretim açısından verimini artırır. Örgütleşme de insanlara ulaşan bir kanaldır ve taşıdığı bilinçli çalışma imkanı insanları en üstün düzeyde verimli kılar. O halde köy sorunu binlerce köyle ne yapılır şeklinde baştan savma bir görüşle ele alınmamalı köy halkıyla bir örgüt bünyesinde ilişki kurmaya çalışmalıdır...

LADİK DENEMESİ VE ALINAN DERSLER

Soru: 4 - **Ama burada önemli bir sorun beliriyor. Binlerce köye üretim araçları- ve örgütler kanalıyla hizmet taşıyabilmek için gerekli mali olanaklar nerden ve nasıl sağlanacaktır?**

Cevap: 4 - Bu güne kadar verimli bir üretimle ilgisi olmayan alanlarda milyonerler yetiştirmekten başka faydası olmayan yatırımlar bu ulusa çok daha pahalıya mal olmuştur. Nerde kaldıki, Köylüyü normal gelir kaynaklarından ayırmadan onun iş gücünü değerlendirmek ve hatta Anadolu sathında halkımızı kendi bölgelerinde ve bölgenin olanaklarının da katkısıyla verimli kılmak, yatırımların en ucuzu ve sosyal yönleriyle en avantajlısıdır.

Şimdi tipik bir köye, bir örgüt hizmetinin nasıl getirilebileceği, yâni bir örgütleyici firma bünyesinde, üretim araçları ve bilinçli ve verimli çalışma imkanlarının nasıl sağlanacağı hakkında bizzat tatbikata dayanan bir örnek vererek bundan önceki sorunuzun cevaplandırılmasını tamamlıyorum.

1954 yılında ilk köy ünitemizi Lâdik'te kurduk. Lâdik, Konya'dan 40 kilometre mesafede 300 haneli bir köydü. Nüfus artışı sebebiyle aile başına düşen arazi ortalama 30 dönümden aşağı düşmüştü ve toprakların verimi az ve istikrarsızdı. Evvelce mevcut olan halıcılık, malzeme temini ve satış güçlükleri ve biraz da bilinçsiz çalışma nedenleri ile hemen hemen yok olmuştu.. Topraklarını çevredeki ilçe zenginlerine satabilenler şehre göç ediyor, diğerleri ise bir ortakçıyla anlaşarak köyü terkediyordu. Köy dağılıyordu...

Köylüyle ön temaslarımızda; kuracağımız bir iş yerinin bu köyü dağılmaktan kurtarıp refaha eriştireceği hususunda açıklamalarımız inandırıcı olmadı. Bunun üzerine biz, duyduğuna değil gördüğüne inanan köylümüzün görüp inanabileceği şekilde, 200.000 lira yatırarak köyün ortasına, tezgahlarla donatılmış 200 işçilik bir iş yeri kurduk.

Konya merkez fabrikamızda eğitim için yetiştirmiş olduğumuz ustaları göndererek, kendi dokuma tekniğimize ve imalat tiplerimize göre iş yerinde eğitim yaptık. Evvelce, kalitesi meçhul ipliği bulabildiği yerden alan, uydurma desenle çalışan, halısını nerde kaça satacağını bilmeyen işçi; artık rahat bir toplu çalışma iş yerinde, müzik dinleyerek, bizim standart malzememizle, Amerikan piyasasının taleplerine göre ayarlanmış tipler üzerinde ve denetimimiz altında fakat bizzat kendisine çalışıyordu. Daha rahat şartlar altında daha kısa mesai yapmasına rağmen eskisine nazaran üç dört misli fazla kazanıyordu.

Bu farkı biz cebimizden vermiyorduk. Bu fark standard malzeme teminin-

den, pazarlamaya kadar teşkilatlı ve bilinçli çalışmanın sağladığı bir değer artışıydı ve biz bunu işçiyle paylaşıyorduk. Diğer bir deyimle, yalnız başına fazla bir değeri olmayan ham bir iş gücü, bir örgütlenme kanalıyla dünyanın en kaprisli bir piyasasına aracısız olarak ulaşmış ve orada üst seviyede değerlendirilmiş oluyordu.

Aile başına yılda 3000 lirayı geçmeyen tarımsal gelire, bir yıl içinde yılda 3000-5000 lira civarında ek gelir sağlandı. Değersiz bir âtıl iş gücü dolar olarak ekonomimize fayda sağladı.

Lâdik köyü dağılmadı, şehre de göç etmedi. Bilakis kaybettiği toprakları geri satın aldı. Yılda 500.000 lirayı aşan ek gelirinin bir kısmı toprağa ve hayvancılığa aktarıldı.

1959 yılında tatbikat projemin ikinci safhasını denemeye hazırlanıyorduk. Bu safha otofinansman yoluyla köyün endüstriyel gelişmesini finanse etmekti. Tarımsal faaliyetlerinin araç ve gereçlerle teçhizini tamamlamış olan köy şimdi bir başka genişlemeye hazırdı. Halıda kadınlar kızlar çalışıyordu, Şimdi ek bir girişimle erkekler için bir iş yeri açılması ve makineleşmiş bir tarımla artmış olan boş saatlerin değerlendirilmesi gerekmekteydi. Köy halkı, halı iş yerinden sağlamakta olduğu yılda 500.000 lira civarında gelirin, yarısını yeni bir teşebbüs sermayesi olarak ayıracak, ve müessesemizde aynı parayı koyarak hizmet ve emek iş birliğine dayanan bir ortak teşebbüse geçilecekti. Bu safha bambaşka sebeplerle tahakkuk etmedi

KALKINMANIN SÜREKLİ GÜVENCESİ...

Soru: 5 - **Bir özel teşebbüsçü olarak girişiminiz gerçekten ilgi çekici. Kalkınmanın ekonomik birikim yönü deneyinizde gerçekten başarıya ulaşmış görünüyor. Bu deneyinizin başarılı ekonomik sonuçları dışında sosyal ve psikolojik bakımdan yararları olmuş mudur? Yani kalkındırma deneyiniz salt «ekonomizm» dışında yada maddi birikim dışında topluma kalkınma sürecinin bölünmez bir parçası olan yeni yetenekler ve kişilikler kazandırmış mıdır?**

Cevap: 5 - Yatırımlar konusunda da belirtmiş olduğum gibi, güçlü bir kalkınma tüm katılışla mümkündür ve sosyal bir uyanış bu kalkınmanın sürekliliğinin teminatıdır.

Aslında köy bünyesindeki deneylerimde, ekonomik yeterlik ön hedefleri teşkil etmiştir. Nihai hedef teşebbüsün çevredeki etkileriyle bölge halkını, kendi olanaklarına, sorumluluklarına, ve kendi sınırsız potansiyellerine uyandırmak olmuştur.

Bu metodu Amerikada iken, desantralizasyonla canlandırma olarak isimlendirmiştim...

Bir mahrumiyet bölgesinde serpilmiş köyler arasında bir tek köyün girişimimiz için seçilmiş olduğunu düşünün. Başlangıçta bu küçük topluluk, kaderini Allahtan, tabiattan ve devletten bekledikleri̇ne bağlamış durumdadır. İlkel bir tarımsal çaba dışında kendi potansiyelinden habersizdir. Kendine yeterli olmayı başardığı zaman kendi potansiyelinin sınırsızlığına da uyanıyor. Varlıklı bir kaç kişinin baskısından kurtuluyor. Kişiliğine ve onuruna sahip çıkıyor.

Amerika'da bu konu üzerinde çalışırken, ümitsiz, gülmeyen yüzlerde bir hayatiyet belirtisi olacağını düşünmüştüm; ama burada gözlediğim ölçüde dramatik bir değişimi asla beklememiştim.

Lâdik köyünü biribirinden onar kilometre mesafede saçayağı şeklinde üç köyden ilki olarak seçmiştik. İki yıl içersinde Halkın ısrarlı talebi üzerine Sarayönün' de aynı büyüklükte bir iş yerinin açılması kaçınılmaz oldu ve açıldı.

İşte insanın iç yapısında ve çevresinde zincirleme bir reaksiyonla ekonomik, sosyal ve psikolojik bir değişim bu şekilde gelişti ve hızlandı...

İLK ADIM TARIM SANAYİİ KURMAK...

Soru: 6 - **Köy kalkınması ile ilgili olarak Toprak reformu konusunda ne düşünüyorsunuz? Özellikle öncülüğünü etmiş olduğunuz Bölgesel kalkınmaya dayanan bir sanayileşme türü sizi tarımsal düzeyde ne çeşit bir örgütlenme ve sanayileşme biçimine götürmektedir...**

Cevap: 6 - Genel olarak Toprak reformunu üç safhada mütalâ ederim.. Topraksız köylüye toprak sağlamak.. Ekilen

arazilerin üretimini ünite başına miktar ve değer bakımından artırmak; son olarak pazarlama... Bölgesel kalkınmayla ilgili olarak pazarlama üzerinde biraz durdum.

Bu gün Batı memleketlerinde üretim her alanda bir problem olmaktan çıkmış, fakat pazarlama, bütün üretim gayretlerinin son değerini sağlayan bir sanat olmuştur...

Toprak reformuyla ilgili olarak pazarlamayı bu açıdan ele alıp yine bir örgüt anlayışına mal etmeliyiz... Üretim ve üretici ile iç ve dış piyasadaki Tüketici arasındaki gereksiz aracıları kaldırıp imkan nispetinde doğrudan bir ilişki kurmalıyız. «**Agro industry**» denilen tarım sanayi böyle bir örgütlenmede tabiî bir gelişme sağlayacak ve bölgesel yatırımlar için ideal bir konu olacaktır.

Toprak reformu tarımsal ekonomiden sinaî ekonomiye geçişimizde bize muhtaç olduğumuz çok kıymetli zaman ve sermayeyi kazandırabilir.

Ne yazık ki bizim için en geleneksel ve en ön planda gelişmiş olması icap eden tarımsal üretim kolunda dahi fazla bir aşamaya gidemedik.

BAZI UYGULAMALAR VAZGEÇİLMEZ DEĞİLDİR

Soru: 7—Bütün bu çalışmalarınızın ışığında ne yapılabileceğini kısaca özetler misiniz?

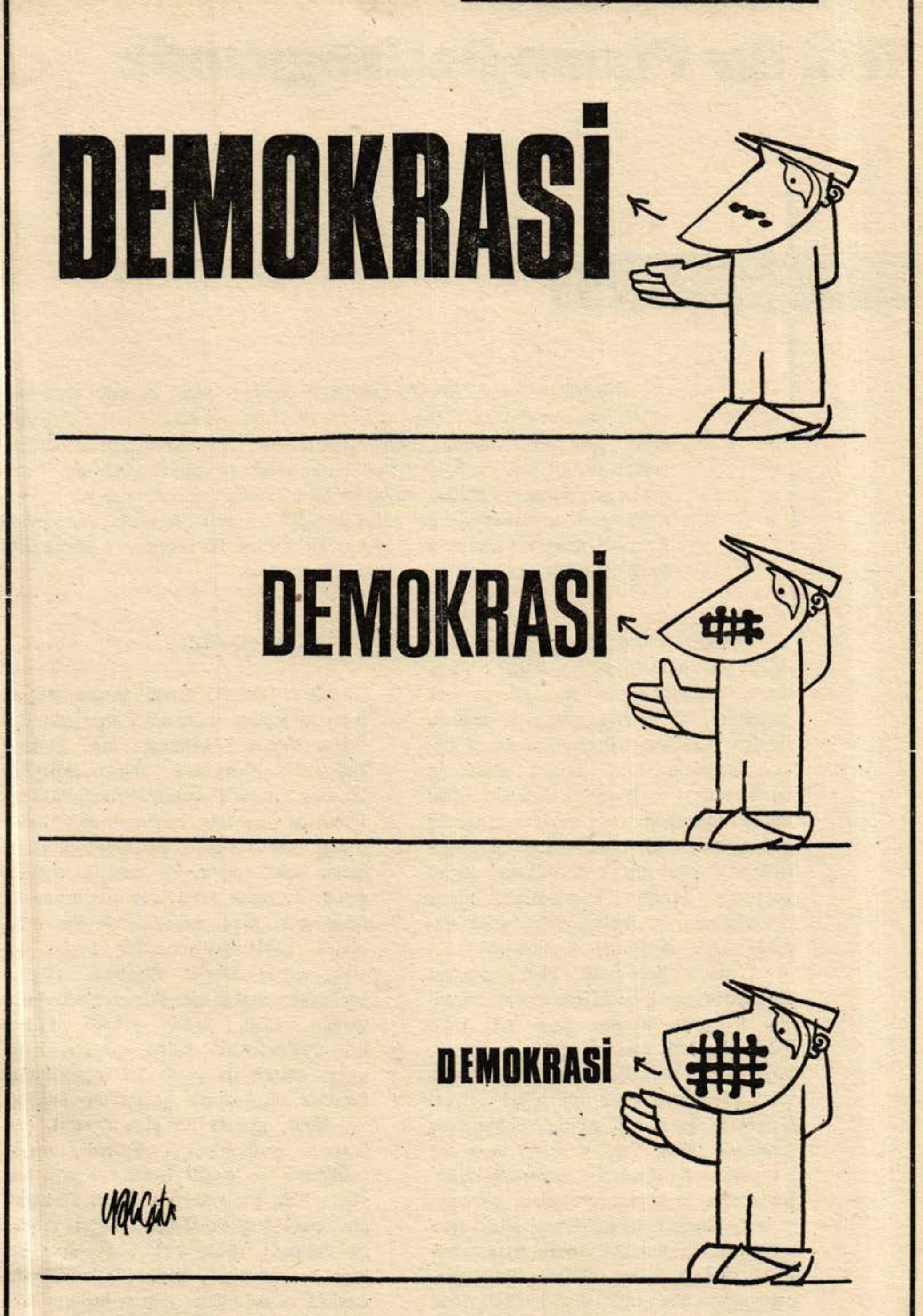
Cevap: 7—Bundan yirmi yıl kadar önce memleketime, yeni ve güçlü bir Türkiye yaratılacak ümidiyle dönmüştüm. Yaratılmış olan yalnız külfetsiz nimetlere alışmış olan bir mutlu azınlıktır.

Bu mutlu azınlık, bir süre ithal yoluyla ve daha sonra imalat yoluyla kendi azınlığının ihtiyaçlarına cevap verme çabasını; özel teşebbüsün vazgeçilmez hizmetleri olarak göstermek istemektedir. Özel teşebbüs vazgeçilmez olabilir fakat Türkiye'deki bazı uygulamalar asla vazgeçilmez değildir. Bunlar dünyanın en kapitalist memleketi olan Amerikada dahi, «**Anti-trust**» kanunları ve üreticiyi koruyucu kanunlarla elli yıla yakın bir süredenberi menedilmiş durumdadır.

Türkiye için yeni bir doğuş ve güçlü bir kalkınmanın ortamı olarak Anadolu gözükmektedir. Ekonomimizin dışında kalmış bu milyonlara, bilimsel görüşlere dayanan köklü örgütlerle ulaşabilmeli yatırımlarımızı onlara yöneltmeli, ve ulusal ekonomimize onların katkılarını sağlamalıyız.

Türkiye'de artık çığır açıcı kişisel gayretlerin etkili olabilmesi için vakit çok geçtir... Böyle bir aşama, topluma maledilmesi gereken bir görüş ve bu görüşe göre yaratılması gereken bir ortam meselesidir...

Yalçın ÇETİN

Yeni Bir Planın Başlangıcında

Özhan ULUATAM

Önümüzdeki Beş Yıllık Plan, **1962***'de başlayan planlı dönemin üçüncüsü; düşünülen uzun dönemli perspektif içinde ilk iki planın devamı sayılmak gerek. Ancak, yeni plan eskilerinin devamı olmaktan çok, farklı bir amaçla hazırlanmış görünüyor.* **1972***'de başlayan Ortak Pazar'a katılma süreci içinde tam katılmanın gerçekleşeceği* **1995** *yılına kadar Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısını değiştirecek uzun dönemli bir politikanın ilk beş yıla düşen dilimini gerçekleştirmek üzere ele alınmış Üçüncü Beş Yıllık Plan.* **Bu nedenle, bu planın bağlarını geçmişten çok gelecekte aramak gerekiyor.**

Uzun dönemde ana amaç, 1972 de İtalya'nın aşağı yukarı bugünkü üretim düzeyine ve yapısına az çok benzeyen bir ekonomiye kavuşmak. Böylece 1972'de Türkiye'nin adam başına gelirinin 1500 dolara ulaşacağı, tarım, sanayi ve hizmetler kesimlerindeki üretim dengesinin de sanayi ve hizmetler lehine, tarım aleyhine değişeceği öngörülüyor. Doğal olarak da, ülkenin sosyal yapısının, örneğin şehirli-köylü nüfus bölünüşünün bu üretim değişmesine paralel yönde değişmesi arzulanıyor.

Üçüncü Beş yıllık Plan hedefleri de uzun dönemli hedeflere uygun. Planın ana temasını ülkenin gayri safi millî hasılasını yüzde sekiz civarında arttırmak, bu artışı da sanayi üretiminin nisbî önemini büyülterek sağlamak teşkil ediyor. *Gerçekte, gayri safi millî hasılanın yılda ortalama yüzde* 7.9, *yurt içi hasılanın ise yüzde* 8 *artması öngörülmektedir.* Bu arada, istihdam sorununun çözümü, gelir dağılımının iyileştirilmesi gibi başka amaçlar da sayılmakta. **Ancak, Plan hedeflerinin, politikalarının çok fazla dikkatle incelenmesine bile gerek kalmadan kolaylıkla görülebilen gerçek sanayileşme ve gelir artışının diğerlerine egemen durumda oluşu.**

BÜYÜME HIZI

Önce bu iki temel amacın yeterli isabetle seçilip seçilmediği üzerinde duralım. Yüzde 8 kalkınma hızı, Üçüncü Beş yıllık Plana esas olduğu anlaşılan büyüme modeli çalışmalarında Devlet Planlama Örgütünce incelenen onbir farklı çözüm içinde en yüksek oranlı büyüme hızını teşkil ediyor. Bu modelin sunuluşunda da yüzde 8 büyüme hızı **«mümkün fakat çok güç»** erişilebilecek bir oran olarak nitelendiriliyor. Bir başka deyişle, adeta **Devlet Planlama Örgütü bu büyüme hızının gerçekleşeceğinden fazla umutlu değil, daha yüksek hızları ise «düşünülemez» kabul etmekte. Buna uygun olarak da yüzde 8'i aşan hızlar üzerinde düşünülmek gereği duyulmamış.**

Oysa, geçmiş iki plan dönemi, çok başarılı sayılamayacak iktisadi, sosyal politikalar ve çeşitli israflar içinde bile yüzde 7'lik bir kalkınma hızını Türkiye'nin gerçekleştirebileceğini göstermiştir. Bu durumda yüzde 7'yi biraz aşan bir hızın bu kadar güç erişilebilir kabul edil mesinin ve hele daha yüksek hızların dik kate bile alınmamasının nedenleri nerede yatmaktadır?

Bize öyle geliyor ki, Devlet Planlama Örgütünü böyle bir tutuma götüren iki ana neden vardır:

1. Bazı önemli iktisadî değişkenlerin tahmini için kullanılan yöntemlerin eksikliği, ya da realist olma endişesine bağlanabilecek çekingen tahminler bu değişkenlerin değerlerinin, dolayısıyle ülkenin büyüme potansiyelinin gerçeğin altında değerlendirilmesine yol açmıştır. Bunun en belirgin örneğini dış ticaret tahminlerinde bulmak mümkündür. Plana esas olan büyüme modelinde yüzde sekizlik bir büyüme hızının ihracatta yüzde dokuz civarında bir yıllık artışa dayandırıldığı, böyle bir artışın da oldukça yüksek kabul edildiği görülmektedir. Yüzde 8 büyüme hızının «çok güç» ulaşılabilir bir hedef sayılması da, bir ölçüde ihracat —ve ona bağlı ithalat— artışının gerçekleşme olasılığı hakkında beslenen şüpheye bağlanmaktadır. Plandaki ihracatla ilgili tahminler de bu çekingen projeksiyonlara dayandırılmıştır. Ancak beş yıllık bu projeksiyonların içinde bulunduğumuz 1972 yılına ait olanında bile önemli ölçüde yanlışlık yapıldığı ve Plan tahminin —ki Planlamanın düzeltilmiş tahminidir— gerçekleşeceği anlaşılan ihracat —ve ithalat— değerinin çok altında kaldığı görülmektedir. 1972 yılı için Planın ihracat tahmini 750 milyon dolardır. Oysa bu yıl ihracatın 800 milyon dolar civarında gerçekleşeceği anlaşılmaktadır. Böylece 1971-72 döneminde ihracat artışı yüzde 50'ye ulaşacağından dış ticarete ilişkin büyüklüklerin tahmininde yapılan yanlışlığın önemi kolayca görülebilir.

2. Yüzde sekizi aşan büyüme hızlarının gerektirdiği bazı köklü kurumsal değişikliklerin —örneğin toplam tasarruf miktarını artıracak bir politika gerekleri ya da kamu iktisadi kuruluşlarında verimliliği geniş ölçüde artıracak değişik bir örgütlenme, kamu carî harcamalarının belli düzeyde tutulabilmesi— siyasal iktidarlarca gerçekleştirilme şansı fazla büyük sayılmamıştır. **Bu durumda mevcut kurumsal yapının kısmen düzeltilmesiyle elde edilebilecek bir kalkınma hızını aşan hızların gerçekçi kabul edilmemesi doğaldır.**

SANAYİLEŞME VE HİZMETLER KESİMİ

Diğer taraftan, Üçüncü Beş Yıllık Plan, sanayileşmeyi ana hedef olarak kabul ettiğini belirtmesine rağmen sanayi ile birlikte hizmetler kesiminin de aşırı büyümesini öngörmesi dikkat çekici ve üzerinde durulması gereken bir oluşumdur. 1972 yılında Türkiye'nin faktör fiatlarıyle yurt içi gayri safi hasılası içinde tarım, sanayi ve hizmetler kesimlerinin payları yaklaşık olarak yüzde 28, yüzde 23 ve yüzde 49 iken 1977 de bu oranların sırasıyle yüzde 23, yüzde 27 ve yüzde 50 olacağı tahmin edilmektedir. Görüldüğü gibi **sanayi ile birlikte hizmetler kesimi de — daha düşük bir hızla da olsa— büyümekte, böylece ülke sanayileşme yanında «hizmetleşmekte» dir.**

1977 de ulaşılmak istenen üretim yapısı, hizmetler kesiminin diğer iki kesime göre taşıdığı ağırlık yönünden bugünkünden daha iyi olmayan bir görünüşe sahip olacaktır. Hizmetler kesiminin bir bölümünün gelişmesinin bir sanayileşme gereği olduğu açıktır. Ancak, hizmetler kesimine giren ve millî gelir rakamlarını kabartan pek çok faaliyetin kalkınma ve sanayileşme için yararı çok şüphelidir. Hatta bir kısım hizmetlerin yaygınlaşmasının açıkça bu amaçlara ters düştüğü kolaylıkla söylenebilir.

Ülkeler yeterince geliştikten sonra toplumların hizmetlere karşı talebinin, dolayısıyle hizmetler kesiminin toplam hasılaya katkısının artması doğaldır. Ancak, hızla sanayileşmeye çalışan Türkiye gibi bir ekonomi içinde sanayi ve tarımdaki gelişmenin gerektirdiği ölçüyü aşan bir hizmetler kesimi yaratılması son derece sakıncalı sonuçlar taşır.

İHMAL EDİLEN TARIM KESİMİ

Üçüncü Beş yıllık Plan sanayileşme ve «hizmetleşme»yi tarım kesimini ihmal ederek gerçekleştirme amacında görünmektedir. Bunun en belirgin işaretini toplam yatırımlar içinde tarım yatırımlarının, açık-

lanması güç nisbi azalışında buluyoruz.

Planda beş yıllık dönem için öngörülen yatırımların 1971 yılı fiyatlarıyle ifade edilen toplam değeri 33 milyar liradır. Bu değer aynı dönemin toplam yatırımlarının ancak yüzde 11.7'sini teşkil etmektedir. Oysa, Birinci Plan döneminde tarım kesimi yatırımları için öngörülen hedef yüzde 17.7, gerçekleşen yatırım oranı yüzde 15.3, İkinci Plan dönemi için tarım yatırımları hedefi yüzde 15.2, gerçekleşen yatırım ise yüzde 11.8 idi. Üçüncü Plan döneminde de, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, hedefe ulaşamamanın bahis konusu olabileceği hatırlanırsa tarım kesimi yatırımlarındaki nisbî azalışın önemi daha iyi değerlendirilecektir.

Planın bu noktada, *«sınırlı kaynaklarla sanayileşme çabasının, diğer kesimlerin bir ölçüde ihmali pahasına gerçekleştirilebileceği»* görüşünden hareket ettiği anlaşılmakta. Ancak, bu fikrin mantıkî sonucu olarak hizmetler kesimi gelişmesinin de ihmali bahis konusu olmak gerekirken, bu yapılmadığından **sanayileşme adeta yalnızca tarımın ihmali pahasına gerçekleştirilmek istenmektedir..** Oysa bu ihmal çeşitli sakıncalar yaratacak niteliktedir.

Her şeyden önce tarım kesiminin sanayileşmeyi destekleyen bir kesim olabilmesi için tarımda yaratılacak değerin yakın gelecekte bu kesimden sanayie büyüyen fonlar aktarılmasına olanak sağlayacak şekilde büyütülmesi gerekir. Bu yapılmadığı zaman, tarım kesimi yatırımlarının düşük tutulması ve böylece serbest kalacak fonların sanayie aktarılması suretiyle sağlanan kazanç, tarımdan sanayie gönüllü ya da zorunlu olarak aktarılacak fonların azalması suretiyle fazlasıyle telafi edilebilir. Bu nedenle, tarım ve sanayi kesimi arasındaki, yatırım bölünüşünün bu iki kesim arasındaki kaynak aktarımının ancak bir yönünü teşkil ettiği gözden kaçırılmamalıdır.

Diğer taraftan, tarımsal üretimde hedef alınan yıllık ortalama yüzde 4.6'lık büyüme hızı —bu hızın öngörülen yatırımların gerçekleştirilememesine bağlı olarak elde edilememesi olasılığı bir yana konulsa bile— tarımsal ürünlerde çeşitli darlıkların doğmasına sebep olabilir. «Gelişen ülkelerde tarım ürünlerine karşı gelir elastikiyetinin birden küçük olduğu» gibi çok genel yargılardan hareket eden tahminlerin bu konuda çok önemli sıkıntılara yol açması muhtemeldir. Sanayi kesiminin ihtiyaçlarına ilişkin olarak girdi-çıktı verilerinden çıkarılan talep tahminleri bir yana, tarım maddelerinin nihaî talebiyle ilgili olarak —tıpkı dış ticarette olduğu gibi— bazı tahmin yanlışlarının yapılmış olduğu şüphesi ciddî olarak belirmektedir.

Türkiye'nin halen yeterince beslenemeyen nüfusunun, beslenmesinde bir iyileşme sağlayabilmesi için, önümüzdeki yıllarda artacak gelirinin önemli bir kısmını tarım ürünlerine ayırması beklenir. Bu, özellikle hayvansal ve su ürünleri ile bir kısım bitkisel ürünler için böyle olacaktır.

Plan bu konuda hayvansal ürünler için biraz daha yüksek bir gelişme hızı öngörmüş ve hayvan ürünleri ihracatının sona erebileceğini hesaba katmışsa da herşeye rağmen düşük olan gelişme hedefleri ile önümüzdeki yıllarda et, sebze ve meyvalarda darlıklara, aşırı fiyat yükselmelerine, büyüyen kuyruklara rastlanması olasılığı kuvvetlidir. Diğer taraftan, **geniş bir ihracat potansiyeli taşıyan hayvancılığın bu potansiyelinin ziyan edilmesi,** *özellikle Orta Doğu ülkeleriyle yapabileceğimiz dış ticaretin geleceği açısından kaygılanılacak bir olay olacaktır.*

«YENİ» KALKINMA HIZI KAVRAMI

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Uzun Dönemli Strateji yeni bir kalkınma hızı kavramı geliştirmek iddiasındadır. Plan metnine göre, şimdiye kadar kalkınmanın tek göstergesi olarak kullanılan «gayri safi hasıladaki artış oranı» ülkenin gerçek kalkınmasını ve bu kalkınmanın beraberinde getirmesi arzulanan ekonomik yapı değişikliğini yeterince belirtmekten uzaktır. Bu nedenle, ekono-

minin yapı değişikliğini gösterecek bir göstergeler topluluğuna ihtiyaç vardır. Bu göstergeleri, Plan, örneğin, gayri safi yurt içi hasılanın artış hızında, sanayie ayrılan yatırımların yıllık artış hızında ve toplam yatırımlar içindeki payında, toplam ihracat içinde yatırım mallarının payına v.b. bulmaktadır.

Bir kalkınma sürecinin değerlendirilmesinde bütün bu değişkenlerin ve hatta başkalarının —örneğin belli malların üretim artış hızlarının, okur yazar oranındaki değişmenin— kullanılması doğaldır ve bunlar şimdiye kadar her ciddî iktisatçının bir planlama, kalkınma süsürecinin başarı ya da başarısızlığını değerlendirmekte kullanageldiği araçları teşkil etmektedir. Bu bakımdan, bu uygulamanın, Plan metninin telkin ettiği şekilde, bir yeniliği bahis konusu değildir.

Ancak, kalkınmanın değerlendirilmesinde birden çok kıstas uygulanmasında gizli bir sakıncaya da işaret etmek yerinde olur. **Çeşitli kıstasların bir çeşit «kalkınma hızı endeksi» teşkil edecek kullanılması mümkün olmadığına ve bu kıstasların her biri, normal olarak, kalkınmanın başarı ya da başarısızlığını diğerinden farklı değerlendirdiğine göre belli bir kıstasın belirlediği başarısızlıkların diğer kıstaslar kullanılarak saklanması arzusu siyasal iktidarların kolay kaçınamayacağı bir eğilim olacaktır.** Örneğin, beş yıllık dönem boyunca önemli ölçüde yatırım yapıldığı halde bunun gelir-üretim artırıcı etkisinin umulanın altında kalması halinde, «yatırımların yanlış alanlara yapılmış olması, olgunlaşma süreleri fazla uzun yatırımların seçilmiş olması» gibi muhtemel aksaklıklar üzerinde durulacak yerde yatırım artışının —ya da seçilecek uygun bir iki göstergenin— kalkınma çabalarının başarısına en büyük işaret gibi sunulması olasılığı daima vardır.

YATIRIMLARIN KESİMLER ARASINDA BÖLÜNÜŞÜ

Ekonomide Üçüncü Beş Yıllık Plan döneminde toplam olarak 290 milyar liralık yatırım yapılması öngörülmektedir. Bu toplamın yüzde 56.3'ü kamu kesimi yüzde 43.7'si özel kesim tarafından gerçekleştirileceğinden, ilk bakışta, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Plan dönemlerindeki yatırım bölünüşünün kamu kesimi lehine değiştiği izlenimini bırakmaktadır. Oysa, Üçüncü Beş Yıllık Planda kamu kesiminden beklenen yatırımların hemen yarısına yakın bir kısmının enerji, eğitim, **Üçüncü Beş Yıllık Planda kamu kesiminden beklenen yatırımların hemen yarısına yakın bir kısmının enerji, eğitim, sağlık ve kamu hizmetleri gibi alt yapı yatırımlarından oluşması, buna karşılık özel kesimin bu tip yatırımlara ancak yüzde 5-6 civarında kaynak ayırması nedeniyle geriye kalan ve doğrudan mal üretimi bahis konusu olan sektörlerde yatırım bölünüşünün ger çekten kamu kesimi lehine dönüştüğü söylenemez.** Belki tersine, kamu kesiminin kârsız, ya da az kârlı, riskli, büyük sermaye isteyen alanlardaki üretimlerle sınırlanması, buna karşılık özel kesime «çekici» alanların bırakılması ile özel kesim lehine yaratılan bir ayrıcalık bahis konusudur.

Bununla birlikte, şurası da bir gerçektir ki önümüzdeki beş yılda Plan hedefleri içinde kamu kesimi yatırımları çok kritik bir değer taşıyacaktır. Zira bu dönem için kamu kesimi, biraz önce değinilen alt yapı yatırımları dışında, madencilik ve imalat sanayii gibi iki önemli kesimde ara malı üretim hedeflerinin büyük bölümlerinin gerçekleştirilmesi görevini almış bulunmaktadır. Madencilikte dönem toplam yatırımlarının yüzde 82'sinin, imalat sanayiinde ise yüzde 49'unun kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Üçüncü Beş Yıllık Planın, üretim yapısını tüketim malları sanayiinden ara ve yatırım mallarına kaydırma çabası dikkate alınırsa kamu kesimi yatırımlarının gerçekleşmesindeki başarı gereği daha açıkça anlaşılır.

Bu durum, zorunlu olarak kamu kesiminin kendisinden bekleneni gerçekleştirilip gerçekleştiremeyeceği, bir başka deyişle bu yatırım hedefleri ile onlara bağlı üretim artışlarını sağlayıp sağlayamayacağı sorununu ortaya çıkarmaktadır.

KAMU KESİMİNİN FİNANSMANI

Kamu kesiminin finansmanı için Plan 1 —vergiler, 2— vergi dışı normal gelirler, 3— faktör gelirleri, 4— sosyal fonlar, 5— dış borçlanma şeklinde beş kaynaktan yararlanılmasını öngörmek- tedir. Ancak, sosyal fonlar dönem sonuna doğru bir kaynak olmaktan çıkıp harcama kalemi haline dönüştüğü ve beş yıllık süre için bu kalemin safi değeri çok önemsiz kaldığından gerçekte kamu kesimi, yatırım ve üretim hedeflerini dört kaynaktan sağlayacağı fonlarla gerçekleştirmeye çalışacak demektir.

Bu dört kaynak içinde klasik kamu kesiminin finansmanı için geniş ölçüde vergiye, kamu iktisadi kuruluşları için ise faktör gelirlerine güvenilmektedir.

Klasik kamu örgütünün ana finansman aracı olan vergilerin yılda ortalama yüzde 11.4 artarak 1977'de 69.4 milyar liraya ulaşması öngörülmüştür. Böylece, vergi dışı artış hızı ekonominin büyüme hızını oldukça aştığından toplam vergi gelirlerinin gayri safi millî hasılaya oranı 1972 yılında yüzde 22 iken 1977'de yüzde 25'e ulaşacaktır.

Türkiye'nin böyle daha «vergici» bir devlet olması bir yandan vergi sistemindeki iyileştirmelerden, diğer yandan da katma değer vergisi gibi —nedense Maliye Bakanlarınca yeni vergi sayılmayan— yeni vergilerden beklenmektedir.

Bu arada Planın vasıtasız vergi gelirlerindeki artışın vasıtalı vergileri aşacağını öngördüğünü, böylece plan dönemi sonunda vasıtalı-vasıtasız vergi oranlarının vasıtalı vergiler lehine biraz değiştirmeyi de amaç aldığını belirtmek gerekir.

Ancak, gerek toplam vergi gelirlerindeki artışın gerek vasıtalı-vasıtasız vergi bölünüşündeki iyileşmenin sağlanabilmesi çeşitli unsurların gerçekleşmesine bağlıdır. Bunun için, herşeyden önce Maliye Bakanlığının bürokratik, kalıplaşmış pek çok alışkanlıklarından kendisini kurtarabilmesi gerekir. Bakanlığa alınan en kalifiye elemanların defterdarlıklar, vergi daireleri gibi kritik yerlerde görevlendirilmeleri yerine Hesap Uzmanları Kurullarında ya da Teftiş Heyetlerinde yığılmalarının önüne geçilmesi, vergi ödenmesinde dürüst mükellefleri bezdirici ve vergi kaçırmaya yöneltici formalitelerin ve zaman israfının kaldırılması, Maliye Bakanlığının bugünkü örgütü ve kadrosuyle bile kolaylıkla gerçekleştirebileceği şeylerdir. Ancak, geçmiş yıllara bakılınca Maliye Bakanlığının bu değişiklikleri sağlayabileceği hususunda şüpheler belirmektedir. Ayrıca yıllardır Meclisten çıkarılamamış olan Maliye Bakanlığı Teşkilat Kanunu tasarısının Maliyece hazırlanan şekliyle değil, fakat çok daha etkin bir örgütlenmeye olanak sağlayacak biçimde bir an önce kanunlaşması gerekmektedir.

Diğer taraftan, umulan vergi gelirlerinin gerçekleşmesi için şu temel noktalarda vergi sisteminde düzenlemeler yapılması gereklidir:

a) **Çeşitli yönleriyle çok büyük önem taşıyan tarım kesimi vergilendirmesi yeniden ele alınmalıdır. Zira bu vergilendirme bir yandan tarım kesiminde etkinliğin, diğer yandan sosyal adaletin sağlanması açısından en az toprak reformu kadar önem taşımaktadır.** Planda bu nokta yalnızca gelir vergisinin tarım kesimine uygulanmasında bazı düzeltmeler yapılması olarak ele alınmakla yetinilmiştir. Tarımdan alınan gelir vergisi vergi adaleti açısından önem taşımakla birlikte tarımdan etkinliği arttırıcı bir etkinin gelir vergisi uygulanmasından beklenmesi doğru olmaz. Oysa realist oranlı bir arazi vergisi, boş tutulan ya da gerekli verimlilikle işletilmeyen toprakların elden çıkarılması ya da daha iyi biçimlerde işletilmesi eğilimini yaratacağından tarım kesiminde yeniden örgütlenme ve teknoloji gelişmesi yönünden çok daha büyük önem taşır.

Böyle bir verginin artan oranlı olarak saptanması ile toprakların belli ellerde aşırı birikimi cezalandırılmış olacağından yine toprak reformu amaçlaına paralel bir etki sağlanmış olacaktır.

Bu bakımdan, tarımın, yalnız gelir vergisindeki kısmî düzeltmelerle ve bugünkü düşük oranlı arazi vergisiyle vergilendirilmeye çalışılması tarım refor-

munun, tarım kesimini etkinliğe kavuşturma ve sosyal adaleti sağlama amaçlarında yalnız bırakmak anlamına gelecektir.

b) Vergilemenin sanayileşmeyi teşvik amacı olarak kullanılması, böyle bir politikanın taşıdığı belli bir potansiyele rağmen, çok zaman gereksiz vergi kayıpları idarî ve malî karışıklıklar şeklinde yüksek bir maliyeti de birlikte getirmektedir. İkinci Beş Yıllık Plan dönemi bu yolda, faydası çok şüpheli, maliyetleri çok yüksek ve kesin bir teşvik politikasının örnekleri ile doludur. **Bu nedenle, vergi teşvik tedbirlerinin vergi gelirlerini kemirmeyecek, çok sınırlı alan larda tutulması yerinde olacaktır.** Bu noktaya, biraz ilerde, özel kesimin finansmanı vesilesiyle yeniden döneceğiz.

c) Beş yıllık dönem içinde uygulamaya konulması düşünülen katma değer vergisi, yalnız bu vergiye geçişe esas olan işletme vergisinde değil tüm vasıtalı vergiler sistemimizde büyük değişmeleri gerekli kılacaktır. **İktisadi etkileri yönünden büyük önem taşıyan katma değer vergisine geçişte vergi oranları Türkiye'nin sanayileşmesi ve sosyal adaletin gerçekleşmesine yardım edecek yolda saptanmalıdır.**

Bu belirtilen temel noktalarda —ve Planın vergi politikalarıyle ilgili bölümünde değinilen— gerekli tedbirlerin alınması koşuluyle Planın vergi geliri hedefleri, ulaşılabilir, gerçekçi hedefler olarak kabul edilebilir. Ancak, klasik kamu kesimi harcamaları konusunda Plan, gelirlerin aksine, gerçekçilikten epeyce uzaklaşmış görünmektedir.

Kamu kesiminin tasarruf hedeflerini gerçekleştirebilmesi için kamu carî harcamalarının —gelişme carileri hariç— yılda yalnız yüzde 6 oranında artması gerekmektedir. Oysa, geçmiş yıllardaki eğilimler ve personel kanunu uygulamasından doğan karşılanmamış baskılar dikkate alınınca, kamu kesimi carî harcamalarının bu oranda tutulması çok zor görünmektedir. Özellikle, istihdam sorununun çözümünü geniş ölçüde hizmetler kesiminden beklediği anlaşılan Planın bu mantığı içinde de düşük oranlı bir carî harcama hedefi kolay gerçekleştirilemez. **Bu durumda, önümüzdeki beş yılda, bir yandan kamu yatırımlarının, diğer yandan özel kesim yatırımlarının kamu cari harcamalarındaki artıştan gelen baskı altında kalması olasılığı kuvvetle belirmektedir.**

KAMU İKTİSADİ KURULUŞLARI

Klasik kamu kesimi dışında kalan Kamu İktisadî kuruluşları ise Plan hedeflerinin gerçekleşmesi açısından klasik kamu kesiminden de daha büyük bir önem taşımaktadır. Denilebilir ki, bu kuruluşların başarı ya da başarısızlığı, bir bakıma Türkiye ekonomisinin başarı ya da başarısızlığını belirleyecektir.

Planda, Kamu İktisadî Kuruluşlarının bugüne kadarki yetersizliği açıkça kabul edilmekte ve buna çözüm olarak da kuruluşların, ilkeleri belli edilen fakat örgütlenme şeması Plana alınmayan yeni bir model içinde reforma tabi tutulacakları belirtilmektedir. **Böylece Üçüncü Beş Yıllık Plan da Kamu İktisadi Kuruluş larının reformu için en az yirmi yıldır süregelen vaad ve projeler zincirine ek lenen bir yeni halka olmaktadır.**

Ancak, kısmen Plan ilkelerine yansıyan, kısmen bu konuda Planın hazırlanmasına esas olan çalışmalardan anlaşılan «reform» geçmiş yıllarda, örneğin 440 sayılı kanunla gerçekleşenden fazla farklı olmayacağa benzemektedir. Düşünülen reform, Planın ifadesiyle «*Türk Kamu ve Özel Hukukunun ilkeleri içinde başlatılacak ve yürütülecek ve sisteme yabancı ve aykırı olan tesislerden kaçınılacaktır.*»

Mevcut hukukî kalıpların değişmezliği ve sosyal ve iktisadî gereklerin bu kalıplara uydurulması gibi bir temel fikirden hareket eden bir reformun bu kuruluşlarda köklü bir iyileştirme yaratması olanağı fazla değildir.

Kamu iktisadi kuruluşlarının yeniden örgütlenmesinde herşeyden önce, bugün birçok kuruluşu yükü altında ezen teşvik alım satımları görevinin ayrılarak yalnız destekleme alım satımlarıyle görevlendirilecek büyük bir kuruluşa verilmesi yerinde olacaktır. Destekleme görevinin

Kamu İktisadî Kuruluşlarının Üretim Görevinden böylece ayrılmasının işletme masraflarını düşürme, destekleme politikasının niteliğini ve maliyetini açıkça gösterme, hükümetlere izlenen politikayı daha iyi değerlendirme olanağı sağlanması gibi yararları vardır.

Destekleme görevleri üretimden ayrıldıktan sonra İktisadi Kamu Kuruluşlarının bir tek ana çatı altında değil ayrı gruplar halinde örgütlenmelerinin yerinde olacağını düşünmekteyiz.

Üretici, Kamu İktisadî Kuruluşlarının örgütlenişinde değişik kuruluşların işleyişine egemen olan çalışma biçimi ve fiyatlandırma ilkelerinin değişikliğini dikkate almak gerekir.

Kamu İktisadî Kuruluşlarının bir kısmı, ürettikleri mal ve hizmetler tümüyle tüketici egemenliğine bırakılabilir. Bu alanlarda yatırım ve üretim kararlarını tüketici tercihleri belirleyecektir. Bu mal ve hizmetler kişisel nitelikleri ağır basan, dış yararlanmaların fazla olmadığı mal ve hizmetlerdir. Tüketici tercihlerinin üretim ve yatırım kararlarını geniş ölçüde etkileyebilmesi için bu üretim dallarında tekel durumlarından kaçınılması asıl olmalıdır. Zorunlu hallerde tekelci teşebbüslere müsaade edildiğinde de Devletin tekelci kararlarına müdahaleleri esas olarak tüketici yararının korunması açısındandır.

Sosyal mal niteliği ağır basan, dış yararlanmaların büyük olduğu alanlarda ise tüketici tercihleri yerine Devlet tercihlerinin geçmesinin daha doğru olması doğaldır.

Birinci grupta tüketici değerlemelerinin belirlenmesi için ilgili kuruluşların serbest rekabet koşullarına da çalışmaları ve üretim ve yatırım kararlarında piyasa fiyatlarının esas alınması gerekir.

Bu iki farklı ilke içinde çalışacak Kamu İktisadi Kuruluşlarının ayrı çatılar altında toplanmaları ve örgütlenmelerinde –özellikle tüketici tercihleri alanında çalışanların merkeziyetçilikten uzak bir çalışma düzenine kavuşturulmaları gerekir.

Bu düzen içinde kurumların idaresi, esas olarak, o kurumda çalışanlar tarafından yürütülmelidir. Böylece, kendi sorumluluk ve haklarıyla birlikte bir serbes rekabet rejimi içersine sokulan kurumların siyasi baskılardan, sorumsuzluk ve ödülsüzlüğün verdiği rehavetten kurtarılmış olacaktır. Böyle bir ademi merkeziyetçi örgütlenme şemasında kamu kuruluşlarının genel denetimi ile sorumlu üst kuruluş –örneğin bir holding– bağlı kuruluşları idarî yönden değil, yalnızca kuruluşların çalışmasını düzenliyen genel ilkelerin uygulanışı ve malî başarı açısından değerlendirme ve karar alma durumunda olacaktır.

Bir rekabet rejimi içersine sokulması mümkün görülmiyen Devlet tercihleri sisteminde çalışacak kamu iktisadî Kuruluşlarında da sorumluluğun ve başarıların paylaşılmasına, çalışanları çok geniş ölçüde ortak eden bir düzenlemenin gerçekleştirilmesi bu kuruluşların etkinliğe kavuşturulması için zorunlu bir koşuldur.

Üçüncü Beş Yıllık Planda kamu kesiminin finansmanı ile ilgili iki noktaya daha burada kısaca işaret etmek istiyoruz. Planda Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur'un 1976'-dan itibaren fon yaratmak yerine fon kullanan kuruluşlar haline geleceği işaret edilmektedir. Bu nedenle, bu yıldan itibaren kamu kesiminin finansmanı açısından önemli sorunlar yaratacak bu kuruluşların durumlarının şimdiden ele alınması ve mevcut kaynaklarının daha iyi kullanımı tedbirlerinin düşünülmesi şarttır.

Diğer yandan, kamu harcamaları öngörülen sınırlar içinde tutulabilse ve kamu gelirlerindeki hedeflere ulaşılsa bile kamu kesiminde her yıl 4-5 milyar dolayında dolaşan finasman açığı önümüzdeki yıllarda genel fiyat seviyesinin kamu kesiminden gelen büyük baskılarla karşılaşacağını şimdiden işaret etmektedir.

ÖZEL KESİMİN FİNANSMANI

Üçüncü Beş Yıllık Planda özel yatırımların yılda yüzde 12 dolayında artış göstereceği ve dönem içinde 129 milyar liralık bir yatırımda bulunacağı tahmin

edilmektedir. **Bu değerler geçmiş yıllar denemelerine kıyasla oldukça yüksek ise de Planda özel kesime çok kâr sağlayan alanların ayrılmış olduğunu ve geçmiş dönemden döviz darlıklarından doğan sıkıntıların daha az hissedileceği dikkate alınırsa Planın özel yatırım hedefleri «ulaşılır» kabul edilmek gerekir.**

Planın asıl eksikliği, bu yatırım hedeflerine ulaşmak için gerekli fonların yaratılması olasılığında yatıyor. Özel kesim yatırımlarının finansmanı, esas olarak, önümüzdeki beş yıllık dönemde yüzde yirmi dolayında olacağı tahmin edilen marjinal tasarruf eğilimine bağlanmaktadır. Ancak, bu oldukça yüksek marjinal tasarruf oranı ile dahi özel yatırımların tümüyle finansmanı olanağı bulunmıyacağından aradaki fark dış tasurraflar ve kamu kesiminden yapılacak sermaye transferleri ile karşılanacaktır.

Plan, özel tasarrufları artırıcı, böylece öngörülen marjinal tasarruf oranın gerçekleştirici tedbir olarak, esas itibariyle sermaye piyasasının kuruluşuna ve banka kredileri sistemindeki düzenlemelere güvenmektedir. Özel yatırımların «teşviki ve yöneltilmesi» ise kısmen kredi ve döviz tahsisi politikalarından, daha da çoğu vergi politikalarından beklenmektedir.

Birinci nokta ile ilgili olarak Merkez Bankasına orta vadeli krediler açabilme olanağı sağlanmış ve belli bir büyüklüğü aşan bankalara bu konuda kısmî bir zorunluk yüklenmiş olmasının yatırım yapılmasını kolaylaştıracağını söyliyebiliriz. Ancak, bu noktada asıl gelişme geniş kütlelerin tasarruflarını yatırımlara ulaştıracak ve tasarrufta bulunma arzusunu kamçılayacak bir düzen getirilmesi ile sağlanabilir.

Yaratılmaya çalışılan sermaye piyasası buna ancak çok kısmî bir çözüm getirecektir. **Asıl çalışan kitlelerin –özellikle yurt dışında çalışan işçilerin– büyük sermayelerin gölgesi ve baskısı altında kalmadan ortak olabilecekleri bir «*Üçüncü sektör*» yatırımların en büyük kaynaklarından biri olabilir. Böyle bir örgütlenme gelir dağılımının düzeltilmesi ile kalkınma arasında var olduğu** *–mevcut düzen içinde haklı olarak–* **ileri sürülen temel çelişmeyi giderecek ve sosyal adaleti kalkınmanın bir engeli değil, sürükleyicisi yapacaktır.**

TEŞVİK TEDBİRLERİ

Yatırımların teşviki için düşünülen bazı vergi teşvik tedbirleri ise, başarıları açısından ciddî şüpheler taşımaktadırlar. Hernekadar Üçüncü Beş Yıllık Plan da, bu çeşit teşvik tedbirlerinin önceki plan döneminden daha sınırlı olarak ve daha objektif kıstaslar içinde kullanılıcağını öngörmekle doğru yolda bir adım atmaktadır. Ancak, bu tedbirlerin etkinliği ve yararı bu koşullar altında dahi çok tartışılabilir.

Bilindiği gibi, yatırımları teşvik tedbirlerinin bir kısmı yatırım maliyetini düşürerek, diğer bir kısmı ise ilerki dönemlerde elde edilecek geliri artırmak suretiyle kârlılığı artırırlar. Birinci gruptaki tedbirlerin yatırımların finansmanını kolaylaştırıcı bir etkisi olduğu halde ikincilerde bu etki görülmez. **Türkiye'de sanayi işletmelerinin genellikle çok yüksek bir kârlılıkla çalıştıkları ortada olduğuna göre yatırımları teşvik amacıyla yalnız gelir yükseltici tedbirlerin kullanılması Devlet fonlarından yapılmış gereksiz bir fedakârlık, esasen yapılacak yatırımlara havadan düşme kazanç olanağı sağlamak teşkil eder.** Türkiye'deki yatırım indirimi uygulaması bu açıdan yeniden düşünülmelidir.

Buna karşılık, yakın geçmişte –ve muhtemelen gelecekte– yatırım yapılması asıl, finansman güçlüklerinden, yatırım maliyetinin yüksek olmasından doğan engellerde karşılaştığına göre teşvik amacı daha çok bu çeşit, maliyet düşürücü tedbirlerle sağlanabilir. Bu bakımdan, örneğin gümrük vergisi indirimleri ya da muaflıkları yatırım indiriminden daha çok olanak taşımaktadır.

Nihayet, teşvik tedbirleri ile ulaşılmak istenen bir amaç üzerinde de kısaca durmak istiyoruz. Çok zaman, bu tedbirler özel kesim yatırımlarını belli geri kalmış bölgelere yöneltmek amacıyla kullanılmak istenmektedir. Oysa

yatırımların gelişmemiş bölgelere akmasını engelleyen o kadar çok ve büyük iktisadî, kurumsal engeller bulunmaktadır-ki kârlılığı artırıcı vergi tedbirleri ile bu engellerin giderilmesi olanak dışı denecek kadar zordur. Geçmiş dönemin teşvik tedbirleri uygulaması bu gerçeği acı şekilde apaçık ortaya koymuş ve özel yatırımları bu tedbirlerle geri kalmış bölgelere kaydırma politikası tam bir başarısızlığa uğramıştır.

Esasen, yatırımların bölgelere dağıtılması sorununu dogmalardan uzak yeni bir yaklaşımla ele alma zamanı da gelmiş bulunmaktadır. Tüketim merkezlerine ve ham maddelere uzak bölgelerde kurulacak, bölge kalkındırılmasına yönelik yatırımlar uzun dönemde iktisadî bakımdan başarısız işletmeler yaratmıya adaydır. **Yatırımları böyle yurdun dört yanına dağıtmıya çalışmak yerine gelişmeye elverişli, alt yapı yatırımları tamamlanmış ya kısa sürede tamamlanacak belli bölgelerde gerçekleştirmeye çalışmak çok daha rasyonel bir davranış olacaktır. Geri kalmış bölgeler, bu bölgelere birer ikişer fabrika yapılmıya çalışılması yoluyla değil, halkın çevredeki «gelişme merkezleri» ile organik bağlarının sıkılaştırılması, sosyal hareketliliğin sağlanması yoluyla kalkındırılmalıdır.**

Yatırımların yurt içinde dağıtılmasında bu nokta özel işletmeler kadar Kamu İktisadi Kuruluşları için de ayni önemi taşır. Bölge kalkındırılması görevinin, özel müteşebbislerin geri kalmış bölgelere gitmedikleri gerekçesiyle Kamu İktisadi Kuruluşlarına yüklenmesi halinde de, uzun dönemde ekonominin sırtına yük olacak verimsiz, küçük boylu işletmelerin kamu kaynaklarıyla yaratılması tehlikesi doğacaktır.

BÜYÜYEN İŞSİZLİK

Üçüncü Beş Yıllık Planın toplum yaşayışını en geniş ölçüde ilgilendiren bir kısım temel sorunlara bazen ne kadar ilgisiz —ve belki çaresiz— kaldığının ürkütücü bir örneğini Planın istihdamla ilgili bölümlerinde buluyoruz.

Türkiye'nin yeterince sanayileşmemiş yapısı günümüze kadar,işsizlik sorununun açık bir biçimde ortaya çıkmasını bir ölçüde önlemiştir. Gerçekte tarımda ve tarım dışı kesimlerde, mevcut teknolojinin gerekli kıldığı sayının çok üstünde çalışabilecek insan bulunmasına rağmen bu fazla nüfusun önemli bir bölümü tarım içindeki aile işletmelerinin etkisiz çalışma düzeni içinde birer gizli işsiz olarak kaybolmuş, diğer bir bölümü ise geniş hizmetler kesimi içinde son derece düşük verimli işlerde çalışarak açık işsizler arasına katılmaktan kurtulabilmiştir.

Ancak, son yıllarda tarımın artık çekemediği bir nüfus fazlasının ve şeşehirleri dolduran **«yarı çalışır»** insanların İş ve İşçi Bulma Kurumu ya da yabancı elçilikler kapılarında uzun kuyruklar meydana getirmeye başlaması işsizlik sorununu açıkça ortaya sermiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Plan yurt içinde işsizliğin ağır tehdidi altında bulunan kitlelere ya da «gurbetten» bir gün Türkiye'ye dönmeyi düşleyen işçilere çok parlak bir gelecek vaad etmiyor. **1972 yılında işgücü arzı ile talebi arasındaki fark bir milyon 600 bin kişi iken bu sayı Plan dönemi sonunda bir milyon 800 bin kişiye ulaşacaktır. Bir başka deyişle, açık ve gizli işsizlerin toplam sayısı azalacağına, artacaktır.**

Belki bu sayıların gösterdiğinden daha büyük bir tehlike, bu işgücü fazlasının bölünüşünde yatmakta. 1972'de toplam işgücü fazlasının ancak 750 bini tarım dışı kesimde iken 1977'de bu kesimdeki fazlalık bir milyon 100 bine ulaşacaktır. Asıl açık işsizlik tehlikesinin tarım dışı kesimde daha belirgin olduğu ve hele **ülkenin değişen kültürel ve sinai yapısı içinde tarım dışı kesimde bugün görülen ve açık işsizliği gizlemeye yarayan bazı «meslekler»in de ortadan kalkacağı düşünülürse gelecek yıllarda işsizlik sorununun ne ölçüde önem kazanacağı kolayca anlaşılır.**

ENFLASYON TEHDİDİ

Şu günlerde Türkiye garip bir oluşumun şaşkınlığı içinde. Uzun yıllar döviz kıtlığının yarattığı sıkıntılara ve

fiyat yükselişlerine alışık kitleler bu kez Türkiye tarihinde görülmemiş bir döviz bolluğundan doğduğu ileri sürülen fiyat yükselişleri ile karşı karşıya. İki yıldır sürüp giden ürkütücü fiyat artışları birçok kişinin kafasına neredeyse «ülkeye döviz girişi yasaklansa daha mı iyi olacak» sorusunu getirecek. **Oysa, döviz girişlerinin artışı gibi bir büyük nimetin kabus haline gelişi dış ekonomik ilişkilerin tahmininde yapılan büyük yanlışlığa ve iktisat politikasında gerekli değişikliklerin zamanında planlanıp uygulanamamasından ileri gelir.**

Yeni Plan, bu konuda, öyle görünüyor ki çıkış yılından başlayan bir açmazın içinde. Yazımızın başında 1972 yılı ihracat tahminlerinin ne ölçüde yanlışlıklar taşıdığına değinmiştik. İşçi dövizleri tahmininde yapılan benzer bir yanlışlığın buna eklenmesi Planın tüm dengelerinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılacak kadar önemli. Zira döviz gelirlerinde öngörülmeyen artışlar ithalatın, yatırımların ve iç tasarrufların değişmesini zorunlu kılıyor. Aksi halde, içinde bulunduğumuz yılda görüldüğü gibi, ithalatın israflara yol açmadan yeterince artırılamaması, ya da iç tasarrufların yeterince büyütülememesi, dış ekonomik ilişkileri başlıca enflasyon kaynaklarından birisi yapacaktır.

Gerçekte enflasyon sorunu dış alemle ilişkilerin düzenlenişinden ibaret de değil. Kamu ve özel kesimin finansmanı vesilesiyle gördüğümüz gibi, bu kesimlerde öngörülen tasarruf miktarlarına ulaşabilmesi ancak belli kurumsal değişikliklerin yapılmasına belli tedbirlerin alınmasına bağlı. Hatta bu durumda dahi bir ek finansman gereği ortada. **Bu tedbirlerin alınmasında gecikilmesi halinde konulan tasarruf hedeflerine ulaşılması olanağı ortadan kalkacağından dış alemin yarattığı enflasyoncu baskıya bir de özel ve kamu kesimlerinin enflasyoncu baskısı eklenecektir.**

Plan genel havasıyla ve getirdği politika tedbirleriyle bir enflasyon tehlikesini göze almış görünüyor. Adeta yüksek fiyat artışları sanayileşmenin bedellerinden biri gibi kabul olunmuş. Ancak, göze alınan bu tehlike masalların lambadan çıkan dev gibi Planı tümüyle yok edecek güçler taşıyor. Geçmiş yıllarda Türk ekonomisinde çeşitli çarpıklık ve sıkıntılara, dış ticarette büyük tıkanıklıklara yol açan fiyat artışları önümüzdeki dönemde de durdurulmazsa benzer güçlüklerin, tıkanıklıkların ortaya çıkması için fazla zamana gerek kalmayacak.

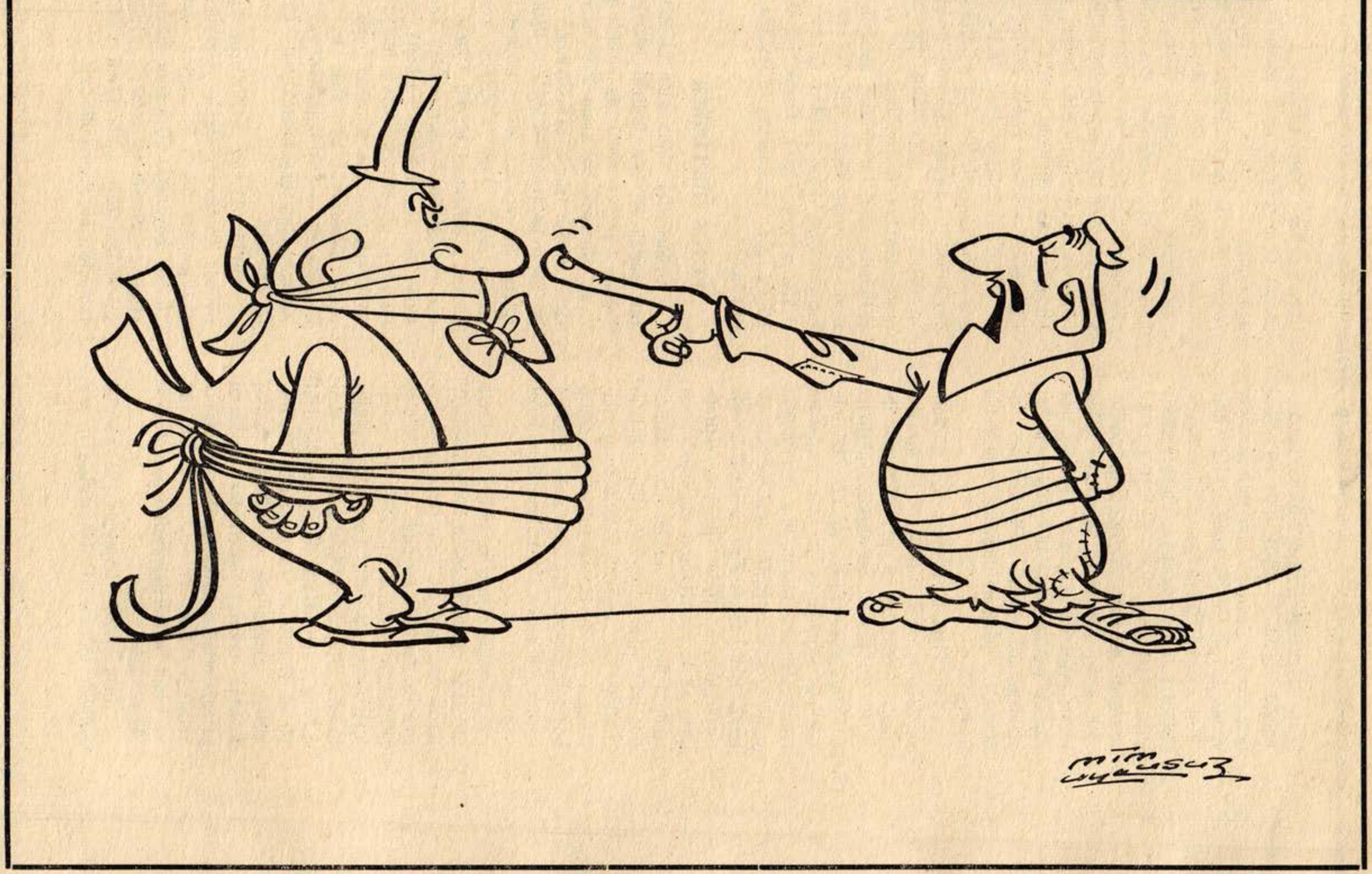
Kimbilir, belki de Plan, fazla büyüyen döviz gelirlerinden doğan sorunların çözümünü (!) fiyat artışlarının ihracatta ve diğer döviz girişlerinde yaratacağı azalmadan beklemekte. Belki bu da bir çözümdür ama, bir yandan ihracata yönelik bir sanayileşme için her tedbire başvururken, diğer yandan ihracat olanaklarını yok edecek büyük fiyat artışlarına göz yummanın tutarsızlığı da ortadadır.

BÜYÜK GÜÇLÜKLER

Üçüncü Beş Yıllık Plan ilk bakışta çok parlak görünen iktisadi hedeflerine rağmen büyük sorunları da birlikte getiriyor. Bunların bir kısmı Plan hazırlıklarına ilişkin teknik aksaklıklara, diğerbir kısmı ise temel önceliklerle ilgili sisiyasal bir seçime bağlı. Böylece, bir yandan bütün Plan modelinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılacak tahmin yanlışlıkları, diğer yandan sanayileşme için sosyal adalet ve hatta sosyal planlama gereklerinin feda edilmesi işsizlik sorununa göz yumulması gibi tercihler önümüzdeki beş yılda bu planı uygulayacak siyasal iktidarları ve Türk halkını çeşitli güçlüklerle karşı karşıya bırakacaktır.

Dilenir ki bu güçlüklerin kamuoyunda yaratacağı tepki, «sanayileşme» gibi temelde doğru bir seçimi sevimsiz kılacak boyutlara ulaşmasın. Böyle bir oluşum, gelecekteki refahı sanayileşme çabalarının başarısında yatan Türk top lumu için bir kötü talih olur.

Mim UYKUSUZ

Sosyal Demokrat Hareket Üzerine Düşünceler

H. Faruk ERGİNSOY

Türkiye'de Sosyal Demokrat hareketi karalayan bağnaz sol ve sağ güçler, halkın bu girişime karşı tavrını değerlendirirken ortak bir yanılgı içindedirler. Bu yanılgı, Türkiye'nin tarihsel gerçeklerini yanlış yorumlamaktan ve Sosyal Demokrat hareketin Türkiye gerçeklerine uyarlanışındaki özellikleri anlayamamaktan doğmaktadır.

Sağ güçler Türk halkını tutucu karakterde görmek ve ona egemen olma yollarını bu karaktere yaslanmakta bulma hatasını sürdürmektedirler. Dinsel duyguların sömürüsüne ve sol hareketlere karşı yaratılan gerçek dışı kuşkulara sarılmakta devam etmeleri bu nedenledir. İçinde yaşadığımız zaman'ın, göreli bir kapitalistleşme süreci sonunda, yukarda anılan tutucu dinamiklerdeki ağırlığı azaltmasıyla doğan iktidar boşluğu, yine bu nedenle şaşırtıcı olmaya başlamıştır. Sağ güçleri yönetenlerin son günlerde sosyal adalet ilke'lerini sık sık söz konusu etmeleri, bir bakıma, bu şaşkınlığın yarattığı çelişki biçiminde tanımlanabilir.

Toplumsal gelişme bütün çağlarda ve bütün toplumlarda dinamizm ve değişkenlik gerektiren kaçınılmaz bir sosyal olgu'dur. Tutucu yani gelişmeye karşı düşünce sistemleri bile, kendilerini sürdürebilmek için, toplumda yer alan devinimlere uygun yeni olanaklar yaratmak zorundadırlar. Türk toplumunda son yirmi yılda iyice açığa çıkan kapitalistleşme olayı da sonuçta bir değişim yarattığından, sağ güçlere kendileri için yeni dayanaklar aramak gereğini duyurmuştur.

Kapitalistleşme süreci içinde beliren maddi kaynaklardan emekçilerin bir kesimini de yararlandırarak köklü değişimlere yol açacak gelişmeleri engellemeye yönelen çabalar, değinilen arayışın ürünleridir. Ne var ki bu çaba sistemin özündeki çelişkiyi gizlemek olanaklarını veremeyecektir. Böyle olduğu için de sağ güçlerin sol güçlerdeki gelişime karşı genel tavrı, eskiden olduğu gibi, duygusal sömürüye ve sol ile ilgili bir takım ürkünç sanıları halk arasında yaygın tutma gayretlerine bağlı kalacaktır. Böyle bir tutum toplumdaki zorunlu değişimleri önlemeye yetmeyeceği için, sağ güçlerin Sosyal Demokrat hareket karşısındaki direnci bir belli noktadan ötede etkisini yitirecektir. Kısacası, ne eski sömürü alışkanlığını sürdürmek ne de sol güçleri sahneye çıkaran bazı kavram ve deyimleri sahiplenerek özünden saptırmaya çalışmak ya da emekçi kitlelerde bölünmeler yaratmaya uğraşmak bilimsel bir karşı koyma niteliği taşımayacağı için, sağ güçlerin karalamasında Sosyal Demokrat hareket adına korkulacak bir yön yoktur.

Buna karşılık bağnaz sol'dan gelen suçlamalar daha bilimsel bir görünüş taşımakta bu nedenle de üzerinde durulmayı gerektirir önemde gözükmektedir.

BAĞNAZ SOLUN SUÇLAMASI

Bağnaz sol Sosyal Demokrat harekete yönelttiği suçlamada onu solculuk-

tan bir sapma olarak nitelemekte ve bu yargıyı kanıtlayabilmek için olağanüstü çaba sarfetmektedir. Söz konusu yargı, gerek Avrupa ülkelerindeki Sosyal Demokrat hareketlerle Türkiyede gerçekleşen Sosyal Demokrat hareket arasındaki ayrılıkları, gerekse Türkiye gerçeklerinin ne denli yanlış bir yorumla ele alındığını gösterebilmek bakımından incelenmeye değer.

Bağnaz solun batılı Marksistlere dayanarak yaptığı suçlamanın özü şudur: «Sermaye, kazancının bir bölüğünü kendileriyle paylaştığı emekçileri, işçi sınıfı içinde yeni bir aristokrat sınıf haline getirip her aristokrasi gibi bu yeni sınıfın da kendini sürdürecek bürokrasiyi kurmasını kolaylaştırdıktan sonra, devrimci eyleminden uzaklaştırmaya çalışmıştır ve Sosyal Demokrasi bu arada ortaya çıkmıştır». Genellikle Avrupa Sosyal Demokrasilerinin işçi sınıfının aristokratlarının çabalarıyla ortaya çıktığı doğru olmakla beraber bundan dolayı Sosyal Demokrasiyi suçlamak ve solculuktan bir sapma olarak nitelemek doğru olmasa gerek. Bu konuda bir yargıya varırken Avrupa Sosyal Demokrat hareketlerinin, Marks'ın bazı kehanetlerinin gerçekleşmediği, mülkiyet, sınıf vb. kavramların yeniden gözden geçirilmeye başlandığı bir dönemde oluştuğunu dikkate almak gerekir.

TÜRKİYE GERÇEĞİ

Türkiye de Sosyal Demokrat hareketin güçlenmesine karşı bağnaz sol'dan gelen suçlamalar genellikle yukarda söylenenlerin tekrarından ibarettir. Ne var ki gerek Türkiye'de Sosyal Demokrat hareketi yaratan koşulların değişik oluşu gerekse arada mevcut köken ayrılığı nedeniyle, bu suçlama boşlukta kalmıştır.

Çünki Türkiye Sosyal Demokrat hareketi, ne kapitalistleşme süreci tamamlandıktan sonra ortaya çıkmakta ne de işçi sınıfından kopan bir işçi aristokrasisi ile onun bürokrat yöneticilerine yaslanmaktadır. Gelişim ve oluşum özellikleri arasındaki bu farklılık bağnaz sol'un gözünden kaçmış onu gerçekçi olmamak ve tarihsel analizlerde geçerli doğrulara varamamak biçiminde yanılgılara sürüklemiştir.

Türkiye'de Sosyal Demokrat hareket bir anlamda halkın kendine dönmesi, tarihsel özelliklerini, temel karakterini ve bu temel karaktere bağlı toplumsal dinamikleri çağdaş gerçeklere uyarlaması girişimidir. Çok yüzeyde bir tarih incelemesi bile, Sosyal Demokrat hareketin toplumsal amacı ile tarihsel Türk toplum çekirdeği arasındaki tutarlı aynılığı göstereceği için, bu yargı bilimsel açıdan kolaylıkla doğrulanabilir.

Bilindiği gibi, gerek Anadoludaki yerleşik dönemlerde gerekse daha önceki hareketli göçebelik dönemlerinde Türkler sürekli biçimde toplumcu bir düzene sahip olmuşlardır. Örgütlenme yeterlikleri, devlet kurma konusunda tarih boyunca gösterdikleri üstün yetenekler, göçebelik dönemindeki dayanışma, yerleşik dönemdeki toprak-sosyal güvenlik ve devlet denetimindeki ticaret düzenlemeleri, toplumcu Türk çekirdeğini değerlendirmek kolaylıkları veren özelliklerdir.

Batı'nın etkisiyle ve Batı'nın bireyci kurumlarına özenme ile başlayan yozlaşma bu çekirdekle çatıştığı için Türk toplumu zaman içinde gerilemeye başlamıştır. Osmanlı dönemindeki biçimsel, batılılaşma yanılgısı Cumhuriyet döneminde ve özellikle son yirmi yılda kapitalistleşme çabası biçiminde gelişmiştir. Yine Cumhuriyet döneminde zaman zaman güçlenir gibi görünen sol haraketler de gerçekte bir başka batı öykünmesi olmaktan ileri gidemedikleri için halkın ilgisini çekememişler, dolayısıyla da tutarlı, gerçekçi ve etkili olamamışlardır. Çünki bu davranışlar kapitalist batı'ya öykünenlere karşı, kapitalizme karşı duran batı'ya öykünmekten öteye anlam taşımamıştır.

1960 ihtilâlinden sonra, toplum yığını içinde gizlenen ve tarihin derinliklerinde kendini kimi zaman isyanlarla kimi zaman Osmanlı serüveninin dışında kalmakla sürdüren ve toplumcu Türk çekirdeğini oluşturan kıvılcım, etkin bir güç olarak belirmeye başlamıştır. Şu

yada bu örneğe öykünmeden, dünyada olup bitenleri izleyip değerlendirerek ve fakat yorumlarda Türkiye gerçeğinden kopmaksızın yargılara varan yeni bir toplumsal hareket çıkmıştır ortaya. Bu hareket on yıl içinde, çelişkilere sürüklenmeksizin gelişimini bu davranışı ile yani toplumsal ve tarihsel, özellikleri gözeterek sürdürmüş ve sonunda kitleleri etkileyen bir fikir akımı haline gelmiştir. Öylesine gelmiştirki, bürokratik güçlere dayandığı oranda tutuculuğunu sürdüren bir siyasal örgütte iktidar değişikliğine yol açmıştır. Ve bu öylesine bir yol açıştır ki, önündeki tarihsel ağırlıklara ve Türkiye'nin kendine özge toplum dışı güçlerine bile söz geçirmiştir. Kültür yurdu Fransa'da, özgürlüklerin ilk filizi sürdürdüğü Fransa'da Dö Gol'ün çok daha sınırlı olan tarihsel ağırlığı aşılamazken, Türkiye'de ulusal kurtuluşun ve yeniden hayata dönüşün simgesi olan İsmet Paşa, kendisini bu gelişime karşı bir tavrın içine sokan şaşkınların yarattığı görünüm sonucu, aşılabilmiştir. Çünkü toplumları; derin ve köklü bir tarih mirasına sahip toplumları, hele de bu mirasta toplumcu özellikler egemense, kendilerine dönmekten alakoyacak güç yoktur. Yeter ki bu dönüşümü örgütleyen güçler tutarlı ve gerçekçi olsunlar. Yeter ki bu dönüşümü isteyen halk ile onun örgütü arasındaki bürokratik engeller yok edilebilsin.

Türkiye'de Sosyal Demokrat hareketin anlamı ancak yukarda açıklanan gerçekler üzerinde yorumlanabilir. Zira Türkiye Sosyal Demokrat hareketi işçi sınıfı içindeki kopmaların ya da yozlaşmanın kapitalist bir itişle yarattığı sapma değildir. Türkiye Sosyal Demokrat hareketi bir halk hareketidir. Bu halk hareketinin belirgin özelliği, ise onun toplumcu geçmişine çağ'ın gerçeklerine uygun biçimde sahip çıkmasından ibarettir. İşçi sınıfı da bu hareket içinde, örgütlü toplumsal güçlerden biri olarak kendine özge yerini almıştır.

Görülüyor ki, batı'da genellikle işçi sınıfı içinde beliren aristokrasi ile onu yöneten bürokrasi'nin başlattığı Sosyal Demokrat hareket ile Türkiye Sosyal Demokrat hareketi arasında temelden hiçbir benzerlik yoktur. Bu köken ayrılığını en açık biçimde ortaya koyacak belgede elimizin altındadır. Bu belge 1961 Anayasa'sıdır.

TÜRK TOPLUMUNUN ASIL ÇELİŞKİSİ

1961 Anayasa'sı yapıldığı gündeki toplumsal istekleri yansıtabildiği oranda devrimci ve ilerici olmuştur. Bu yargı'yı özellikle bürokratik devrimciler ve tepeden inmeciler yadırgayacaklardır. Çünkü onlar için 1961 Anayasa'sı bürokratik güçler tarafından yapılmıştır ve bu olayda halkın etkin bir rol'ü yoktur. 1972 yılında Anayasa değişiklikleri için ortaya sürülen önerilere karşı halktan tepki gelmemesi de, yine onlara göre, bu düşünceyi doğrulamaktadır.

Oysa gerçek bir başka açıdan ve bir başka özellik içinde değerlendirilmek gerekir. 1961 Anayasa'sına karşı 1972 yılında gösterilen tepki tamamen kapitalist güçlerle onlara yandaş bürokratik çevrelerden gelmektedir. Bir bakıma bu tepki, 1961'de niteliği kavranamayan ya da kendisine karşı durma olanağı bulunmayan devrimci bir Anayasa'yı, halkın isteklerini yansıtan devrimci karakterinden uzaklaştırma çabasıdır. Bu çabaya karşı halkımızın kendine özgü tepkisi ise daha sonra ortaya çıkacaktır.

Burada bizim saptamak istediğimiz asıl gerçek şudur: Devrimci bir karakter taşıyan 1961 Anayasa'sını yapan Kurucu Meclis, bürokratik devrimcilerin sandığının aksine, salt aydın çevrelerin değil halkın ve halktan yana aydınların isteklerini yansıtmıştır. Halkın istekleri onun tarihsel karakterine uygun bir nitelik taşıyacağına göre, demek ki Türk halkı devrimci eylem için, ama tutarlı ve kendine dönük bir devrimci eylem için açık bir halktır.

Halkın isteklerini yansıtan yani onun karakterine göre oluşan bir Anayasa devrimci özellik taşırken, bir de bürokrat devrimciler eliyle oluşan hukuk düzenimize bakalım. Cumhuriyetin kurulmasından sonra hukuksal yaşantımızda bürokrat devrimcilerin yaptığı düzenleme

birtakım batı ülkelerinden bazı yasa'ları Türkiye'ye aktarmak daha yalın anlatımıyla Türkçe'ye çevirmekten ibaret olmuştur. Sözü geçen yasa'lar Yunan düşüncesini ve Roma'nın köleci hukuk sistemini özümsemiştir. Bireyci felsefeye bağlı ve kapitalist bir düzen'e özge'dirler. Toplumcu düşünce ile temelden ayrı ve bağdaşmazlık halindedirler. 1961 Anayasası ile bu karakterde bir hukuk düzeni arasında büyük çelişkilerin doğması olağandır. Ve 1961'den sonra bu çelişki bütün açıklığıyla ortaya çıkmıştır.

Bazı çevrelerin son yıllarda beliren şiddet eylemlerinden Anayasa'yı suçlu bulmaları, kasıtlı bir saptırma değilse, işte bu çelişkiyi değerlendirememenin sonucudur. Kapitalist çevreler şimdi bu yanılgıdan yararlanmakta ve köklü Anayasa değişiklikleri önermektedirler. Oysa yapılacak iş, halkın isteklerini yansıtan devrimci ve toplumcu Anayasa ile çelişen hukuksal yapı'yı Anayasa doğrultusunda yeniden düzenlemek olmalıdır.

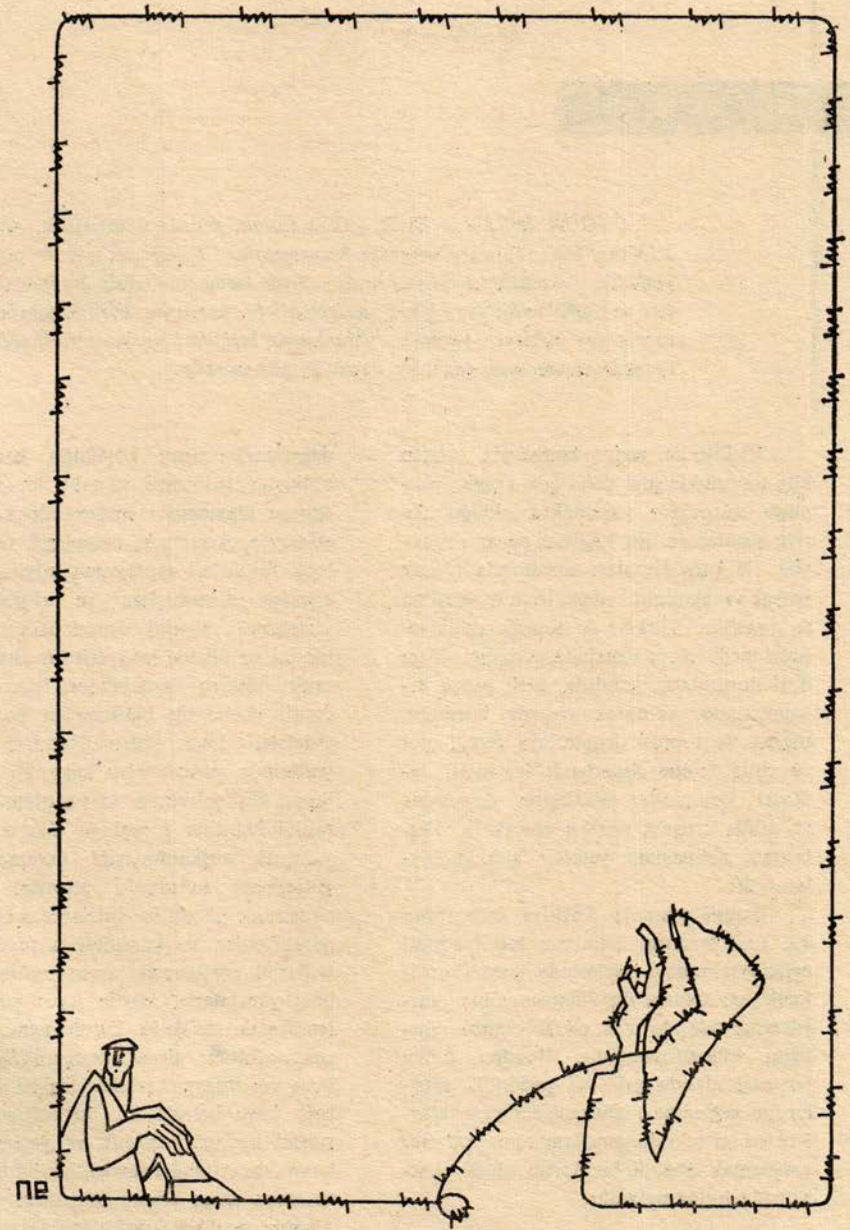
Bu açıklama bize iki doğruyu gösterir: Bir: Türk toplumunun günümüzde yaşadığı sıkıntıları yaratan asıl çelişki 1961 Anayasa'sı ile kurulu düzen arasında ortaya çıkmıştır. İki: kurulu düzen halkın katkısı olmaksızın yapılan bürokratik devrimlerin getirdiği düzendir. Buna karşılık devrimci 1961 Anayasası halkın isteklerini yansıtmakta halkın, istediği devrimci ve toplumcu bir düzeni öngörmektedir.

Türkiye Sosyal Demokratları, gerek devrimlere gerekse demokratik usullere bağlı tutumlarıyle 1961 Anayasa'sında öngörülen toplum düzenini savundukları için halkın sözcüsüdürler. Gerçekten de, 1961 Anayasa'sının temel özelliği toplumcu bir düzen kurmak için gerekli devrimlerin yapılması ve bu eylemin demokratik usullerle gerçekleştirilmesi amacında yoğunlaşır.

Demek ki Batı'daki Sosyal Demokrasi hareketleri ile Türkiye Sosyal Demokrat hareketi arasındaki köken ayrılığından bir de şu önemli sonuç çıkıyor: Türkiye'de halk genellikle bürokratik devrimcilerin ilersindedir. Ve Türkiye'de Sosyal Demokrasi hareketleri, halkın siyasal guruplar üzerindeki yol gösterici etkisinin ve istekleriyle yarattığı baskının sonucudur.

Onun için de Türkiye'de Sosyal Demokrat hareketin başarısını sürekli olarak engellemek olasılığı yoktur.

Kooperatiflerden Beklenen Yararlar

Ayhan ÇIKIN

ÖZGÜR İNSAN'ın Eylül - 1972 tarihli, dördüncü sayısında, Ayhan ÇIKIN'ın "Türk Tarım Kesiminde Kooperatifler" başlığı altında bir yazısını ayınladık. Arkadaşımız bu yazısında; Türk tarım kesiminde örgütlenme biçimleri ve özellikle kooperatifleri incelemişti. Bu yazısında Türk köyünde kooperatiflerden beklenen yararlar, yararlanma biçimleri ve kooperatifçiliği geliştirmede alınabilecek tedbirler üzerinde durmaktadır.

Türkiye'de tarım kesiminde çalışan köy topluluklarının daha çok **«geçim ekomisi»** düzeyinde yaşamakta olduğu ileriye sürülebilir. Bu kesimin pazar ekonomisi ile karşılaşmaları sonucunda birçok sosyal ve ekonomik değerlerinin sarsılma sı doğaldır. Türkiye'de toprak mülkiyetinin tarihi süreç içersinde geçirdiği bazı özel durumların yanında, hızlı nüfus artışının da toprak-nüfus dengesini bozduğu, toprak ve toprak ürünlerinin gereği gibi ve çiftçi lehine değerlendirilemediği, endüstri kesiminde şehirleşme derecesine ve nüfus artışına paralel olarak iş sahalarının açılmasının yetersiz kaldığı söylenebilir.

Bunun yanında Türkiye ihracatının 4/5 ünü tarımsal ürünlerin teşkil etmesi nedeniyle sanayi kesiminde gerçekleştirilecek yatırımların dış finansmanının karşılanmasında tarımın etkisi olanca ağırlığını hissettirmektedir. Bundan ötürü tarımsal alanda gelir ve verimlilik artışlarının sağlanması için mahdut kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmanın yollarını araştırmak önemli bir sorun olarak karşımızda bulunmaktadır.

KOOPERATİFLERİN BELLİ BAŞLI KONULARI

Bunun için milli kalkınma hamlelerine mevcut işgücünün büyük bir kısmını değerlendiremiyen köylünün katılmasını sağlayıcı tedbirleri almak; bu nüfusun **«geçim ekonomisi»** seviyesinde kalmasını etkileyen ekonomik, sosyolojik ve teknolojik faktörleri saptayarak köylüyü daha elverişli davranışlara ve alışkanlıklara yöneltmek; siyasal demokrasinin yerleşmesini ve ülkede istikrarlı bir siyasal düzenin egemen kılınabilmesi için köylüyü çeşitli ekonomik baskılardan kurtaracak tedbirleri almak; halen ülkemizin bir çok yerlerinde mevcut olan karşılıklı yardımlaşma alışkanlıklarından yararlanarak köy topluluklarında sosyal ve ekonomik dayanışma alışkanlıklarını yaratacak örgütleşmeyi sağlamak; tarımsal sahada ekonomik plânların uyarlanmasında kooperatiflerden ve köylülerden faydalanma yollarını araştırmak; artan nüfusa iş sahası yaratmada, köyde işgücünü değerlendirecek tesislerin kurulmasını sağlıyacak tedbirleri almak kooperatiflerle dolaylı ve dolaysız şekilde ilişkisi bulunan belli başlı konulardır. Bu bakımdan tarımsal kesimde dağınık ve yetersiz olan kaynakların örgütlenmesi, verimliliğin arttırılması, ucuz üretim faktörleri ve diğer tüketim maddelerinin sağlanmasında; üretilen ürünlerin gereği şekilde değerlerdirilmesinde kooperatiflerin önemi büyüktür. **Ancak üreticinin bu fikre ve inanca varmasında, uygulamaya geçmesinde**

şimdilik devletin yükleneceği bir çok görevler mevcuttur.

Kooperatiflerden gereği gibi yararlanmanın yollarını araştırmak ve bulmak için önce köyün problemlerinin neler olduğunu bilmekte fayda vardır. Köy sosyo-ekonomik ve canlı bir ünite olduğuna göre sorunu da çeşitlidir ve tek yönlü ele alınmamalıdır. Bunun yanında köy, yurt bütünü içinde mevcut olduğuna göre köy dışı (örneğin şehir) kalkınmadan da etkilenecektir. Dolayısıyla köy kalkınması yurt kalkınmasının tümüyle birlikte değerlendirilmelidir. Bununla beraber burada, Türk köyünün gelişmesine her yönden etkisi olan tarım göz önüne alınacaktır.

GELİŞMEYİ ENGELLEYEN BAŞLICA FAKTÖRLER

Türk tarımının, dolayısıyla Türk köyünün gelişmesini engelleyen belli başlı faktörleri şöylece sıralayabiliriz:

a) **Türkiye Tarım Topraklarının Genel Durumu ve Toprak Mülkiyetinin Dağılımındaki Aksaklıklar:** Türkiye'de mer'alar ve ormanlar hariç olmak üzere kültür arazisi toplam ülke arazisinin yüzde 33,46'sı kadardır. Bu toprakların çiftçi aileleri arasındaki dağılımı, tarihi süreç içersinde çeşitli etkenlerin sonucu olarak, oldukça bozukluklar göstermektedir. Bunun yanında işletme sayıları devamlı olarak artmakta ve ortalama işletme genişliği devamlı bir şekilde düşmektedir. 1963 tarım sayımına göre mevcut işletmelerin yüzde 68,78'ini 1 - 50 dekar, arasında genişliğe sahip işletmeler teşkil etmektedir. Bu grup işletmelerin işledikleri toprak sahası toplam ekilebilir arazinin 1/4 ünü oluşturmaktadır. Çeşitli inceleme ve araştırmalar göstermektedir ki sulu şartlarda, tarla ziraatında, yeterli işletme genişliğinin 100 dekar civarında olması icabetmektedir. Yeterli işletme genişlikleri meyve bahçelerinde 30 - 40 dekar, entansif sebze ziraatında 5 - 10 dekardır. Mevcut istatistiklerden ülkemizde yeterli işletme genişliğine sahip işletme sayılarını tahmin etmek halihazırda güçtür. Ayrıca parçalanmış, **dağınık arazi durumunda işletme arazilerini toplulaştırma güç ve çok masraflı bir iştir. Bu durumda kooperatif işletme düzeni ile (ayrı mülkler üzerinde ortak işletme şekli ile) sorunu çözümlemek mümkün olabilir.**

Öte yandan kooperatifleşmede mülkiyetin etken bir unsur olup olmadığı da önemli bir sorundur. Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre kooperatife bağlılık derecesine arazi mülkiyeti ve işletme büyüklüğünün etkisinin önemli olmadığı tesbit edilirken, Mısır'da kooperatiflere bağlan mada mülkiyetin önemli olduğu bazı ya yınlarda belirtilmektedir. Türkiye'de bu konuda bir şey söylemek, kooperatif sorunlarıyla ilgili araştırmaların hemen hemen hiç olmaması nedeniyle, mümkün değildir.

Verimi arttırmanın başlıca unsurlarından biri olan «daha fazla yatırım yapma» durumu çok küçük olan işletmelerde gereği gibi yerine getirilemez. Bu tip işletmelerde verimi yeterince artırabilmek ve modern girdilerden gereği gibi faydalanabilmek için işletmeler arası hizmet ve girdilerden faydalanmayı temin edecek örgüt şekillerinin (grup tarımı, kooperatif tarımı) araştırılması ve uygulanması gerekir. Bunun yanında işletme genişliklerini yeniden düzenleyecek ve işletmeyi belirli büyüklüğün altına düşürmiyecek tedbirlerin alınması için gayretlerde bulunulmasının kooperatifçiliğin gelişmesinde katkıları olabileceği söylenebilir.

b) **Toprağın Kötü Kullanılması:** Türkiye'de toprağın gereği gibi bilinçli bir şekilde kullanılmadığı her zaman tekrarlanan konulardan biridir. Toprağın kötü kullanılmasının belli başlı nedenleri bil gisizlik, yeterli toprağa sahip olmama, top rak (mera) kapasitesinin üzerinde otlatma v.s. olarak gösterilebilir. Gerekli kültürel tedbirlerin alınmaması nedeniyle Türkiye topraklarının büyük çoğunluğunun erozyonla karşı karşıya bulunduğu bilinmektedir. **Türk köyünün kooperatifleşmesi, bilinçli bir toprak kullanımında ve toprakların kaybını önleyici tedbirlerin alınmasında önemli derecede yardımcı olabilir.**

c) **Modern Tarım Metodlarının Uygulanmasındaki Güçlükler:** Türk tarımında modern girdilerden ve modern işlet-

mecilik metodlarından gereği kadar yararlanılamamasının başlıca nedenleri: bilgisizlik, Sermaye yetersizliği, doğal şartlar v.s. olarak belirtilebilir. 1966 rakamlarına göre ancak mevcut tarım arazisinin yüzde 18,77'si traktörle işlenebilmektedir. Ülkemizde hektara kullanılan gübre miktarı (1967'de) 100 kg.dır. D.P.T.nın yaptığı araştırmaya göre araştırmaya dahil köylerde, çiftçilerin yüzde 83,9'u halâ hayvan gücünden faydalanmaktadır; köylerin yüzde 56,8'inde hiç traktöre rastlanmamıştır; çiftçilerin % 50'si ticaret gübresi, yüzde 42,5'i tarımsal ilâç kullanmamaktadır. Gübre kullanmayanların yüzde 27,7'si bilgisizlikten ve faydasına inanmadığından, yüzde 32,2'si de pahalı olduğundan kullanmadıklarını; tarımsal ilâç kullanmayanların yüzde 29,8'i bilgisizlikten ve faydasına inanmadıklarından, yüzde 16,6'sı da ilaçları pahalı bulduklarından kullanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Değinilen bu hususlardan anlaşıldığına göre Türk çiftçisinin gerek sermaye bakımından ve gerekse modern girdileri benimsemeleri bakımından bir çok eksiklikleri bulunmaktadır. Bu hususların giderilmesinde devletin normal görevleri yanında çevrenin sosyal yapısına uygun kooperatif ve örgütlerden geniş ölçüde yararlanabileceği bir gerçektir.

d) **İşletme ve Yatırım Sermayesi ile İlgili Sorunlar**: Türkiye'de tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun sermayesi yetersizdir. Mevcut sermayesinin de takriben 4/5 ini toprak ve toprağa bağlı sermayenin teşkil etmesi işletme varlığının ne derecede yetersiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca işletmelerin çoğunun son derecede küçük olmaları modern bir şekilde teçhizatlanmalarını önlemektedir. Bu bakımdan işletmelerin büyük bir kısmında gereği kadar işletme sermayesinin bulunmadığı söylenebilir. Gerek kısa ve gerekse uzun vadede kullanılabilecek araç ve gereçlerin temininde veya bunların hizmetlerinden faydalanmada kooperatiflerden geniş ölçüde yararlanılabileceğini gösteren örnekler dünya üzerinde pek çoktur.

e) **Müsait Pazar ve Ürün Değerlendirme Sistemlerindeki Aksaklıklar**: Türk tarımının en büyük problemlerinden biri, belki de başlıcası tarımsal ürünlerin gereği gibi değerlendirilememesi ve pazarlanamamasıdır. Pazarla üretici arasında iyi bir diyalog kurulamamıştır. Türk çiftçisinin büyük çoğunluğunun yeterli bir eğitime sahip olmayışı nedeniyle tarımsal üretim, ekonomik verilerden çok alışkanlıkların etkisi altındadır. Küçük işletmelerin hakim oluşu, dolayısıyla bu çiftçilerin tek tek piyasayı etkiliyememeleri bilinen gerçeklerdendir. Üretimi değerlendirecek kooperatifler gereği gibi kurulamamış ve gelişememiştir. Ancak bu tip kooperatiflerin kurulmasının ve gelişmesinin, tarımsal ürünlerin ticaretini yapanlar tarafından türlü tedbirlerle engellenmeye çalışıldığı maalesef bir gerçektir. Bunun için bu tip kooperatiflerin kurulmaları ve gelişmelerinde (müsbet veya menfi) tarımsal ürün ticaretiyle uğraşan zümrelerin etkisi oldukça önemlidir. Bugün pazardaki ürün fiyatı ile köydeki ürün fiyatı arasındaki fark oldukça büyüktür.

Bütün bunlar göstermektedir ki tarımsal ürünlerin muhafazası işlenmesi ve pazarlanması için bir organizasyonda toplanması, gerek üretici ve gerekse tüketici yönünden büyük avantajlar sağlıyacaktır. Kooperatifler bunları gerçekleştirmede en önemli araçlardır.

f) **Tarım Kesimindeki Nüfusla İlgili Problemler**: 1965 sayımına göre Türkiye köylerinde 22,5 milyon kişi yaşamakta ve köy nüfusu genel nüfusun yüzde 68,4 ünü teşkil etmektedir. Aynı yılda tarımsal faal nüfus genel faal nüfusun yüzde 72,3 ünü teşkil etmekte ve sayıca 9.9 milyona ulaşmaktadır. Buna göre Türkiye'de toplam tarımsal nüfusun yüzde 56 sı tüketici nitelikteki nüfustur. Tarımsal kesimde fert başına düşen gelir de toprak dağılımına paralel olarak oldukça dengesizdir. 1963 tarım sayımına göre 1 - 50 dekar genişlikdeki işletmelerden 10 - 12,5 milyon kişi beslenmekte olup fert başına gelir 485 TL. civarında bulunmaktadır. **Bu bakımdan Türk çiftçisinin yarısından fazlasının işletmelerine yatırımda bulunabilecek bir tasarrufta bulunmalarının imkânsız denebilecek kadar güç olduğu söylenebilir. Öte yandan Türkiye'de okur-yazarlık du-**

rumunun sayıca ve kalitece niteliği tarımsal üretimi olduğu gibi kooperatifçiliği de etkilemektedir.

Bütün bu açıklamalardan sonra şu sonuça varılalilir: Türk tarım kesiminde büyük ölçüde bünyevî bir işsizlik vardır. Bu nedenle tarımsal kesim kendi ürettiğini büyük ölçüde kendi tüketmektedir. Tarımsal nüfusun eğitim seviyesi iktisadî kalkınmanın hedeflerini gerçekçi şekilde saptamalarına ve iktisadi kalkınmadaki görev ve fonksiyonlarını yerine getirmelerine engelleyici niteliktedir. **Devletin diğer kuruluşlarıyla beraber kooperatifçiliğin nüfusun nitelik ve niceliği üzerine müsbet yolda etki yapabileceği ve kooperatiflerden bu yolda yararlanabileceği düşünülebilir.**

KOOPERATİFLERDEN YARARLANMA ŞEKİLLERİ

Tarım kesiminin kooperatifleşmesiysiyle tarımsal bünyenin, tarımsal üretimin ekonomik yapısının, köy topluluklarının ve halkın yaşama düzeyinin önemli derecede değişimlere uğrayabileceği ve gerçekten kooperatiflerin özgür düşünceli fertlerin yetişmesinde rolü bulunabileceği söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında «devlet, kooperatifçiliğin gelişmemesi ile ilgili tedbirleri alır». hükmünün yer almış bulunması önemli bir husustur. Oysa bugün ülkemizin bir çok eğitim kuruluşlarında uygulanan iktisat öğretiminin yanında ülkenin sosyal ve ekonomik yapısının tanınmasına değiştirilmesine katkısı büyük olabilecek «**Kooperatif Ekonomisi, Kooperatif ve Köy Sosyolojisi**» derslerinin çok yetersiz olduğu söylenebilir.

Bununla beraber Türkiye'de «her nekadar enfrastrüktür ve tarımsal ürünlerin artırılması çalışmaları iyi yolda ilerliyorsa da sosyal değişmeleri» gerçekleştirebilecek gerekli tedbirlerin alınmasındaki bazı gecikmelerin, istikrarlı bir toplum ve ekonomi yapısının kurulmasına imkân vermediği söylenebilir. Bu bakımdan devletin Türk Köyünde, çağdaş yaşama düzeyinin yaratılmasında büyük katkıları olabileceği düşünülen kooperatiflerin gelişme ortamını hazırlıyacak sosyo-ekonomik ve eğitsel bir takım tedbirleri alması gerekir. Bunun için de Türk Tarım ve Köy Kooperatifçiliğinin üretimden tüketime kadarki süreç içinde stratejilerinin iyi tesbit edilmesi, devletin bu stratejiye millî iktisat politikası içinde gerekli önemi vermesi beklenir. Ayrıca aşağıda da sıralanan tedbirlerin ışığında kooperatiflerin sosyal ve ekonomik yönden dinamizmini artıracak ilkeler üzerinde hassasiyetle durulmalıdır.

BELLİ BAŞLI TEDBİRLER

Bütün bunların gerçekleştirilmesinde alınabilecek belli başlı terbirler şu şekilde sıralanabilir:

1. Önce ülkenin sosyo-ekonomik şartları dikkate alınarak kooperatif sistemin gerekli olduğu bütün kadrolarca benimrenmeli ve öğretimin tüm kademelerinde Kooperatif Ekonomisi, Kooperatifler ve Köy Sosyolojisi ile ilgili derslere yer verilmelidir.

2. Mevcut kooperatiflerin milli seviyede örgütlenmeleri yanında tesbit edilecek kooperatif politika ve stratejilerini uygulayacak bir Kooperatif Bakanlığının kurulması ve bu bakanlık içinde kurulacak bir «**Tarım ve Köy Kooperatifleri Genel Müdürlüğünün**» il ve ilçeler seviyesinde örgütlenmeleri sağlanmalıdır. Mahalli seviyede kurulan Teknik Kooperatif Daireleri çeşitli kuruluşların buluşları ışığı altında, köyde kurulabilecek ve uygulanabilecek kooperatif tip ve metodlarını (çok yönlü, tek yönlü, kooperatif tarım, diğer örgütlenme şekilleri v.s.) köyün sosyal ve ekonomik bünyesi ışığında tesbit etmeli, **bu kooperatiflerin kuruluş ve işleyişinde, finansman temininde görev almalı ve kooperatifçiliğin gelişmesinde ortakların aktivitesini artırarak tedricen devletin yönetim, teşebbüs v.s. katkılarını ortaklar lehine azaltmalıdır.**

3. «**Tarım Kooperatifleri Araştırma Enstitüleri**» kurulmalı ve bu kuruluşlar kooperatif ve ortaklarla ilgili araştırmaları yapmalı veya bazı konularda Ekonomi ve Tarımsal Araştırma Kuruluşlarıyla işbirliği yapmalıdır. Bu teşebbüsler sonucunda kooperatifçilikle ilgili sorunları ve çözümlemelerini uygulayıcı kuruluşlara sunmalı, Kooperatifçilikte ekonomik dina-

mizmin yaşatılmasına ilişkin sorunlar üzerinde de ayrıca durmalıdır.

4. Tarımsal Kooperatifleri finanse edecek bir «Tarım Kooperatifleri Bankası» kurulmalı ve bu banka kooperatif veya ortaklarına açılan kredilerin verimliliklerini ve kullanış şekillerini izlemelidir.

5. Tarım ve Köy Kooperatiflerinin bölgesel ve milli seviyede örgütlenmeleri teşvik edilmeli, şehirlerdeki diğer kooperatif türleriyle birçok konularda işbirliği sağlanmalıdır. Kooperatiflerin, ihtiyacı olan mal ve hizmetler bakımından öncelikle birbirlerini tercih etmelerini sağlayıcı ted birler alınmalıdır.

6. Kooperatif mevzuatı yeniden gözden geçirilmeli, tarım ve köy kooperatiflerinin, köy ve tarım bölgesine uygun bir mevzuatla kurulup çalışmaları sağlanmalıdır.

7. Kooperatif ve kooperatifçilikle ilgili yayımın üzerinde önemle durulmalıdır. Bugün ülkemizde kooperatif yayım organları oldukça yetersizdir. Bunun yanında kooperatif yönetiminin, tamamen bölge problemlerini içeren bir şekilde çözümlenmesi kooperatif bünyesinde günlük siyasi düşüncelere yer verilmeyecek tedbirlerin alınması yerinde olur.

SONUÇ

Mevcut şartlarda Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısına paralel olarak kooperatif yapının da geri ve yetersiz olduğu söylenebilir. Türkiye'de kooperatiflerin sayısal değişimlerini bildiren ciddi ve devamlı istatistik yayınlar yoktur. Bu nedenle farklı kuruluşlarca kooperatifler hakkında verilen istatistiki bilgilerde önemli sapmalar görülmektedir. Koopera tifleri istatistiki bakımdan izleyecek bir kuruluşa ihtiyaç vardır; yahut bu görev mevcut kuruluşlardan birine verilmelidir. Mevcut kooperatifler, statü ve çalışmaları bakımından, yeniden gözden geçirilmelidir. Türkiye'de Köy kalkınması ve köy kooperatiflerinin geliştirilmesi ülkenin bütünün kalkınması ile ortaklaşa düşünülmelidir. Bu bakımdan çalışmalar koordine edilmelidir. **Bugün köye hizmet götüren farklı kuruluşların ortak bir görüş çerçevesi içinde, (özellikle kooperatifsel görüşler açısından) hareket etmeleri sağlanmalıdır.**

Bunun yanında köyün sosyal ve ekonomik yapısı incelenmeli, kurulacak kooperatif ve benzeri kuruluşların köyün bünyesine uygun olarak ortaya çıkması kooperatifçilik felsefesinin köylüye bu açıdan değerlendirilerek iletilmesi sağlanmalıdır. Kooperatif gelişmeleri engelleyici nitelikte olabilecek hususları ortadan kaldırabilecek alt yapı reformları gerçekleştirilmeli ve yeni geliştirilecek kooperatif yöntemlelerin sağlam bir şekilde köy bünyesi içine oturmasına hizmet edecek şartlar yaratılmalıdır. Sosyo-ekonomik yapıya uygun sosyolojik ve ekonomik düşünceyi geliştirecek ve sorunların çözümünde köyün bünyesel özelliğinden yararlanmayı mümkün kılabilecek eğitim üzerinde önemle durulmalıdır. **Ayrıca kooperatif politikasını saptamak ve belirleyerek uygulayacak, kooperatif sorunlarına çözüm arayabileelcek üst kuruluşlar gerçekleştirilmelidir.**

ÖZET

Bugünkü ekonomik ve sosyal yapısıyla köy Türkiye'de önemli bir yer tutmaktadır. Türk köyünün çağdaş yaşam düzeyine erişmesi ve bunun gerçekleştirilmesinde kullanılacak araç ve yöntemlerin saptanması ve uygulanması önemlidir. İktisadi ve siyasi demokrasinin köylere kadar girmesinde, sosyal yapının iktikrarlı bir düzene kavuşmasında kooperatif ve benzeri örgütler önemli roller oynamaktadır. Kooperatiflerin köy kalkınmasındaki rolleri şöylece özetlenebilir.

a) **Kooperatifler köylüyü söz sahibi yapan bir kuruluş niteliğine sahiptir.**

b) **Köylü fikir ve söz sahibi olunca davayı benimser ve kalkınma içinde dinamik rol alır.**

c) **Kooperatif ve benzeri kuruluşlar güçleri bir araya getirir. Dağınık, küçük sermayeleri bir araya toplar, tasarruf fikrini geliştirir, eğitim ve öğretim vasıtası olur.**

d) **Pazarlama konusunda köylünün haklarını korur.**

e) **Sermaye piyasasını harekete geçirmesi ve köy sektöründe yatırımlara olanak sağlamak bakımından istihdam sorunlarını çözümler.**

f) **Köylüyü kooperatif bünye içinde**

köye bağlıyacağından ve bizzat Tarım sektöründe istihdam yaratacağından anormal şehirleşmeye (gece kondu v.s.) kısmen mani olur.

g) Beşeri değerlerin ortaya çıkmasına yardım eder.

h) Köye hizmet götürmede ve bu hizmetlerin icrasında devlete yardımcı olur.

i) Kalkınmanın önemli bir şartı olan sosyal adalet, fırsatlardan faydalanma eşitliği v.s. gibi hususların gerçekleşmesine imkân yaratır.

j) Kooperatifler demokratik düşüncenin köy bünyesinde gelişmesine hizmet eder. Ekonomik ve siyasi demokrasinin gerçekleşmesinde önemli rol oynar.

Bütün bu hususları dikkate alarak kooperatiflerin yeterli bir gelişim düzeyine ulaşamadığı ülkemizde Devlet, Kooperetifçiliğin gelişmesi ile ilgili bir takım gerekli tedbirleri almağa önemle değilmelidir. Bu bakımdan Türkiye'de kooperatiflerle ilgili çeşitli tedbirlerin alaınmasına geçilmeden önce «kooperatiflerin gelişim safhaları» dikkate alınarak mevcut durumun saptanması yerinde olur. Kooperatiflerin gelişim sürecinde üç safhanın mevcut olduğu söylenebilir.

Bu safhalardan ilki; kooperatiflerin kurulduğu, en çok ihtiyaç duyulan hizmetlerin temin edildiği safhadır. Bu safhada, ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin (kredi, üretim faktörü v.s.) devlet veya diğer kuruluşlardan sağlanması koperatiflerin belli başlı faaliyetleri içindedir.

Kooperatifler, gelişim süreçlerinin ikinci safhasında, kendi üretim maddelerini imal ve bünyesinde kullanabileceği mal ve hizmetleri kendi organizasyonundan temin etmeğe başlarlar. Bu itibarla bu devrede kooperatifler mal ve hizmet temin eden çeşitli müesseseleri kurarlar. Üretemedikleri ihtiyaç mallarını da bizzat ithal etme işlemlerini kendileri yaparlar.

Üçüncü safhada ise kooperatifler ürettikleri mal ve hizmet fazlalarını iç ve dış piyasalara satacak duruma gelirler.

Bütün bu hususları dikkate alırsak Türkiye'de kooperatiflerin gelişim sürecinin henüz ilk basamağında olduğu söylenebilir. Kooperatiflerle ilgili olarak kurulacak üst yapı kuruluşları (Kooperatif Bakanlığı, Kooperatifler Bankası, Araştırma Enstitüleri vs.) yeni kooperatiflerin kurulması yanında mevcut kooperatiflerin gelişim süreçlerini tamamlalamaları na hizmet edecek ve tek bir sektör halinde birleşmesine imkân hazırlıyacaktır.

DEVLETİN ALABİLECEĞİ TEDBİRLER

Kooperatifçiliğin köy bünyesine yerleşmesi için devletin hali hazırda alabileceği tedbirler vardır. Bunun için:

1. Ülkenin sosyo-ekonomik şartlarına uygun, kalkınma araçlarını kullanma yeteneklerini geliştirici ekonomik ve sosyolojik eğitime Milli Eğitim programları içinde gereği gibi önem verilmelidir.

2. Kooperatif politika ve stratejilerini tesbit edecek ve uygulayacak kuruluşların gerçekleşmesi hususunda azami dikkat sarfedilmeli kooperatiflere öncülük eden ve halihazırda çok dağınık bir durum gösteren kuruluşların kooperatiflerle ilgili görevleri tek bir kuruluşta toplanmalıdır.

3. Kooperatif ve kooperatiflerle ilgili her türlü problemlerin nedenlerini araştıran ve sosyal bünyeye uygun çözüm yollarını geliştirebilecek «Kooperatif Araştırma Enstitüleri» kurulmalıdır.

4. Kooperatifleri finanse edecek öz bir kuruluş (Kooperatifler Bankası gibi) gerçekleştirilmelidir.

5. Kooperatiflerin, mal ve hizmetler temini bakımından birbirlerini tercih etmeleri ve milli seviyede örgütlenmeleri teşvik edilmelidir.

6. Tarım kooperatifleri ile ilgili mevzuat yeniden gözden geçirilerek kooperatiflerin köy ve tarım bünyesine uygun bir mevzuatla kurulup çalışmaları sağlanmalıdır.

7. Kooperatif ve kooperatifçilikle ilgili yayımlar üzerinde önemle durulmalıdır. Kooperatifleri istatistiki bakımdan izleyecek kuruluşlar oluşturulmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin kalkınmasında kullanılacak kooperatif yöntemlerin, sorunların özelliğine ve sosyal bünyenin yapısına uygun olarak seçilmesine özellikle dikkat edilmelidir.

Sanat ve Özgürlük

Özdemir NUTKU

Sanat insanlık tarihinin ilerlemesinde, insanoğlunun en büyük gerçeği olan yaşama sanatına yardımcı olan bir araçtır. Bunun için de, kesin ve zorunlu ilk üç temel ihtiyacın kapsamına girer. Kesin ve zorunlu ihtiyaçlar hayatî önemi olanlardır: bunlar, beslenme, giyim, bir de durmadan gelişen ve yükselen kültür düzeyinde yaşamadır. İlk ikisi gövde sağlığıyle, üçüncüsü de kafa sağlığıyle ilintilidir. Bu üç temel ihtiyacın hiçbiri öbüründen kopuk değildir, her üçü de birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü kafa sağlığı ve gövde sağlığı birbirini tamamlayan ve geliştiren bir bütünü ortaya çıkarırlar. İnsanın kafa sağlığını vareden kültür düzeyine en önemli katkıyı sanat getirir; kültürün enerji kaynağı çeşitli biçimlerde oluşan sanattır.

Sanatta özgürlük ve sansür konusunu ele alırken bunun sosyoekonomik yapıdan kopuk olarak düşünülmesi elbette eksik ve yanlış sonuçlara götürür bizi. Her ülkenin sanatsal gelişimi o ülkenin tarihsel ve ekonomik gelişimine sıkı sıkıya bağlıdır.

Para üzerine kurulan bir ticaret düzeninde temel ihtiyaçlar ister istemez bu düzenin yapısı ve özelliklerine göre karşılanır. Çünkü bu ihtiyaçlar, bireyin denetimi dışında olan güçler tarafından belirlenirler. Başka deyişle, bunlar, ana çıkarı para olan bir düzenin ürünleri durumundadırlar. Bunun için de, çeşitli yönlerden gelen baskılara bağlıdırlar. Temel ihtiyaçların sağlanması bireyin toplum içindeki ekonomik durumu ile belirlenir. Sermayenin yalnızca küçük bir kesiminde birikme özelliği ve bu azınlık kesimin çıkarı için kullanılması, gelir dağılımında bir eşitsizliği ortaya çıkarınca, toplum içindeki insanların çoğunluğunun temel ihtiyaçlarını sağlaması çok zorlaşır. Kaldı ki, aynı ölçüde önemli olan üçüncü temel ihtiyaç, yani kültür düzeyinde yaşama olanağı böyle bir düzende —beslenme ve giyim ihtiyacı sağlanmış olsa bile— fiyatı yüksek bir alım-satım işlevini gerektirir. Çünkü sanat da ticaret hayatının bir parçası durumuna girmekten kurtulamaz. Bu durumda bir yağlıboya tablonun değeri parayla ölçülür; yüksek sanat değeri yüksek fiyatla eş değerdedir. Tiyatroda da genellikle gider karşılığı bir gelir ya da kâr düşünüldüğü için, bu sanat eylemi de duruma uygun olarak, belli bir fiyat karşılığında yürütülür, yani tiyatro da ekonomik baskının egemenliği altındadır. Böylece, tiyatroların çoğu, özellikle devlet ödeneğinden yoksun oldu mu, ticarî yolu seçmeyi çıkarlarına uygun görürler. Ne var ki, demokratik kurumları tam olarak işlemeyen bir ülkede devlet ödeneği de bir sakınca oluverir. Ekonomik baskı altına giren tiyatro da, özgürlüklerinin önemli bir bölümünü yitirdikleri için, sanattan çok ticaretle uğraşmaya yönelirler.

«SANSÜR»ÜN BİÇİMİ

Anlaşıldığı gibi, bu noktada *«baskı»yı*, siyasal bir terör anlamında değil, ihtiyaçların karşılanmasında eli kolu, para dağılımındaki eşitsizlikle, bağlanmış bir toplum kesitinin ekonomik-teknik düzeni olarak ele alıyoruz. Bu baskı, insanın öteki ihtiyaçları gibi, mutlak özgürlükle yaşıyabilen ve büyüyen sanatı da etkiler. Böylece, ihtiyaçlar üzerindeki baskı çeşitli yollardan ve çeşitli biçimlerde sanat üzerinde de baskı kurar ve doğrudan doğruya ya da dolaylı yoldan *«sansür»* dediğimiz, doğaya aykırı ve insanlık tarihinin gelişmesinde geciktirmelere yol açan, belli bir süre içinde, toplumsal, siyasal, ahlâksal durumlara göre oluşan, bu durumlar ortadan kalktıktan sonra yokolan, ama yeni durumlarda yeniden ortaya çıkan engelleri vareder.

Sansür çeşitli biçimlerde ortaya çıkar. Bunun en bilineni ve göze çarpanı resmî bir makam tarafından konulan yasaklamadır. Belli durumlarda, hükümetin ya da yetkili makamların değerlendirmelerine göre, fikir hayatına ya da bir sanat eylemine sansür konur. O toplum demokratik anlayışı seçmişse, sansür belli bir süre içindir, geçicidir. *Ama diktatörlüğe dayanan bir rejimde bu sürekli olduğu için de orada sanat yeşermez ve insanoğlu en önemli üç ihtiyacından biri olan kültür düzeyinde yaşama olanaklarını tamamen yitirir.* Bu biçimdeki dış sansür kapsamı içinde, en zararlısı böyle doğrudan doğruya olanı değil, çeşitli yollardan ve çeşitli araçlarla sansürü söz konusu etmeden baskıyı sürdüren, halkın duygularını ve dinlenme ihtiyacını sömürerek sanat adı altında, kendi çıkarlarına dolayısıyle para düzeninin çıkarlarına yardımcı olan kimseler tarafından yaratılır.

SANAT ADINA

Renkli, renksiz çeşitli büyüklükteki foto-romanlar, denetimsiz yayımlanan resimli çocuk dergileri, ucuz piyasa romanları, aşk ve sevgi kavramını bayağılaştıran çeşitli kitaplar, idealize edilmiş kahramanlarla dolu filmler, boş güldürüyü ya da maraz ağlamalarla para kazanma ereğini güden tiyatro oyunları mümkün olduğu kadar çoğaltılıp çeşitlendirilerek gerçek fikir ve sanat yaşamının önüne konulmaya çalışılır. Gerçek sanat anlayışı önüne konulan bu boş ve zararlı eylemler çeşitlenip çoğaldıkça, o toplumda gerçek sanat da bir yandan ekonomik baskı, öbür yandan ticarî sürümlerle yokolmaya terkedilir. Bir süre sonra sanat deyince, gerçek sanattan değil, sanat olarak piyasaya sürülen ticarî «meta»lardan söz edilmeye başlanır. Temel düşüncesinde ticarî olan, kültür düzeyine hiçbir şey katmayan böyle bir fikirsizlik ve boşluk zenginliğinde, bu işleri yapan aylak kişiler kendi yaşamlarının boşluklarını yansıtırlar. Bu *Bu yüzden onların sanatı* **(eğer sanat diye bilirsek)** *gerçekte anlamsız ve yararsız bir eğlence, anlamsız ve zararlı bir duygu sömürüsünden öteye gidemez.*

YOZLAŞTIRILAN SÖZCÜK

Yukarda açıklamaya çalıştığımız bu ticarî eylem, gerçek sanat üzerindeki en sinsi ve zararlı sansürdür. Gerçi gerçek sanatçılar direnebildikleri oranda, bu önlerine konulan engeli aşabilirler; ama çoğu zaman bu eylem sanatçılar tarafından dikkatle incelenmediği ve küçümsenmediği için savaşılmayan bir şey olur. Savaşılmadı mı da, çok kaynaklardan beslendiği için birgün toplumun gerçek sanatını tehdit etmeye başlar.

Bu ticarî-sanat eyleminin bir başka zararı da, popüler niteliğinden yararlanıldığı için, gerçek halk sanatıymış gibi halka yutturulmaya çalışılmasıdır. Para gücüyle ortaya çıkan bu ticarî-sanat, her fırsatta *«halk»* sözcüğü kullanılarak piyasaya sürülür. Buna en güzel örnekler, büyük kentlerimizde *«halk tiyatrosu»* ya da *«halk oyunu»* olarak reklâmları yapılan eylemlerdir. Oysa halk sanatı bir toplumun yapısını, kişiliğini ve kültürünü besleyen, o toplumun kültür yaşamını ateşleyen en önemli sanat kesimidir. *Halk sanatı, halkın içinden kopan, içten bir anlatımı içeren bir veridir; ne yazık ki varlıklı sınıfın egemenliğine*

dokununca kötülenir, baskı altına alınır, hatta yadsınır. Ama çoğu kez buna gerek kalmaz; ucuz bir yolda popülarize edilmiş ticarî-sanat, dikkat edilmediği sürece, halk sanatı olarak piyasaya sürülür ve gerçek halk sanatı böylece arka düdüzeyde bırakılır. Bu da az önce sözünü ettiğimiz gizli sansürü getirir.

OTO SANSÜR

Bir de gizli tutsaklık diyebileceğimiz, bireyin kendi kendine sınırlamalar koyması vardır. «*Oto-sansür*», yani kendi kendini yasaklama yine ekonomik baskıyı sürdüren düzenin kişilerinde ortaya

Zeki BİKMEN

çıkar. *Bu da, ya psikolojik yönden cesaretsizlik ya da ekonomik yönden iç baskı olarak belirir.* Doğal olarak her ikisi de birbiriyle ilintilidir. Ödenekli sanat kurumlarının başında olanlar daha çok ekonomik yönden iç baskıyla hareket ederler. Devlet ödeneği almayanlar ise psikolojik durumlar içinde, cesaretsizlikle iç yasaklamalara girerler. Ama her ikisinde de psikolojik ve ekonomik etkenler bir arada bulunabilir. Önemli olan, mutlak özgürlük ilkesi olmadan varolamayacak sanat olgusunun bir de bireylerin iç sansürü ile kösteklenmesidir. Doğal olarak bu da demokratik kurumlarını tam olarak yerleştirememiş, ticarî bir toplum düzeninde oluşur.

Dış ya da iç sansür sanatın yeşermesini, ilerlemesini ve dolayısıyle bir toplumun kültür düzeyinin gelişmesini engelleyen zararlı bir olaydır. Dış sansür, sanatı doğrudan doğruya durdurur ken, iç sansür de sanatçıyı gelişmekten, yenilenmekten alıkoyar. Dış sansür daha çok biçimde bir engellemeyi ortaya çıkarırken, iç sansür daha çok özde bir tutuculuğa, yol açar. Bilerek ya da bilmeyerek bir iç yasaklama ile hareket eden sanatçı yaratışında, yorumunda korkak, yeni düşüncelere kapalı ve çağdaş açıyı bulmakta yetersizdir. Doğal olarak, bu «gölgesinden korkan» sanatçı türü fanteziyi ve hayal gücünü öldürür; giderek şiiri ve doğruyu da yok eder. Çünkü ondaki iç sansür onu gittikçe kısır bir döngünün içine atar; o sanatçı gün geçtikçe kalıplaşarak aynı şeyleri yapan biri durumuna girer.

Bu söylediklerimize kendi sanat yaşamımızdan birçok örnek verebiliriz. Ancak bizim ereğimiz tek tek ve kopuk kopuk birtakım olaylardan söz etmek değil, sanatta özgürlük konusunun genel bir yorumunu yapmaktır. *Önemli olan, sanatçıların, herkesten önce iç ve dış yasaklamayla savaşmalarıdır. Özgürlüğü için savaşmayan bir sanata özgürlüğü verilemez. Özgür olmayan bir sanat ise, bir ülke insanlarını, en hayatî ihtiyaçlarından birinden yoksun bırakır. Bu da o ülke insanlarının kafa sağlığını tehlikeye düşürür.*

Türk Dil Kurumu Ödülleri

Rauf MUTLUAY

Ödül ve Armağanların; sanat hayatını geliştiren, yeni değerler doğmasına yol açan, gizli emekleri güzel girişimlere yönelten, kazananları onurlu bir düzeyde kamu karşısına çıkartan, böylece sanat izleyicileriyle okurları çoğaltan etkileri, hemen her zaman, herkesçe kabul edilmiştir. Ne var ki, ödül ve armağan verecek seçici kurulların nitelik ve davranışlarıyla ödül ve armağan yönetmelikleri de, bitmeyen bir tartışma konusudur.

SAİT FAİK HİKAYE ARMAĞANI

Ülkemizde aksamadan sürdürülen, ufak tefek değişikliklerle zamana uydurulan, kamu oyunca bilinen, kazananları gereğince desteklemeye çalışan edebiyat alanında sadece iki *kurum* ödülü vardır. Biri yalnız hikâye türü için geçerlidir. Sait Faik'in ölümünden (11 Mayıs 1954) sonra anası Makbule Abasıyanık tarafından konmuş (1955), ilk beş yıl bin lira olarak dağıtılmış, 1960 - 1963 yıllarında uygulanamamış, Makbule Hanım'ın ölümünden sonra vasiyetini yürüten Darüşşafaka Cemiyetinin yönetimine geçmiştir (1964). O günden bu yana —yarattığı tartışma ortamı oranında etkisini artırarak— Cemiyetçe yürütülmüş; gerek seçiciler Kurulu, gerek armağan yönetmeliği, gerek armağan miktarı konularında anlayışlı düzenlemeler yapılarak bugüne gelmiştir. Şimdiki şekliyle **Sait Faik Hikâye Armağanı,** bir takvim yılı içinde yayımlanan hikâye kitaplarının en başarılısına —her yılın aralık sonuna kadar Cemiyete **başvurarak aday olan eserlerle,** başvurmadıkları halde **seçiciler kurulunun en az iki üyesi tarafından değerleri ileri sürülen kitaplar** arasından— verilir; 11 mayısta açıklanır, özel bir törenle kazanana ödenen miktar —zaman gereği değişebilme koşuluyla— en az 7500 liradır.

ÖTEKİ ARMAĞANLAR

Doğan Kardeş Dergisinin düzenlediği **«Çocuk Romanı Armağanı»,** yalnız bir yıl için geçerli oldu (1964); Mehmet Ali Yalçın'ın ortaya koyduğu 40.000 liralık **May Yayınevi Ödülleri;** şiir, hikaye, roman, oyun, türlerinde sadece 1968'de uygulandı. Gittikçe azalarak yürüyen **Yeditepe Şiir Armağanı** (1955 - 1967), kendiliğinden ortadan kalktı. 1955'in **Varlık Roman Armağanı,** Yaşar Kemal'in İnce Memet'ini değerlendirmekle yetindi, bitti. **«Yunus Nadi»** ve **«Ercüment Karacan»** adına Cumhuriyet'le Milliyet'in sürdürdüğü yarışma armağanları, arasıra edebiyata yönel mekle birlikte gittikçe daha çok gazetecilik gereğine hizmet etme yolunda. Geçen yıl duyurulan, ancak bu yıl uygun bir aday bulan **«Orhan Kemal Roman Armağanı»** (Yılmaz Güney - Boynu Bükük Öldüler) bakalım gerekli kaynakların gücüyle süreklilik kazanabilecek mi?

... VE TÜRK DİL KURUMU ÖDÜLLERİ

Bu ortamda gerek türler çeşitliliği, gerek yönetmeliğini destekleyen varlık gücüyle en geniş sanat ödülleri, Türk Dil Kurumunun oluyor. Her yıl 26 Eylüldeki Dil Bayramı'nda açıklanan ödüllerin —bilim dalını bir

yana bırakıyorum— sanat hayatımızın çeşitli yanlarına getirdiği canlılık ve umut, küçümsenir şey değildir. Başlangıçta tek bir sanat ödülü varken (1955, Cahit Külebi; 1956, Orhan Hançerlioğlu; 1957, Sabahattin Kudret Aksal) 1958 başında değiştirilen yönetmelik, her biri 1500 liralık şiir, roman, hikâye, tiyatro, çeviri ve deneme —eleştiri— gezi dallarında altı türe ödül olanağı getirmiş, ödenekleri de arttırmıştı.

Bu yılki kurultaya kadar (3-6 Temmuz 1972) «Bir kez ödül alan bir daha hiç bir türden aday olamaz» (Madde 9)dı. Bu yüzden birkaç türde birden başarıya erişen birçok sanatçı tek ödülle yetinmek durumunda kalmıştı:

Şiir: 1957, F.H. Dağlarca; 1964, Behçet Necatigil; 1965, Gülten Akın; 1966, Cemal Süreya; 1967, Nahit Ulvi Akgün; 1969, Necati Cumalı; 1970, Oktay Rifat; 1972, Metin Eloğlu.

Roman: 1957, Oktay Akbal; 1962, Nezihe Meriç; 1967, Kemal Bilbaşar; 1968, Kemal Tahir; 1971, Fakir Baykurt.

Hikâye: 1958, Tahsin Yücel; 1960, Onat Kutlar; 1961 Tarık Dursun K.; 1962, Muzaffer Buyrukçu; 1963, Feyyaz Kayacan; 1964, Demir Özlü; 1965, Âfet Muhteremoğlu; 1968, Samim Kocagöz; 1969, Orhan Kemal; 1971, Şahap Sıtkı; 1972, Adnan Özyalçıner.

Tiyatro: 1960, Orhan Asena; 1963, Vüs'at O.Bener; 1968, Turan Oflazoğlu; 1970, Aziz Nesin; 1972, Haldun Taner.

Deneme Eleştiri Gezi: 1961, Memet Fuat; 1962, Fikret Otyam; 1963, Burhan Arpad; 1964, Necip Alsan; 1965, Ceyhun Atuf Kansu; 1967, Cemil Yener; 1968, Cengiz Bektaş.

Burada anmadığım çeviri ödülünü kazananların bir bölüğü de edebiyatçı idiler; çeviri dalındaki emekleri değerlendirilmiş olduğu için başka türlerde aday olamıyordular. Atlanmış olan yıllarda ise bazı türlerde ödül verilememiş; yani yedi kişilik seçiciler kurulunun «en az dört oyunu» (madde 6) alamıyan eserlerle üçer oy aldıkları için beş kez sürdürülen oylama sonucunda ad çekimiyle şanslı açıkmayan kitaplar yarışma dış bırakılmıştır.

KURULTAY'IN YENİ KARARI

Bu yılki kurultay çalışmaları, kurum üyeliği sıfatıyla benim dinleyici ve seyirci olarak bulunduğum ilk gözlemimdi. «Meclis Müzakere Usulleri», Türkçe Kompozisyon derslerinin sözlü çalışmaları içinde yer aldığı halde, bu gibi toplantılarda kimse işin farkında olmaz. Genellikle ilk gün, gerekli başkanlık seçimleri, yönetim kurulu raporları, konuk söylevler ve komisyon seçimleriyle geçer. Salonun ön sıralarında yer alan görevliler, gerekli önergeleri önceden hazırlamış, üyeliklerini düzenlemiş gözü kapalı imzalarla donatmışlardır. Yıllardır birbirini görmemiş kişilerin kalabalık salondaki raslaşma coşkuları arasında oylanır. biter herşey. Gerisi komisyon çalışmalarına kalmıştır. Oy hakkı bulunan komisyon üyeleri, herkese açık toplantılarda kılı kırk yararak tartışır dururlar; çok sabırlı ve ilgili seyirciler dışında sürekli bir izleme kimse için beklenmez. Son gün komisyon sözcüleri yeni tekliflerini genel kurula aceleyle sunar ve yüzde doksan dokuz kabul ettirirler. Çünkü ayrılma zamanı gelip çatmıştır; son günün genel kurulunda söz alanlar ise hiç bir zaman önemsenir değerde bulunmaz ve dinlenmezler.

Bu yılki kurultay, **her tür için ödül ödeneğini on bin liraya** yükseltirken **bir türde ödül kazananın bir başka türde aday olma hakkını da kazandığı türde beş yıl sonra yeniden yarışmaya girebilme koşulunu da** böylece kabul etti.

«AYNI KUŞAK DOSTLUĞU»

Bir sanat eserine verilecek ödenek miktarını tartışmam; Nobel armağanları nerdeyse bir milyona yaklaşmıştır. Neden başarılı bir sanat eseri, yaratıcısının en az bir yıllık geçimini sağlıyabilecek düzeyde olmasın? Bu bakımdan her türe en azından ellişer bin liralık ödüller verilmesini öneren bir görüşe her zaman katılasım gelir. Ama öteki iki koşul; bana, bu ödülleri Türk Dil Kurumunun amaçlarına uygun eserlere vererek dil özleşmesini sanatçılar katında yerleştirme,

bu yola adanmış yeni sanatçılar yerleştirme dileği yönünden gereksiz göründü. Kurumun tartışılmaz zenginliği, sanatçılara ödül payları ayırmış gibi oldu. Edebiyat dilin sanatıdır. Belli bir dil özenine, inancına, emeğine, bu yolla deyişindeki özgünlüğe kavuşmamış hiç bir yazar düşünülemez. Oysa şimdi durum, türler çeşitliliğine çağrı niteliğini kazandı. Söz gelimi yıllar önce ödül almış olduğu için hep saf dışı kalan Sabahattin Kudret Aksal için hem şiir hem tiyatro; Orhan Hançerlioğlu için roman - deneme, eleştiri; Necatigil için tiyatro, çeviri; Cumalı için hikâye, roman, tiyatro, deneme; Oktay Akbal için hem roman hem hikâye, hem deneme türlerinde yollar açılmıştır. Doğrusu bunun sakıncasını eskiden görmemiştim; şimdi farkındayım ki her şey, aynı kuşak dostluğu ve yakınlığı ile bir araya gelen herhangi dört kişinin elinde durmaktadır. İstenirse hep eski ustaların paylarına ödüller verilerek yıllarca beklenebilir.

YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLMELİ

Unutmıyalım ki Melih Cevdet Anday, Turgut Uyar, Edip Cansever... gibi kırgın ve küskünler de vardır; nice haksız gibi görünen yargı yüzünden artık eserlerini göndermeyi bile düşünmeyen, ödüllere katılmayanlar. Niçin üstün bir sanat eserini ödüle aday yapabilecek yönetmelik esnekliği, başvurmadığı halde emeği değerlendirilebilecek kişilerin varlığı düşünülmemiştir? Ya yeni yetişecek kuşakların iyi niyetli acemiliklerini, hemen her türe katılabilecek olgunluktaki yazı deneyleri önünde silip atıverme insafsızlığı neden? Sözü uzatmıyayım, yakın Kurultayda ödül yönetmeliğinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirecek durumlar olduğunu düşüneceğiz. Bu arada deneme ile eleştiriyi, gezi türü ile her ikisini tek bir dal sayma tutumunu da tartışacağız. Gelelim bu yılın sonuçlarına.

KAZANANLARDAN: ELOĞLU

Şiir ödülünü **Metin Eloğlu**'nun kazanışı (**DİZİN**, Güney Yayınları, Aralık 1971, 79 şiir, 132 sayfa, 10 lira), beklenen bir değerlendirmenin onayı oldu; özellikle dil konusundaki uğraşının, yıllardır Türkçe köklerden türettiği sözcükleri şiir diline kazandırmaya çalışan merakının, şiirlerinde tek bir yabancı kelime kullanmama yolundaki titiz dikkatinin ödüllendirilişi. Daha önceki eserleriyle (**Düdüklü Tencere**, 1951; **Sultan Palamut**, 1957; **Odun**, 1959; **Horozdan Korkan Oğlan**, 1961; **Türkiye'nin Adresi**, 1965; **Ayşemayşe**, 1968;) ödüle aday olup olmadığını bilmediğim Eloğlu, içten içe mayalandırdığı sanatının böyle bir onura çoktan yakıştığına inandığı için olmalı, *«sonuç şaşırtıcı değil; ama kıvanç verici. İlk kez olmasının da ayrı bir tadı var»* diyor. Ne var ki Eloğlu'nun ilk üç kitabındaki şiirlerin kazandığı yaygınlık, şimdiki eserleri için düşünülemez. Gerek yaşamının, gerek içinde bulunduğu ortamın, gerekse beğenisine yaklaştığı akımın etkisiyle Metin Eloğlu; ilk ürünlerinde gördüğümüz ince yergiden, toplum eleştirisinden, bir dünya görüşünün ölçü açıklığını yansıtan konularından, sesindeki coşku ve inançtan, bireyselden çok toplumsala dönük olan dikkatinden... gittikçe uzaklaşmaktadır. Bu gelişimin aşamalarını incelemesinde Asım Bezirci gereğince belirtmiş; yalnızca nedenlerine dokunmamıştır. Şimdiye kadar yaşıyan bir şairi konu yapan güncel incelemelerin en tutarlı ve aydınlığı Bezirci'nin çalışması: **Metin Eloğlu, inceleme Antoloji**, *Güney Yayınları, Aralık* 1971, 144 *sayfa*, 10 *lira*. «Şiir şimdi bir işe yaramıyor; yarasa satılır, okunur, aranır...» diye yakınan Metin Eloğlu, önce şu noktada durmalı: Hangi şiir, şiirdeki hangi tutum, şiiri zayıflatan, uzaklaştıran, yalnızlaştıran hangi ögeler... Yeni bir köşebaşında Türk şiirinin kazanacağı, kazanması gereken eğilimleri bekleyerek *Dizin*'e bakarsak şunların dikkat çekici olduğunu görüyoruz: Doğurgan, Emzik, **Kolonyaya Selâm Sabah**, Konuşu, Ti, Çisenti, **Çilingir**, Uyakça, Turgut II, Sevi, Çocuklar, Sakıncasız, Kavşak, Koşma, Doğacıl, Picama, Yaaa,... Ama kaç kez okursanız okuyun ezberlemeyi de, karşınızdakine benimsetmeyi de ummayın. Şiirin en doğal ögelerinden yararlanmaya karşı

çıkan, bilerek, kaçan, bellekten yardım beklemeyen, ortalama dille de yetinmeyen, çoğunlukla çözülmesi güç kişisel imge ve çağrışım incelikleriyle dolu... alışılmamış bir şiirdir karşınızdaki. Kolayca paylaşamazsınız, kendinize yoldaş edemezsiniz. Ne vakte kadar ozanlarımız böylesine tekil bir tutumu sürdürecekler bakalım? Ne vakte kadar şiirin nazımdan gelen yadsınmaz ögelerine usta işi katkılarda bulunmayı reddecekler; ölçü, uyak, nazım birimi ve ses etkilerini bir yana atacaklar; şiirlerini okurlarının anlayışıyla paylaşmak mutluluğundan daha ne kadar uzak kalacaklar... göreceğiz.

GEÇ VERİLEN BİR HAK

Tiyatro türünde **Haldun Taner**'in buluş güzelliği ile işleme başarısı, (**Sersem Kocanın Kurnaz Karısı,** *Bilgi Yayınevi, Mart 1971*; **Keşanlı Ali Destanı ile birlikte, 230 sayfa, 10 lira)** tam bir tiyatro olayı olduğu halde dil açısıyla değerlendirme bakımından yenilmesi güç özellikler taşıyordu. Bu yüzden, benim gibi, daha önceki katılışlarda daha haklı olduğuna inanan Taner, tiyatroda dil sorununa kendi bakışıyle aydınlık getiren cevapları verirken bir durumun eleştiricisi, kırgını idi (Bkz. Cumhuriyet, 17 Ekim 1972). Gerçekten bu eserde yüz yıllık sahnemizin geçmişten bugüne ulaşan üç yanılgısı sergileniyor ve yazar, Tanzimat tiyatrosunun ermeni çeviri ağzını, Vefik Paşa uyarlamalarının gene de özentili kalan oyun dilini, tulûat sahnesinin her sözü bir tekerlemeye bağlayan argoya eğilimli hazır cevaplığını yansıtıyordu. Anlatımların hepsi kuşkusuz Haldun Taner'in başarısı, onun kaleminin ürünü idi; ama gene de özleşme amacındaki Türkçeye açık bir kanıt olamazdı. Yıllar önceki eserleriyle bu gibi ödüllere layık olmuş emekler harcadığı için Taner'in kazanışı da bir hakkın geç de olsa kabulü oldu; hiç bir tedirginlik getirmedi.

ÖNÜNDE SONUNDA

Çeviri çalışmalarında **Bertan Onaran**'ın, hemen bütün kitaplarında aynı başarı düzeyine erişen bir dil özeninde, özleşme ve arılaşma yolundaki inancının uygulayışında olduğu biliniyordu. Biri olmazsa, biri; bu yıl olmazsa gelecek yıl; önünde sonunda alacaktı bu ödülü, aldı (Simone de Beauvoir'dan Konuk Kız, Payel Yayınevi, Mart 1971, 490 sayfa, 20 lira); kuşkusuz bu türün başarısında yazarın eser değerine değil, çeviricinin emek ve dil özenine bakılıyordu yalnızca; bu bile, Türk Dil Kurumu ödüllerinin her şeyden önce dil başarısını gerektirdiğini göstermeye yeter; sanat değeri daima arkadan gelmektedir.

BİR FARKLA KAZANILAN

Hikâye türünde ödül, üç kitabıyla iki ödül kazanan şanslı yazar **Adnan Özyalçıner**'e verildi. Sızan haberlere göre yedi kişilik üyeler üçer üçer iki kümeye ayrılmış; bir taraf ötekine katılmayı kesinlikle istememişti. Böylece kısa sürede adına çok bol yayın yapılmış olan Füruzan'ın yarattığı rahatsızlık, ad çekme yoluna başvurmayı pek de onurlu bir çözüm saymayan seçiciler kurulunca dört oyluk bir ağırlık sağlamaya götürmüş olmalıydı. Çünkü **Panayır** (1960)'dan sonra yön değiştiren Özyalçıner, «alıştırmalar» adını taktığı soyut örneklerinde, çok uzun cümleli bir anlatıma ve şiirsel etkiye önem veriyordu; doğrusu güç okunur, bir yerde okunmasına sabredilmez çalışmalardı bunlar. Buna karşın **Sur** (1963) kitabı 1964'ün Sait Faik Hikâye Armağanını paylaşan iki eserden biri olmuştu. Bir ara toplumun sancılarına yeniden eğilen Özyalçıner (Yeni Dergi), son eseri **Yağma**'da (Yücel Yayınları, 105 sayfa, Ağustos 1971, 13 hikâye ?) «**Bir şehrin Öyküsü**»nü yazma iddiasındaydı. Çok önceleri bir yazısında Ataç'ın dokunduğu gibi kuşağının gerektirdiği özleşme yolundaydı. Ne var ki bu hikâyelerde ne insan var, ne gerçek toplum canlılığı. Bana göre ilk kusuru «okunur» olamaması; bu yüzden ödül kazandığını belirten kuşağı taşıyan kitabının satışı artacak ama okurlarının çoğalacağını hiç sanmam.

CÖMERTÇE DEĞERLENDİRİLEN BİR EMEK

Kişiliğinin özelliklerine sevgi ve say-

gı duyduğum Adnan Özyalçıner (doğ. 1934), sanat yolunda çok da verimli olmayan emekleri en cömertçe değerlendirilmiş yazar oluyor. Sevincine katılmak, başarısını kutlamak görevimdir. Ama tek tek kelime dikkatleriyle bir anlatım olgunluğuna erişilebileceğini sanmam. Hele masa başı çalışmalarında hazırlanan özentili cümlelerle sağlam bir üslûba gidilebileceğine de inanmam. Kitabını okurken rahatsız olacak oranda dil ve anlatım pürüzüne rasladım, işaretledim. Benzerlerini yazarına da gösterebileceğim tipik cümlelerinden birine bakalım: «... **Bozkır da tıpkı içine dönük bir insanın üst üste saldırısına uğradığı, bu yüzden de yoğunlaşan, yoğunlaştıkça da ağlıyamamanın, boşanamamanın, hiç bir şey yapamamanın verdiği katılmışlığı taşıyan duygulanmalarının katılığı, kapanıklığı içindedir**...» (Yağma, 79, Bozkır).

İşte böyle... Geçen yıl şiire, tiyatroya, deneme-eleştiriye ödül vermeyen Türk Dil Kurumu seçicileri, bu yıl da roman, bilim, deneme-eleştiri türlerinde uygun eser bulamadığı gerekçesiyle yetlerini gene eksik kullandı. Bazı sakıncaların var sanılışı, geçen yılın sessiz sonuçlarından belliydi. «Kurumun varlığını» korumaya dikkat eden titizlikler, özgür seçim ve açık törenin etkisinden kaçınmayı gerektiren dirliksizlikler getirmemiş olsaydı... Bunu yarınlardan bekliyeceğiz.

Tehlike Çanları

Faruk GÜVENÇ

1962 yılının sonlarında yayınlanan «*Das Orchester*» adlı müzik dergisinde Federal Almanya Cumhurbaşkanının ilginç bir yazısını okumuştum. Memleketinin müzikte gerilediğini gören Cumhurbaşkanı, aynen şu tabloyu çiziyordu yazısında:

«**Ulusumuzun müzik yapma ve müzik eğitimi alanlarında geriye doğru gitmesi beni çok üzüyor, çok kaygılandırıyor. Çalgı çalan, korolara katılan gençlerin sayısı hergün bir parça daha azalmaktadır. Bu duruma, gayet tabii, öğretmenlerin eskisinden farklı yetişmesi de sebep olmuştur. Eskiden öğretmenlerin arasından, insanda müzik yapma zevkini uyandıran ve böylelikle eğitim konusunda çok değerli hizmetlerde bulunan orkestra ve koro yöneticileri daha çok çıkardı. Bugün istidatlı gençlerin az yetişmesi, orkestralarımızın başarısını da tehdit eder olmuştur.**»

Federal Almanya Cumhurbaşkanının yazısı şu çağrı ile bitiyordu:

«**Bütün ana babalara, bütün eğitimcilere ulusumuzun tinsel gelişmesinde müzik kültürünün ne kadar önemli rolü olduğunu tekrar hatırlatmayı görev sayıyorum ve her alanda müziğe geniş yer verilmesini bilhassa rica ediyorum.**»

On yıl önce yayınlanmış olan derginin sayfalarını ilgiyle karıştırmaya başladım. Bir başka sayfada yazdığına göre, Almanya'da bir devlet başkanının müzik sorunları üzerine daha önce bu şekilde eğildiği görülmemiş. Gerekmemiştir de ondan. Peki, Alman müzik kültürünü tehdit eden tehlikenin belirtileri nelermiş? Dergi, birkaç cümleyle bu sorunun cevabını da veriyor: **Almanya son yıllarda müzik alanında** «ihracat» **yapan bir memleket olmaktan çıkmış,** «ithalat» **yapan bir memleket durumuna düşmüştür.** Almanya'da verilen konserlere yüzde yetmiş oranında yabancı solocular katılmaktadır; orperalarda şarkıcıların yarıdan fazlası yabancı uyrukludur; eskiden yabancı orkestraları Alman çalgıcıları bürümüşken bugün Alman orkestralarını yabancı çalgıcılar kaplamıştır. **1953 yılında 23 müzik okulunda keman öğrenen gençlerin sayısı 674 iken, bu sayı 1960 yılında 33 müzik okulunda 530'a düşmüştür...** ve Alman Cumhurbaşkanı, ulusunun en önemli kültür davasına sahip çıkmak, aktif olarak bir hareketin başına geçmek, alarm zillerini çalmak zorunda hissetmiştir kendini.

BİR VAKİTLER TÜRKİYE'DE DE...

Bir vakitler Türkiye'de de bir Cumhurbaşkanı el atmıştı müzik sorunlarına. Devlet Konservatuarını, Devlet operasını, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasını, Müzik Öğretmen Okulunu ona borçluyuz. Yüzümüzü ya doğuya ya batıya çevirecektik; Atatürk önce buna karar verdi. Ama onun ölümünden sonra, attığı temellerin üzerine tek bir taş koyan, müzik devrimini umursayan bir yetkili, bir kuruluş çıkmadı. Bindokuzyüzotuzbeşlerde çekilen heyecanlı doğum sancılarını hatırlayanların, Türkiye'nin bugünkü durumuna göz atınca yürekleri kararmakta, umutları kırılmaktadır. Bir Türkiye

ki konservatuarına öğretmen, operasına tenor, orkestrasına şef bulamaz; bir Türkiye ki daha yararlı müzik eğitimi yolları arayacağına, okullarında müzik dersini öğrencinin isteğine bırakmıştır, konservatuarı hâlâ kurulduğu zamanki cüce giysileri içindedir, bestecileri kırk yılda dört tane bile artmamıştır, radyolarında, televizyonlarında sabahtan akşama kadar ilkel müzik, yoz müzik yayınlanır, ne devletinin bir sanat politikası vardır, ne siyasi partilerinin bu konularda plânı ve programı.

İşte bu Türkiye, müzik kültürünü savunacak, yaraların üstüne cesaretle parmak basacak, yönünü seçmiş bir baş aramaktadır. Eğer tehlikenin farkına varıp da alarm çanlarını çalamazsak, çeşitli danışma kurullarında defalarca gösterilmiş olan yolları görmemekte direnirsek bindokuzyüzotuzbeşlerde bir kudretli elin attığı temelleri de seller götürür.

Yaprak Dökümü

Geçen gün Filarmoni Dergisinin yöneticilerinden birine rasladım ve « tebrik ederim» dedim, «Zuckmayer ve Necdet Remzi Atak için çıkardığınız özel sayılar iyi bir değerbilirlik örneğiydi». Dostum acı acı güldü ve «Şimdi de Ulvi Cemal Erkin için bir özel sayı hazırlıyoruz» diye mırıldandı. Evet, Zuckmayer, onun arkasından Atak ve daha sonra Erkin. Üç aylık yaz tatilinin korkunç bilançosu bu! Geçen mevsimin son konserinde Zuckmayer de Erkin de vardı, konserlere gitmek gibi bir huyu olmayan, «köşesine çekilmiş» Atak hayattaydı. Çok yaprak döktü sonbahar ve bizi yeni mevsime yas içinde soktu. Türkiye'deki müzik öğretmenleri Zuckmayer için her geçen gün biraz daha fazla gözyaşı dökecektir, konservatuarlar ve orkestrklar, tornadan çıkarır gibi kemancı yetiştiren Atak'ın yokluğunu her geçen gün daha fazla hissedeceklerdir. Aynı şekilde, büyük piyano pedagogu ve değerli besteci Ulvi Cemal Erkin'in yerini de kolay kolay dolduramayacağız.

Ulvi Cemal Erkin dört arkadaşıyla, dört yaşıtıyla «çoksesli ulusal müzik» akımını getirdi Türkiye'ye ve bu akımın en içten, en kolay anlaşılır, en inandırıcı örneklerini verdi. Köçekçe adlı dans rapsodisinin bugün hani neredeyse İzmir Marşı kadar halka malolması, milli marşımız kadar Türkiye'ye ve Türkleri temsil etmesi sebepsiz değildir. Herhalde tanıyan da tanımayan da unutamayacaktır bu duygulu, heyecanlı, ele avuca sığmaz adamı. Aklına geleni söylemek, düşündüğünü yazmak, hissettiklerini notaya dökmek gibi bir erdemi vardı Ulvi Cemal Erkin'in. Kinsizdi, hırssızdı, çocuk gibi alıngandı. Ve tepesi bir attığı zaman koroner damarlarını, infarktlı kalbini düşünmeden bomba gibi patlardı. İkinci senfonisini banda alırken yanlış anladığı bir söz yüzünden orkestraya nasıl küsüverdiğini, bütün notaları toplayıp evine nasıl taşıdığını dün gibi hatırlarım. Ogünden sonra Ulvi Cemal Erkin, eserlerini seslendirsinler diye, bir defa bile çalmamıştı orkestranın kapısını. Böyle bir kalb adamıydı, o kadar onurluydu. Ben sevgili Ulvi beyimizi insanüstü yetenekleriyle ve insanca kusurlarıyla hiç unutmayacağım ama çocuklarım, çocuklarımın çocukları bu büyük öncüyü, bu sıcak besteciyi daha yüksek bir yere oturtacak, biraz daha uzaklardan bakınca onun yaptıklarını daha iyi değerlendirecek, bundan eminim.

Baba İshak

Hey oğul, gel gidelim seninle Ferhat kentine
Şevinin dal dal sarktığı elma bahçelerine
Amasyadır, bir kan gülü açar mağrasında
Horasanlı Baba İlyas yolcusu İshak'ın
Güneşteki kardeşliğin ve ekmekteki güneşin
Türkmen töresinde bir eski devrimcinin
Anadolu'nun gökyüzüne vuran öyküsüne.
Bir yaprak açıp insanın gönül betiğinden
Derdi ki, İshak Baba Türkmen
«Bizler Oğuz oğluyuz, kutsaldır toprağımız
Gökyüzüdür bayrağımız, dolaşır şarabımız
Bir eşit salkımdan mayalaşıp elden ele
Yer yüzünde insan oğlundan yanayız
Karşıyız bey oğluna, sultan kuluna
Seviden, hoş görüden, gülüşten
Dut yaprağını ipeğe çeviren işten yanayız.»
Duyurtu saldı ki köylü Anadolu'ya
Ermiş savaşçı Baba İshak
Bir bozuk düzendir Selçuk oğlu Konya
Acem'dir saray direği yabandır yıkılacak
Hışıldayan bir güzel düzendir akça kavak
Obaların direğini tutan halk ağacı!
Bir kulaktır ses alır, saraydan dışarı
Köylü Anadolu'nun Türkmen oğulları
Vardılar, Baba İshak'ın eteğine
Ala yazma kadınlar, çocuklar söğüt dalı sapan
Dediler: Söyle Baba İshak, öğret, yol iz aç bize
Kara bulut bunalımı atalım üstümüzden
Sevinç mayası kat kara somun ekmeğimize
Geldik işte, Canik dağlarından oba oba
Çorum'dan, Sivas'tan ve uzak Maraş'tan
Gecelerimizi yıldız kağnılarıyla çekerek.

Baba İshak eyitti mağrasından, seslendi:
«Kardaş Türkmen oğulları yeryüzü evinizdir
Toprağıyla yaşadığımız, ekmeğimizle döşediğimiz
Ve bir gül dalı altında birleştiğimiz
Bir eşit dönüşümdür, ölüm!
Üç yağıdır savaşacağınız: Baskı, ezinç, yağma
Üç dostunuz var: Yaşamak gönlünüzce
Beyliğiniz söylenir dilinizce
Buğday, su ve güneş yetmeli evinizce...»
Baba İshak tan yeri ağaranda, çoban yıldızı yol verende
Düştü Türkmen oğullarının önüne
Bir kol Sıvas yollarındaydı
Bir kol Konya önlerinde savaşmadaydı
Parayla tutulmuş Frenk askerleriyle
Köylü buğdayı altına çeviren çarşı beyleri
Sürüklenip gittiler değirmeni döndüren suyla.
Ne ki, hey oğul, öykümüzün sonu acı
Varlıklı sultanların utkusu kıyıcıdır
Devrildi bozkır güneşi karanlığın ardına
Kırşehir kilimi yandı Malya ovasında,
Yalnızdı Tokat Türkmenleri ve Adıyaman çobanları
Bir umut eğiriyorlardı, belki Amasya ovası
Doğurgan gücüyle buğdayın anası
Yedi kılıçlı yörük kadını güneş arka çıkardı halka
Bir güzel düş adına çarpışan Baba İshak'a.
Gün döndü, gün devrildi bir kan düğünü
Gelin bacıları ve Türkmen savaşçıları bir gerdekte
Amasya'da ay doğarken devirdi geceye.
Yetiş ey Baba İshak, dediyse de köylü Anadolu
Yetişemedi...
Şundan ki, Amasya'da ay doğarken
Bir düş salkımıydı kalenin burçlarında
Baba İshak'ın sallanan ermiş başı.
Ay başlangıçtır yaz gecesine
Seher vaktine ve yol çıkışlarına gebe,
Işığın doğurgan anasından...
Sürdü halk dalının kırımı, yarayı gül yaprağıyla saran
Gönüller çardağı Hacı Bektaş günün edek...
Yetişemediğinden ermiş dut ağacı Baba İshak
O kanlı kıyımdan kalmadır, Anadolu'da açan her gelincik!...

Ceyhun Atuf KANSU

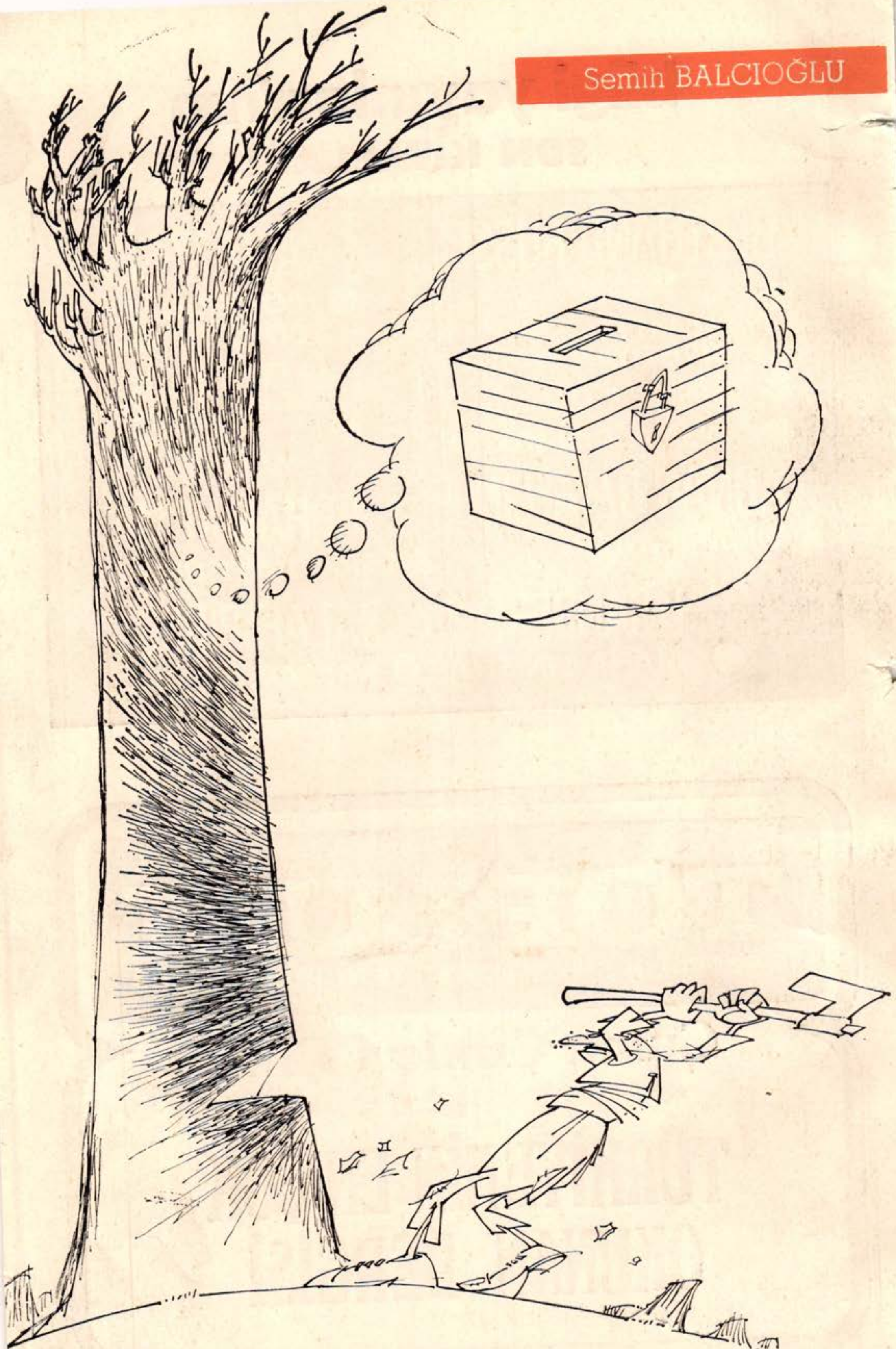
Özgür İnsan Kitaplığı

— 1961 Anayasası	10 TL
— Gerekçeli Anayasa	15 »
— Söylev (iki cilt), Mustafa Kemal ATATÜRK	25 »
— Atatürk Diyor ki, DERLEME	5 »
— Atatürk ve Devrimcilik, Bülent ECEVİT	6 »
— Kurultaylar ve Sonrası, Bülent ECEVİT	10 »
— Sosyal Demokrat Düzen. On ikiler Raporu	25 »
— Halktan Yetki İstiyoruz, CHP Yayını	5 »
— Kemalist Yeni Düzen, ODTÜ SDD Bilim Kurulu	5 »
— Atatürkçü Olmak, Ceyhun Atuf KANSU	10 »
— Ekonominin Temelleri, Besim ÜSTÜNEL	45 »
— 100 Soruda Din ve Siyaset, Ahmet N. YÜCEKÖK	10 »
— Türkiye'de Örgütlenmiş Din'in Sosyo-ekonomik Tabanı 1946-68, Ahmet N. YÜCEKÖK	40 »
— Hangi Sol, Attilâ İLHAN	8 »
— Hangi Batı Attilâ İLHAN	10 »
— Tarımda Düzen Değişikliği, Ziya Gökalp MÜLAYİM	10 »
— Eğitimde Yabancılaşma ve Emperyalizm, Şükrü KOÇ	10 »
— Sendikalizm, Anıl ÇEÇEN	12.5 »
— Türk İşçi Hareketi ve Demokratik Sol, Faruk ERGİNSOY	20 »
— Toplumsal Değişme Emre KONGAR	25 »
— Ekonomik Sistemler, Cahit TALAS	30 »
— Çağımız 20. Yüzyıl, Necip ALSAN	8 »
— Dünya Görüşüm, Bertrand RUSSELL	5 »
— Siyasal İdealler, Bertrand RUSSELL	4 »
— Siyasal Partiler, Maurice DUVERGER	25 »
— Politikaya Giriş, Harold LASKİ	3 »
— Devlet, Harold LASKİ	4 »
— Sosyalist Anlayış, Jean JAURES	5 »
— Amerika Meydan Okuyor, J. J. S. SHRIBER	15 »
— Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi (iki cilt) J. SCHUMPETER	16 »
— Prag 1968, GARAUDY, DUBÇEK, ŞİK	10 »
— Açlık Korkusu, Osman Nuri KOÇTÜRK	20 »
— Devlet Ana, Kemal TAHİR	30 »
— Yorgun Savaşçı, Kemal TAHİR	20 »
— Öz Türkçe Sözlük, Ali PÜSKÜLLÜOĞLU	15 »

- ÖZGÜR İNSAN KİTAPLIĞI yukarıda yayınlanan listedeki kitaplar için, Özgür İnsan Dergisi abonelerine, Özgür İnsan Yayınları A.O. kurucu üyelerine ve 50 TL'ndan fazla kitap isteyen okurlarına % 10 indirim yapar.
- Bu listenin dışındaki kitaplar da satış fiatı üzerinden Kitaplığımızdan istenilebilir.
- Bütün kitaplar ödemeli olarak gönderilir.

İsteme Adresi: Özgür İnsan Kitaplığı P. K. 46 Küçükesat - Ankara

Semih BALCIOĞLU

7 LİRA